

U UŽEM IZBORU ZA NAGRADU BOOKER 2010.

DAMON GALGUT

U
NEPOZNATOJ

U UŽEM IZBORU ZA NAGRADU BOOKER 2010.

DAMON GALGUT

U
NEPOZNATOJ
SOBI

Damon Galgut

U NEPOZNATOJ SOBI

Tri putovanja

**scan: crackora
ocr: abacus123
obrada: bojana888**

On nema kuće
Vojislav Jakić

1.

SLJEDBENIK

To ide ovako. On poslijepodne kreće stazom koju su mu pokazali i ubrzo ostavlja gradić iza sebe. Za otprilike jedan sat među niskim je brežuljcima prekrivenim maslinama i sivim stijenama, odakle puca pogled preko ravnice što se postupno spušta do mora. Intenzivno je sretan, što je za njega moguće kad hoda i kad je sam.

Kako se cesta podiže i spušta, ima trenutaka kad vidi daleko ispred sebe i trenutaka kad ne vidi ama baš ništa. Neprestano se okreće ne bi li spazio još kojeg čovjeka, ali golemi krajolik kao da je potpuno pust. Jedini je trag nazočnosti ljudskih bića poneka kuća koja se nazire tu i tamo, sitna i udaljena, i činjenica da uopće postoji cesta.

A onda u jednom času, kad se uspne na hrbat brežuljka, postaje svjestan još jedne prilike u daljini. Može to biti muškarac ili žena, može biti bilo kojih godina, može se kretati u bilo kojem smjeru, prema njemu i od njega. Promatra priliku sve dok cesta ne zaroni izvan vidokruga, a kad se popne na vrh sljedeće uzvisine, jasnije je vidi i opaža da se prilika kreće prema njemu. Sad promatraju jedno drugo, dok se pretvaraju da se ne promatraju.

Kad se nađu oči u oči, staju. To je muškarac negdje njegovih godina, odjeven od glave do pete u crno. Crne hlače i košulja, crne visoke cipele. Čak mu je i ruksak crn. Što onaj prvi muškarac ima na sebi, ne znam, zaboravio sam.

Kimaju si na pozdrav, smiješe se.

Odakle dolazite.

Iz Mikene. Pokazuje iza leđa. A vi.

Muškarac u crnom također neodređeno pokazuje negdje daleko iza sebe. A kamo idete. Govori naglaskom koji prvi muškarac ne može točno smjestiti, skandinavskim možda, ili njemačkim.

Do ruševina.

Mislio sam da su ruševine u onom smjeru.

Jesu. Ne te ruševine, te sam vidio.

Ima još ruševina.

Da.

Koliko su daleko.

Mislim deset kilometara. Tako su mi rekli.

Kima glavom. Posjeduje neku namrgođenu ljepotu, s dugom svilenkastom kosom koja mu pada po ramenima. Smiješi se, premda se nema čemu smiješiti. A odakle ste vi.

Iz Južne Afrike. A vi.

Ja sam iz Njemačke. Gdje ste odsjeli u Mikeni.

U hostelu za mlade.

Ima mnogo ljudi.

Jedini sam ondje. Ostajete li tu.

On vrti glavom, dugi mu se pramenovi podižu i lepršaju. Idem večeras na vlak. Za Atenu.

Ovaj su razgovor vodili čudno službeno, dok ih dijeli cijela širina ceste, a opet ima nečeg u tome kako se odnose jedan prema drugome, ne baš prisno, ali kao da se poznaju. Kao da su se već jednom davno negdje sreli. Ali nisu.

Uživajte u ruševinama, smiješi se Nijemac. Južnoafrikanac kaže da hoće. Onda se ponovno rastaju uz kimanje glavom i polako se udaljavaju jedan od drugoga po uskoj bijeloj cesti, tu i tamo se osvrćući dok se opet ne svedu na dvije sićušne i zasebne točke što se uzdižu i padaju s valovitim krajolikom.

Stiže do ruševina usred poslijepodneva. Sad se čak ne sjećam ni koje su to ruševine, ostaci neke velike, ali nevažne zgrade, tu je ograda preko koje se mora popeti, tu je strah od pasa ali psi se nisu pojavili, on posrće među stijenjem, stupovima i gromadama odlomljenog kamenja, pokušava zamisliti kako je sve izgledalo, ali povijest se opire mašti. Sjeda na rub podignutog kamenog poda, obnevidjelo zuri u brežuljke oko sebe i razmišlja o onom što se dogodilo u prošlosti. Dok ga gledam kroz vrijeme, sjećam ga se kako se sjeća i prisutniji sam u tom prizoru od njega. Ali sjećanje ima svoje distance, dijelom je on sasvim ja, dijelom je stranac kojeg promatram.

Kad se ponovno pribrao, sunce se već spustilo nisko na nebu, sjene planina razvukle su se po ravnici. Polako kreće natrag kroz modru svježinu. Zvijezde su proklijale poredane u svijetlim gredicama na nebeskom svodu, zemlja je golema, stara i crna. Davno je prošlo vrijeme večere kad on stiže na rub nevelikog sela i prolazi pustom glavnom ulicom, gdje su dućani i restorani zatvoreni i zaključani i nijedan prozor nije osvjetljen, te ulazi kroz otvorena

ulazna vrata hostela, uza stube, kroz hodnike, pokraj soba punih redova i redova praznih kreveta na kat, sve do jedne mračne i hladne, jer nitko ne dolazi ovamo u ovo doba godine, pa do posljednje i najviše sobe, nasred ravnog krova, bijele kocke pričvršćene za vodoravnu plohu. Sad je vrlo umoran i gladan i želi spavati.

Ali unutra u sobi čeka ga Nijemac. Sjedi na jednom od kreveta, s rukama među koljenima, i smiješi se.

Bok.

On ulazi u sobu i za sobom zatvara vrata. Što radiš ovdje.

Pobjegao mi je vlak. Sljedeći ide sutra ujutro. Odlučio sam čekati do tada. Tražio sam da me stave kod tebe u sobu.

Vidim.

Ne smeta ti.

Samo sam iznenađen, nisam to očekivao, ne, ne smeta mi.

Ne smeta mu, ali nelagodno mu je. Zna da drugi muškarac nije odgodio putovanje zbog propuštenog vlaka nego zbog njega, zbog razgovora koji su vodili na cesti.

Sjeda na svoj krevet. Ponovno se smiješe jedan drugome.

Koliko dugo ostaješ ovdje.

I ja idem ujutro.

Ideš u Atenu.

Ne. U suprotnom smjeru. U Spartu.

Znači, već si vidio Mikenu.

Ovdje sam dva dana.

Ah.

Sad nastupa tišina u kojoj obojica nepomično sjede.

Mogao bih ostati još jedan dan. Ne žuri mi se. Sviđa mi se ovdje.

Nijemac razmišlja. Mislim da bih i ja mogao ostati. Nisam vidio Mikenu.

Trebao bi je vidjeti.

Ti dakle ostaješ.

Da.

Da. Onda i ja ostajem. Još jedan dan.

Čini se kao da su pristali na nešto više od ovog praktičnog dogovora, ali nije jasno točno na što. Kasno je i hladno i sobica je

gola i ružna pod fluorescentnim svjetlom. Ubrzo se Južnoafrikanac uvlači u svoju vreću za spavanje. Sramežljiv je i, iako bi se inače svukao, večeras ostaje odjeven. Skida cipele i sat i dvije bakrene narukvice i uvlači se u vreću tako da leži na leđima. Gleda metalne prečke ležaja na katu iznad sebe i naviru mu nepovezane slike ovog dana, ruševine, cesta, zgrčene čvornate masline.

I Nijemac se priprema za počinak. Rasprostire vreću za spavanje po krevetu na kojem sjedi. Naravno da mu je vreća za spavanje crna. Odvezuje i skida visoke cipele te ih odlaže na pod jednu kraj druge. Možda bi se i on inače skinuo, ali sad ostaje u odjeći, tko će znati kako bi se inače ponašao. Ne nosi sat. U crnim čarapama ide do vrata da ugasi svjetlo, zatim tiho tapka do kreveta i zavlaci se u vreću. Nekoliko se trenutaka vrpolti i namješta.

Južnoafrikanac kaže nešto.

Ne čujem te.

Kako se zoveš.

Reiner. A ti.

Damon.

Damon. Laku noć.

Laku noć, Reineru.

Laku noć.

Kad se sutra probudi, drugi je krevet prazan, a iz tuša se čuje šuštanje vode. Ustaje i izlazi iz sobe, na krov. Zrak je leden, blistav i čist. Odlazi do ruba krova i sjeda na ogradu, a svi su ostali krovovi u gradu niže od njega, glavna ulica ide sa zapada na istok. Sićušni konji stoje na polju. Jako je daleko od kuće.

Reiner izlazi na krov sušeći dugu kosu ručnikom. Nosi iste crne hlače koje je nosio jučer, ali ne i košulju, tijelo mu je preplanulo i čvrsto, savršenih proporcija. Zna da je lijep i nekako je zbog toga ružan. Stoji na suncu i briše se, a onda i on prilazi rubu krova i sjeda na ogradu. Prebacio je ručnik oko vrata, koža mu se naježila od hladnoće, kapljice vode presijavaju mu se poput metala u grubim dlačicama na prsima.

Što bi htio raditi danas.

Što kažeš na ruševine.

Idu do ruševina. On ih je već vidio, proveo je ondje nekoliko sati jučer, ali sad gleda debele zidine i temelje, utvrde i visoke grobnice kroz Reinerove oči, a Reiner ne mijenja izraz dok hoda s jedne razine na drugu istim jednoličnim korakom, držeći dugačko tijelo savršeno uspravno. On sjedne na kamen da ga pričeka, a Reiner čučne kraj njega. Reci mi nešto o ovom mjestu, kaže.

Ne znam baš činjenice. Više me zanima mitologija.

Pričaj mi onda o tome.

Kaže mu ono čega se sjeća, kako je usamljena žena čekala muža da se vrati iz dugog rata u Troji dok je u njoj sazrijevala osveta u boli zbog ubijene kćeri, ništa tako ne raspiruje osvetu kao bol, lekcija kojoj nas povijest neprestano ponovno uči, i udružila je svoj gnjev s gnjevom svojeg ljubavnika koji mora osvetiti vlastitu bol, sve do dana kad se Agamemnon vratio i doveo sa sobom zarobljenu konkubinu, proročicu koja vidi što budućnost donosi, ali ne može poduzeti ništa da to spriječi. On ulazi po šarenim istkanim sagovima što ih je njegova žena prostrla pred njim, vukući za sobom deset godina opsade, Kasandra za njim, a u palači ih oboje krvnički ubiju. Njega zakolju u kupki, zbog nekog razloga upravo mu je ta slika najživlja i najstvarnija, grdosija od čovjeka pada pod udarcima sjekire, pljujući krv, ruši se gol u skerletnu vodu, zašto je uvijek tako lako zamisliti nasilje dok mi nježnost ostaje zaključana u riječima. I već se u završetku ove priče krije neizbježan sljedeći krug boli i osvete, to jest, sljedeća priča mora početi. A je li to istina, kaže Reiner. Kako to misliš. Mislim, je li se to zbilja dogodilo. Ne, ne, ovo je mit, ali u mitu uvijek postoje i neke činjenice. A što su ovdje činjenice. Ne znam, ovo mjesto postoji, ljudi su dugo vremena mislili da ne postoji, to je za početak činjenica. Mene mitovi baš ne zanimaju, kaže Reiner, idemo se popeti onamo.

Misli na planinu iza ruševina.

Onamo gore.

Da.

Zašto.

Zato, kaže on. Opet se smiješi, oči mu nekako posebno sjaje, postavljen je neki izazov, odbiti ga značilo bi neslavno propasti.

Počinju se penjati. Na donjoj padini pruža se izorano polje koje pažljivo zaobilaze, zatim se planina strmo uspinje u vis, probijaju se

kroz šipražje i pridržavaju za granje. Što se više penju, to su stijene nasumičnije nabacane i opasnije. Nakon otprilike jednog sata izlaze na izbočeni stjenoviti zaravanak iznad kojeg se ustobočio visoki vrh planine, ali on ne želi dalje. Tu smo, kaže. Tu smo, kaže Reiner podižući pogled, dosta ti je. Da. Treba proći trenutak prije no što dođe odgovor, u redu, a kad su se smjestili na stijeni, Nijemac ima čudni sardonski izraz.

Sad su ruševine duboko ispod njih, a dvoje ili troje ljudi u njima sitno poput igračaka. Sunce se već uspelo visoko na nebo i unatoč godišnjem dobu, dan je topao. Reiner skida košulju i ponovno ogoljuje onaj ravni trbuh s barutnim tragom tamne dlake što vodi dolje, dolje. Što radiš u Grčkoj, pita.

Ja. Samo putujem. Samo razgledavam.

Što razgledavaš.

Ne znam.

Koliko dugo već putuješ.

Nekoliko mjeseci.

Gdje si sve bio.

Počeo sam u Engleskoj. Onda Francuska, Italija, Grčka, Turska, sad sam opet u Grčkoj. Ne znam kamo ću odavde.

Vlada tajac dok ga Nijemac proučava i on odvraća pogled, gleda dolje u dolinu, prema ravnici i modrim planinama u daljini, naslućuje da iza tih pitanja postoji neko pitanje na koje ne želi odgovoriti.

A ti.

Došao sam ovamo razmisliti.

Razmisliti.

Da, imam problem kod kuće. Htio sam doći i nekoliko tjedana hodati i razmišljati.

Reiner to kaže i onda sklopi oči. Ni on neće govoriti, ali kod njega je šutnja moć. Za razliku od mene, za razliku od mene. I ja skidam košulju da se ugrijem na toplom suncu. A onda, ni sam ne zna zašto, ne staje na tome, nego skida cipele i čarape, skida hlače, u gaćama je na stijeni, zrak više nije topao. Obojica shvaćaju da se na neki način nudi, mršav, blijed i jestiv, na sivom kamenu. I sklapa oči.

Kad ih ponovno otvara, Reiner je zauzet navlačenjem košulje. Izraz mu se nije promijenio, ništa ne odaje. Vrijeme za ručak, kaže,

hoću dolje.

Sljedeće što mi se vraća u sjećanje je večer i nekako je to obrnuta slika jutra, on ponovno sjedi na ogradi krova dok se posljednje svjetlo gasi na nebu, Reiner se ponovno tušira, do njega dopire šum vode. Onda prestaje. Malo kasnije Reiner izlazi, ponovno bez košulje, s ručnikom oko vrata, i prilazi mu pa sjeda kraj njega na niski zid. Neko vrijeme vlada tišina, a onda, kao da odgovara na pitanje koje mu je upravo postavljeno, Reiner tiho kaže da je došao ovamo razmisliti o jednoj ženi.

Sunce je sad zašlo, probijaju se prve zvijezde.

O ženi.

Da. Ima ta jedna žena u Berlinu. Hoće se udati za mene. Ja se ne želim ženiti, ali ona će me ostaviti ako je ne oženim.

To je tvoj problem.

Da.

A jesi odlučio.

Još ne. Ali mislim da se neću ženiti.

Grad je podignut na padini koja se blago spušta kilometar ili dva, a onda se širi u ravnicu koja se prostire sve do mora. Tamo gdje počinje ravnica prolaze tračnice željeznice kojom se dovezao ovamo i kojom će sutra otputovati, i kojima ovog časa u daljini prolazi vlak, s vagonima osvjetljenim iznutra žutim sjajem. On gleda kako vlak prolazi. I ja sam tu zbog nekoga, kaže. Ali ne pokušavam donijeti odluku, samo zaboraviti.

Tako sam i mislio.

Ta osoba nije žena.

Reiner rukom izvodi pokret u zraku, kao da nešto baca. Muškarac ili žena, kaže, meni je svejedno.

To kao da znači jedno, ali moglo bi značiti i nešto sasvim drugo. Kasnije te noći u sobici, dok se pripremaju za spavanje, on se skida do gaća, kao i ranije toga dana na stijeni, a onda se brzo zavuče u vreću za spavanje. Vrlo je hladno noćas. Reiner se sprema napadno polako, slaže košulju i čarape, stavlja sve u torbu. Zatim skida hlače. To radi s nekim osjećajem za ceremoniju, stojeći usred sobe i slažući hlače. Zatim, u donjem rublju, koje nije crno, odlazi do drugog kreveta, onog u kojem ja ležim, i sjeda na rub. Hoćeš malo, kaže i

pruža mi jabuku, našao sam ovo u torbi. Njih dvojica dodaju jabuku jedan drugome, svečano grizu i žvaću, jedan ležeći naslonjen na lakat, drugi sjedeći koljena privijenih uz tijelo, potreban je samo jedan sićušan pokret bilo kojeg od njih, pružena ruka ili zadignut rub vreće za spavanje, hoćeš unutra, ali nijedan se ne miče, jedan se previše boji, drugi je preponosan, a onda je jabuka pojedena, trenutak je prošao, Reiner ustaje, trlja ramena, hladno je, odlazi natrag u svoj krevet.

Svjetlo i dalje gori. Trenutak kasnije on ustaje da ga ugasi. Zatim prolazi kroz mračnu sobu i sjeda na drugi krevet, kraj Reiner. Nema jabuku da mu je ponudi i obojica čekaju bez riječi, dišući, na pokret koji nijedan od njih neće napraviti, zatim ustaje i vraća se u svoj krevet. Tu utvrđuje da drhti.

Ujutro su službeni i uljudni jedan prema drugom. Pakiraju torbe. Hoćeš da ti dam adresu, kaže Reiner, možda jednog dana dođeš u Njemačku. Sam mu je piše u adresar, gustim, precizno ispisanim slovima, zatim pita, hoćeš ti meni dati svoju adresu. Nemam adresu, nemam stan, ali dat ću ti ime jednog prijatelja, i to mu zapisuje, i razmjena je završena. Zajedno izlaze glavnom ulicom iz gradića, niz dugu padinu spuštaju se do željezničkog kolodvora. Vlakovi kreću nekoliko minuta jedan iza drugoga, u različitim smjerovima. Kolodvor se sastoji od jedne prostorije i betonskog perona na rubu beskrajne zelene ravnice, oni su jedini putnici koji čekaju, jedan jedini službenik iza prljavog stakla šaltera prodaje im karte, a onda izlazi kad stiže prvi vlak da zazviždi u zviždaljku. Južnoafrikanac se penje u vlak i prilazi prozoru. Bok, kaže, drago mi je što smo se upoznali.

I meni.

Čuj.

Da.

Zašto uvijek nosiš crno.

Nijemac se smiješi. Jer mi se sviđa crno, kaže.

Vlak kreće.

Vidjet ćemo se opet, kaže Reiner i diže ruku, a onda polako nestaje u daljini dok se čvrsti krajolik razlijeva pod kišom koja pljušti.

Ide u Spartu, ide u Pilos. Nekoliko dana nakon odlaska iz Mikene prolazi preko trga u jednom gradu kad na televizoru u kafiću

spazi slike bombi i požara. Prilazi bliže. Što se događa, pita neke ljude koji sjede i gledaju. Jedan od njih koji zna engleski kaže mu da je to Zaljevski rat. Svi su ga čekali i čekali, sad se događa, sad se događa na dva mjesta, u jednoj točki na planetu i istodobno na televizoru.

On gleda, ali ono što vidi nije mu stvarno. Previše putovanja i previše bezdomnog života stavili su ga izvan svega tako da se povijest događa drugdje, nema nikakve veze s njim. On je samo u prolazu. Možda se užas bolje osjeća kod kuće. To je u isti mah i iskupljenje i napast, on ne vuče nikakvo apstraktno moralno breme, ali to što ga nema prikazuje mu se kao slijed prljavih, zapuštenih, bezličnih soba u kojima spava, noć na noć, soba koje se uvijek mijenjaju, ali nekako i uvijek ostaju jedna te ista soba.

Istina je da on po svojoj prirodi nije putnik, to je stanje na koje su ga prisilile okolnosti. Većinu vremena provodi u pokretu u akutnoj tjeskobi, zbog čega je sve pojačano, prenatraglašeno i jasno. Život se rastvara u nizu sitnih prijetećih pojedinosti, ne osjeća nikakvu povezanost ni sa čim oko sebe, neprestano se boji smrti. Iz toga slijedi da gotovo nikad nije sretan tamo gdje jest, nešto u njemu već je krenulo prema sljedećem mjestu, a opet, on zapravo nikad ne ide prema nečemu, nego uvijek od nečega, dalje, dalje. To je mana njegove prirode koju je putovanje pretvorilo u bolest.

Dvadeset godina prije, zbog drukčijih razloga, nešto slično obuzelo je i njegova djeda. Starac je pustio korijene na jednom mjestu i ondje prosjedio dobar dio svojeg dugog života, a kad mu je umrla žena, nešto se u njemu nepovratno slomilo i otisnuo se na put. Putovao je oko svijeta, do najudaljenijih i najnevjerojatnijih mjesta, tjeran ne divljenjem ili radoznalošću, nego boli. U poštanski sandučić kod kuće stizale su razglednice i pisma s čudnim markama i oznakama. Katkad je telefonirao i glas mu je zvučao kao da dopire s morskog dna, promukao od čežnje za povratkom. Ali nije se vraćao. Tek mnogo kasnije, kad je već bio star i iznuren, napokon se vratio zauvijek, da proživi posljednje godine u dvorišnom stanu u vrtu iza kuće. Tumarao je među cvjetnim nasadima, još u podne u pidžami, divlje raščupane i neoprane kose. Tad se već počeo gubiti. Nije se sjećao gdje je sve bio. Sve slike i dojmovi, sve zemlje i kontinenti koje je posjetio izbrisali su se. Što ne pamtiš nije se ni dogodilo. Što

se njega ticalo, nikad se nije maknuo dalje od ruba travnjaka. Lako raspaljiv i zloban veći dio života, sad je uglavnom bio krotak, ali i dalje sposoban za iracionalan bijes. O čemu ti pričaš, zaurloao je jednom na mene, u životu nisam bio u Peruu, pojma nemam o Peruu, ne lupetaj mi tu o Peruu.

Dva tjedna poslije odlazi iz Grčke. Godinu i pol seli se iz mjesta u mjesto, a onda se vraća u Južnu Afriku. Nitko ne zna da je stigao. Dolazi iz zračne luke autobusom, držeći torbu na koljenima, kroz zatamnjena stakla gleda grad u koji se vraća živjeti i nema riječi da kaže kako se osjeća.

Sve se promijenilo dok ga nije bilo. Bijela je vlada kapitulirala, moć je podlegla i promijenila oblik. Ali na onoj razini na kojoj se živi baš ništa ne izgleda drukčije. Izlazi na postaji i stoji usred gomile u pokretu i pokušava misliti, sad sam kući, stigao sam kući. Ali ima osjećaj da je samo u prolazu.

Uzima taksu do kuće prijateljice koja se u međuvremenu, dok njega nije bilo, udala. Drago joj je što ga vidi, ali već pri prvom zagrljaju on naslućuje kako je postao stran. I njoj i sebi. Nikad još nije bio u ovoj kući i švrlja po njoj razgledavajući namještaj, ukrase i slike koji mu svi nepodnošljivo teško padaju. Zatim izlazi u vrt i stoji na suncu.

Prijateljica izlazi u potrazi za njim. Tu si, kaže mu, kakva slučajnost da si baš danas stigao, ovo je jutros stiglo za tebe poštom. Daje mu pismo koje kao da je palo s neba. Pismo je od Reinera.

Počinju se dopisivati. Svaka dva ili tri tjedna pisma putuju amo-tamo. Nijemac je suhoparan i drži se činjenica, piše o događajima u svojem životu kao da ih gleda izvana. Vratio se u Berlin. Nije se oženio. Upisao je fakultet i počeo studirati, ali onda se predomislio i odustao. Kasnije je otišao u Kanadu, odakle sad stižu njegova pisma, radi negdje na nekom šumarskom projektu, sadi drveće.

On ga pokušava zamisliti, kiselu, mrzovoljnu priliku u crnom s dugom, svilenkastom kosom kako sadi mladice u tlo i nogama oko njih nabija zemlju. Ne sjeća ga se baš jasno, ne zna više kako je izgledao, ostao mu je osjećaj koji je Reiner u njemu budio, osjećaj nelagode i uzbuđenja. Ali ne bi se to usudio izreći, naslućuje u

drugom muškarcu nevoljkost da otvoreno razgovara o osjećajima, priznati osjećaje neka je vrsta slabosti. Ali koliko god Reiner ne skrivao činjenice, i dalje nedostaje mnogo pojedinosti u onom što iznosi o sebi, s kim je živio u Berlinu, tko mu plaća sva ta putovanja, što ga je odvelo u Kanadu saditi drveće. Čak i kad mu se ta pitanja postave izravno, Reiner nekako uspijeva izbjeći odgovor.

Što se njega tiče, on nikad ne suspreže osjećaje, ako išta, daje im i odviše oduška, bar u pismima. Jer riječi su nepovezane sa svijetom. I zato je lako pisati Reineru o tome kako mu je teško što se vratio. Ne može se nigdje skrasiti. I dalje je kod prijateljice i njezina muža, ali tamo je uljez, smetnja, zna da se mora maknuti. Unajmljuje sobu u jednoj kući s nekim studentom, ali tamo je očajan, kuća je prljava, puna buha, on se ne uklapa, mjesec ili dva kasnije ponovno se seli. Čuva kuće ljudima dok su na putu, odsjeda u gostinjskim sobama. Zatim se useljuje u stan koji pripada jednoj njegovoj bivšoj gazdarici koja stanuje u tri susjedne prostorije i kat ispod. Ali to je greška. Gazdarica mu dolazi u stan u svako doba dana i noći, s pudlom koji joj trčkara za petama, ona prolazi kroz krizu, mora s nekim razgovarati, on se trudi slušati, ali pun je vlastite nesreće. On želi biti sam, ona ga ne ostavlja na miru, pas se linja i ostavlja mu dlake i histeriju po podu. U jednom trenutku piše Reineru, da bar dođeš ovamo i odvedeš me nekamo na dugačko pješaćenje. Stiže odgovor, hvala ti na pozivu, dolazim u prosincu.

Nemoj me čekati na aerodromu, piše mu Reiner, naći ću te, nema potrebe. Ali on telefonira aviokompanijama da sazna koji je to let, posuđuje auto od prijatelja i sat vremena prije dolaska aviona u aerodromskoj je čekaonici. Obuzima ga mješavina iščekivanja i strepnje. Prošle su dvije godine otkako su se vidjeli, ne zna kako će se stvari razvijati.

Kad ulazi kroz vrata, Reiner ne očekuje nikoga pa se i ne osvrće oko sebe. Ja stojim malo podalje kako bih ga promotrio. Izgledom je isti. Sjajna smeđa kosa pada mu niz ramena, odjeven je u crno od glave do pete, na leđima nosi onaj isti crni ruksak. Sa strogim izrazom smjesta odlazi do reda plastičnih stolica kako bi presložio torbu.

Promatram ga minutu-dvije, a onda mu prilazim, trudeći se držati se nehajno.

Bok.

Reiner podiže pogled. Mrko se lice na trenutak razvedri, zatim se ponovno smrači. Zašto si tu. Rekao sam da ne treba.

Znam. Ali htio sam doći.

No dobro.

Bok.

Nisu sigurni kako da se pozdrave. On širi ruke i drugi muškarac prihvaća zagrljaj. Ali ne potpuno.

Nemaš povjerenja u mene, ne vjeruješ da bih te sam našao.

Htio sam te samo dočekati, to je sve. Mogu ti pomoći sa stvarima.

Imam samo ovu jednu torbu. I radije bih je nosio sam.

On vozi Reintera u svoj stan. Dok se penju stubištem, gazdarica, koja s njim više ne razgovara, viri kroz odškrinuta vrata. Njegov je stan gotovo sasvim gol i prazan, ono malo što posjeduje spakirano je u kutije, odlazi odavde krajem mjeseca. Izlaze na balkon i sjede gledajući u zelenilo krošnji, područje Cape Flats koje se pruža prema planinama. On tek sad šuti.

Dakle, kaže Reiner.

Da.

Tu sam.

Čudno je.

Gledaju jedan drugoga, obojica se smiješe. Do ovog časa činjenica Reinerova dolaska bila je nestvarna, nije sasvim vjerovao da će on doista doći, ali sad su ponovno obojica na istom mjestu. Sjede vani na balkonu, razgovaraju. Isprva su nervozni, pomalo u neprilici, riječi ne teku glatko, a kad ih i izgovore, nabijene su napetošću. Ali ne prolazi dugo i razgovor poteče, malo se opuštaju, otkrivaju na obostrano olakšanje da se dobro slažu, da slično, sa stanovitom dozom humora, gledaju na svoju otuđenost od svega. To im pomaže da ponovno budu jedan drugom simpatični, čak i ako se simpatija još ne temelji ni na čemu čvrstome, tek na neodređenom osjećaju bliskosti.

U njegovu je stanu samo jedan krevet koji moraju dijeliti. Ali uvečer, kad je vrijeme za spavanje, Reiner kaže da njemu ne treba

madrac.

Kako to misliš.

On gleda kako Reiner izlazi na balkon i počinje raspakiravati torbu. Ljudima treba previše stvari, objašnjava dok vadi vreću za spavanje i tanku prostirku. Ljudi žele da im bude udobno. To nije potrebno. Odmata prostirku na balkonu i na nju stavlja vreću za spavanje. To je sve što je potrebno. Tako mi je draže. Skida cipele, zavlači se u vreću za spavanje i povlači patentni zatvarač. Leži i gleda prijatelja kroz mrak. Ne vidi mu se izraz lica. Savršeno, kaže.

Sad kad je došao Reiner, on skida atlas s police i obojica ga željno listaju. Traže zemlju punu otvorenih prostranstava, s malo gradova. Dok su razgovarali o putovanju, složili su se kakvi su im uvjeti idealni. Nijedan od njih ne traži ni gomile ljudi, ni prometne ceste, ni izgrađena područja. Dakle, ostaje Bocvana. Ostaje Namibija. Ostaje Zimbabve.

A što je ovo ovdje.

Lesoto.

Što znaš o toj zemlji.

Ne zna mnogo, nikad nije bio ondje, ni on ni itko od njegovih prijatelja. Zna da je brdovita, vrlo siromašna i okružena Južnom Afrikom, ali osim toga, zemlja mu je tajna. Obojica sjede i gledaju je.

Možda bismo mogli onamo.

Možda bismo mogli.

To možda nisu riječi koje su upotrijebili, ali odluku su donijeli samo tako, lako i bez vaganja, u jednom času ne znaju kamo će, u drugom idu u Lesoto.

Sutra odlaze u vladin ured u gradu i dobivaju kartu na kojoj su jasno označene sve ceste, naselja i nadmorske visine. Meni karta izgleda idealno, ali Reiner je sumnjičavo proučava.

Što je.

Ne misliš da bi nam trebala veća karta. S više pojedinosti. Četiri ili pet karata za cijelu zemlju.

Ali zašto.

Tako da možemo isplanirati svaki korak puta.

Ali možemo i ovako planirati.

Ali ne dovoljno.

Gledaju jedan drugoga, ovo je prvi put da se razilaze. Ali čovjek za šalterom kaže im da ionako nema detaljnijih karata, ovo je najbolje što im može dati. U redu je, kažem ja, uzet ćemo je. Ali kasnije toga dana Reiner kaže, kad dođemo u Lesoto moramo tražiti.

Tražiti što.

Detaljnije karte.

Te proturječnosti zbunjuju, ovdje je čovjek kojem ne treba pošten krevet, ali savršeno dobra karta mu je nedostatna. Sljedećeg dana Reiner odlazi u mjesnu knjižnicu da prouči knjige o Lesotu. To je olakšanje, bar ćemo nešto znati o zemlji u koju putujemo, ali kad se vratio, ispostavlja se da nije našao baš ništa o povijesti zemlje. Umjesto toga, istražio je klimu, teren i topografiju, sve kodirano u brojevima.

Brojke su Reineru neka vrsta sigurnosti. Kad mu uvečer nudim kavu, kaže ne, već sam popio dvije šalice danas, ne pijem više od dvije šalice svakih dvanaest sati. Kad bilo kamo idemo pješice, želi znati koliko je to točno kilometara. Ako ne zna, ili ne zna točno, Reiner djeluje nezadovoljno.

Tako već u prvih nekoliko dana postajem svjestan nekih razlika među njima. Ali nema se vremena s tim razbijati glavu. Još su dva tjedna do odlaska na put i mora mnogo toga obaviti, mora srediti račune i pohraniti sve svoje stvari u skladište. Živčan je, u žurbi i pod pritiskom i u takvom stanju najradije bi bio sam. Ali gotovo nikad nije sam. Čak i kad izlazi iz stana obaviti nešto najobičnije, Reiner je uvijek s njim. Iscrpljuje ga ta neprestana nazočnost, kao kakav mračni anđeo pratilac, ironičan i mrzovoljan, lica gotovo uvrijeđeno nadurenog. A Reiner sa svoje strane kao da je razdražen svim tim obvezama i dužnostima, zahtjevi su mu normalnog života ispod časti.

Zašto moraš raditi sve te gluposti.

Moram. To se mora obaviti.

Zašto, kaže Reiner i prezirno se smješka.

Tajna je tko se brine o svim prozaičnim potrebama Reinerova života kod kuće. Kad bolje razmisli, ne zna ništa o Reineru, ali ako ga pita, ne dopijeva nikamo. Saznaje da su mu roditelji veliki vjernici, ali osim toga nema pojma o njegovoj obitelji ili podrijetlu.

Iako ga istinski zanima, osjeća njegovu dubinsku nevoljkost da odgovara na pitanja.

Jednom je pitao Reibera, što radiš za novac.

Kako to misliš, što radim.

Kako ga zarađuješ. Odakle dolazi.

Novac dolazi. Ne moraš se oko toga brinuti.

Ali moraš raditi da bi zaradio.

Plaćali su me u Kanadi. Da sadim drveće.

A prije toga.

Ja sam filozof, kaže Reiber, i razgovor tu prestaje, ušutkala ga je ta ideja, filozof, što to točno znači. Jesu li filozofi izuzeti od rada, tko ih izdržava, što zapravo rade. Valjda filozofi nemaju vremena za obične svjetovne, svakodnevne poslove i možda zato Reibera iritira njegovo zaposleno trčkanje.

Što bi ti radije radio.

Hodao.

Pa hodamo.

Ne dovoljno. Trebali bismo trenirati za put. Moramo se uhodati, vidim da nisi u formi.

Jednom ih Reiber vodi na dugo pješaćenje. Treba nam izazov, kaže. Da se pripremimo. Voze se autobusom do ceste Kloofnek, hodaju stazom uz stari vodovod preko Camps Baya gotovo do Llandudna, ovdašnji krajolik sa svojim sivim stijenama i tirkiznim morem sličan je Grčkoj, prošlost se širi u koncentričnim prstenovima kroz vrijeme, penju se preko vrha planine i spuštaju na drugu stranu prijevojem Constantia Nek, a od tamo kroz šumu natrag sve do Rondeboscha, prošlo je šest ili sedam sati, noge su im u žuljevima, vrti im se u glavi od gladi. Manta mi se, kaže on, moram jesti. I meni se manta, kaže Reiber, to je baš zanimljiv osjećaj, ne želim jesti.

To je još jedna razlika među njima, ono što je jednom bolno, drugom je zanimljivo. Južnoafrikanac također voli pješaćiti, ali ne neprestano i opsesivno; i njega privlače ekstremi, ali ne kad postanu opasni ili prijeteći, nije u stanju proučavati vlastitu bol kao kakvu sporu pod mikroskopom i diviti se kako je zanimljiva, zanimljiva. Ako ti je vlastita bol zanimljiva, kako ti je tek daleka bol nekoga drugog, a istina je da postoji nešto u Reiberu što na sve ljudske nedostatke

gleda bez strasti, možda čak i nadmoćno, s visoka. Što je dovelo do te hladnoće u njemu, ne znam.

Reiner se isključivo želi usredotočiti na pripreme za put, htio bi se otarasiti svih izvanjskih trica, riječi koje je izgovorio one večeri na balkonu izražavaju neku temeljnu istinu za njega, ljudima treba previše stvari koje nisu nužne. Sjedi i satima proučava onu kartu Lesota, na njoj je crvenom olovkom iscrtao niz mogućih ruta. Gledam te tanke crte sa strahom, one su kao vene koje prolaze kroz neki čudni unutarnji organ, povremeno mi se čini da je Reineru ta zemlja samo pojam, neka apstraktna ideja koju može podvrgnuti volji. Kad govori, služi se udaljenostima i nadmorskim visinama, prostornim dimenzijama koje se mogu sabiti u formule, nema spomena ljudi ni povijesti, ništa mu nije važno osim njega samoga i praznog mjesta na koje se projicira. Što je s politikom, kažem, nismo ni pogledali kakva je situacija tamo, ne znamo u što se upuštamo. Reiner zuri u njega s nerazumijevanjem, zatim prezirno odmahuje rukom. Čak i ovdje u Južnoj Africi, gdje nikad nije bio, Reinera uopće ne zanima što se događa oko njega, kad ide na duge šetnje ulicama nosi čepiće koje gura duboko u uši, ne želi da mu se upliću vanjski zvukovi, svoj mračan, intenzivan pogled usmjerava ispred sebe, ali zapravo je okrenut unutra.

Ali u ovom času postoje tek nejasni nagovještaji nelagode. Uzbuđen je zbog putovanja. Ona trunčica trvenja između njega i Reinera nestat će, siguran je, kad izađu iz grada i nađu se sami zajedno na cesti. Nijedan od njih dvojice nije stvoren za sjedilački život.

Posuđuje šator od prijatelja. Reiner uporno zahtijeva da ga podignu u vrtu iza stana. Treba im prilično dugo, centrale i klinovi su poput nepoznate nove abecede koju moraju svladati. Sve moraju posuditi ili kupiti, plinsko kuhalo i cilindre filter za vodu baterijske lampe noževe i vilice plastične tanjure osnovni pribor za prvu pomoć, nikad ovako nije putovao, sve ga to nepoznato plaši, ali i uzbuđuje, pomisao da će odbaciti svoj normalni život nalik je slobodi, onako kako je bilo kad su se njih dvojica sreli u Grčkoj. A možda je to i pravi razlog za ovo putovanje, dok odbacuju sav balast poznatoga života svaki od njih pokušava ponovno postići onaj osjećaj bestežinskog

stanja koji pamte ali možda ga nikad nisu doživjeli, u sjećanju više nego bilo gdje drugdje putovanje je kao slobodni pad, ili let.

U nekom trenutku tijekom ta posljednja dva tjedna postavlja se pitanje novca. Moraju se razmotriti neka praktična pitanja, na primjer, kako će putem plaćati troškove. Reiner kaže da ima kanadske dolare koje želi potrošiti pa je zato najbolje da on bude zadužen za novac. Ali što je sa mnom, kažem ja.

Možeš mi vratiti kasnije.

Znači da moram zapisivati koliko sam potrošio.

Reiner kima i sliježe ramenima, novac je tričarija, nebitan.

Sad je sve spremno. On primjećuje kako se oprašta s ljudima s nekim nelagodnim prizvukom, kao da se možda neće vratiti. U svakom odlasku, negdje duboko i sitan poput crnog sjemena, krije se strah od smrti.

Idu vlakom u grad. Na kolodvoru presjedaju na autobus i voze se kroz noć. Spavati je teško jer ih drmusanje neprestano budi pa gledaju metalno sivi krajolik kako klizi kraj prozora. Stižu u Bloemfontein u svitanje u nedjelju i hodaju pustim ulicama dok ne pronađu stajalište taksija gdje se može naći minibus do granice Lesota. Moraju čekati satima da se taksi napuni. Reiner sjedi na stražnjem sjedalu, s ruksakom na koljenima i glavom na ruksaku, s čepićima porinutim u uši.

Ja tumaram uokolo, vraćam se pa opet tumaram. Velik dio putovanja sastoji se od pukog čekanja, s popratnom dosadom i depresijom. Naviru mu sjećanja na druga mjesta na kojima je čekao, u prostoru za odlaske na aerodromima, na autobusnim postajama, samotnim pločnicima na vrućini, i na svima njima javljala se potpuno ista vrsta melankolije sažeta u nekoliko prolaznih pojedinosti. Papirnata vrećica koju nosi vjetar. Otisak prljave cipele na pločicama. Nepravilno žmirkanje fluorescentne žarulje. S ovog mjesta pamtit će prizor napuklog zida od opeke koji se prži pod suncem i postaje sve vreliji.

Kad odlaze, već je poslijepodne. Vožnja ne traje dugo, malo preko sata, i prolaze kroz ravnicu obrađenih njiva dok na obje strane vode neasfaltirane ceste. U naguranom autobusu oni su glavni

predmet neizgovorene znatiželje. Reiner je opipljivo nesretan zbog ove prisilne blizine ljudima, izgleda kao netko tko drži dah.

Izlaze na drugoj strani gdje se pred carinom čeka u redovima, uniforme i crne naočale i barikade i nebojene prostorije elementi su svih graničnih prijelaza. Prelaze granicu pa preko dugog mosta prelaze rijeku i ponovno im udaraju pečate i puštaju da prođu na drugu stranu. Sad su prešli liniju na karti i u drugoj su zemlji gdje su mogućnosti što ih donosi sudbina drukčije od onih koje su ostavili za sobom.

Kamo idu i što će početi sad kad su stigli ovamo nepoznanica je, nekako je mutno mislio da će jednostavno krenuti dok se cesta odmotava pred njima, ali umjesto toga suočeni su s pograničnim gradom koji je nekontrolirano nabujao, hoteli i kockarnice nižu se s obje strane priljave glavne ceste, gomile ljudi besposleno se guraju po pločnicima, a već je kasno poslijepodne. Savjetuju se i odlučuju uzeti sobu da prenoće. Sutra će sobe ostaviti zauvijek. Svi su hoteli jednako loši, biraju prvi na lijevoj strani, dobivaju sobu visoko iznad ulice.

Da im prođe vrijeme, šetaju ovim gradom, Maseru. Hodaju gore-dolje po glavnoj ulici, gledaju izloge, idu u samoposluživaonicu i kupuju nešto hrane. Među njima vlada uzbuđenje proizašlo dijelom iz straha, prepustili su se situaciji čiji je ishod nepoznat, to je zajedničko putovanju i ljubavi. On ne voli Reineru, ali u njihovu se prijateljstvu naslućuje obris mračne strasti.

Kad se vrate u hotel, ondje i dalje hodaju. Idu niza stražnje stubište u vrt. U kutu je drvena kolibica. Na znaku na vratima piše sauna. Unutra je žena od pedesetak godina, nešto u njezinim očima iznureno je i iscijeđeno do kraja, grozničavo im se veseli. Uđite, uđite, može jedna parna kupelj. Sauna je mlaka, nema pare, zidovi su drveni zidovi kolibe. Ne, ne, samo smo gledali, možda kasnije. Ne, dođite sad, može jedna masaža, dobro ću vas izmasirati. Doslovce nas hvata za ruke.

Kad smo izašli, on kaže Reineru, ona nam se nudila na prodaju.

Reiner ne kaže ništa, ali nešto u njegovu izrazu ipak je odgovor. Šutljiv je i namrgođen sve vrijeme dok večeramo u blagovaonici i opet kasnije u sobi. Još je rano, ali ostatak večeri besmisleno se proteže u nedogled.

Mislim da ću izaći, kaže Reiner.

Kamo.

Možda odem u saunu.

On izlazi, a ja dugo stojim kraj prozora i razmišljam. Gradska svjetla šire se u svim smjerovima, ali okružuje ih duboka tama. Čeka Reintera da se vrati, ali on ne dolazi i ne dolazi, i na kraju on legne na spavanje.

Kad se ponovno probudio, jutro je i Reiner leži na drugom krevetu prekriven samo pokrivačem. Tkanina mu je spuznula s tijela, na sebi nema ni krpice. Nijemac je uvijek osjetljiv i posebno pedantno pazi da pokrije tijelo pa ovaj bezbrižni zaborav djeluje kao neka vrsta objave. Duga smeđa leđa sužavaju se prema točki gdje se guzovi razdvajaju, gdje se na bljeđoj koži reljefno ističu dlačice i sjene, sad se Reiner okreće, u jednom sasvim kratkom trenutku vidi se erekcija prije no što njegova usnula ruka poteže pokrivač preko sebe, ustajem u vrtlogu požude i odbojnosti, je li zbilja to napravio sinoć.

Da, kaže on.

Vratio si se onamo i spavao s onom ženom.

Da. Ponovno se smiješi, tankim, nadmoćnim smiješkom, to je kasnije toga dana, on sjedi na rubu kreveta s ručnikom oko pasa. Neki dio Reintera uvijek stoji na visokoj stjenovitoj klisuri i svisoka gleda moralnu zbrku u dolini. Dok sam bio u Kanadi, počeo sam spavati s kurvama.

Zašto.

Jako sam napet. Seks mi pomaže da se opustim.

To nije odgovor na pitanje, ali ne postavlja ga ponovno, očito je da je uznemiren i to ga je nekako oslabilo, on kima glavom i mijenja temu, ali iz glave ne može izbaciti izborano izmoždeno lice žene u sauni, koja ih hvata za ruke.

Odijevaju se, pakiraju i kreću. Tek sad doista odlaze, sve ostalo bile su pripreme. Hodaju s ruksacima na leđima, visina i priroda okolnih zgrada mijenja se, ali grad traje i traje. Uputili su se prema visokim brdima na istočnom rubu grada, prolaze sati a oni kao da se uopće ne približavaju, sve više izgleda da će i drugu noć provesti ovdje.

Ali onda izbijaju na dugačku neasfaltiranu cestu koja vodi u brdo i polako iščezavaju limeni krovovi i vrtovi dok se oni uspinju uz posljednji obronak sa smeđim stijenama i niskim gustim raslinjem. Kad stižu na vrh, zastaju da bace posljednji pogled u onaj uskipjeli lonac kužnih para iz kojeg su se uzverali pa kreću dalje. Iza ovog grebena još je jedan i sad su na sasvim drukčijem mjestu.

Planine se nižu jedna za drugom, svijet pravih kutova i strogih linija povukao se pred svijetom valovitih izbočina i udubina, grafova koji iscrtavaju raspoloženja u slojevitim prugama boja, smeđi tonovi potamnjuju i prelaze u nijanse plave koje se gotovo stapaju s nebom. Kasno je poslijepodne. Ali vruće. Predmeti uz cestu, stablo, slomljeni plug, pojavljuju se i nestaju u zagušljivom kipućem zraku. Isprva je krajolik prazan, neuzoran i neobrađen, ali iza sljedeće su uzvisine, ili možda one sljedeće, njive, možda i sićušne ljudske prilike koje ih obrađuju, pokoja koliba ili kuća u daljini. Staju se odmoriti u hladu, njemu je nevjerojatno, možda je obojici nevjerojatno, da su ovdje, jedna se nepromišljena rečenica u pismu prije mjesec dana ostvarila.

Hodaju i hodaju, sve kretanje latentno u golemoj zaobljenosti zemlje svodi se nekako na dinamiku ovog kretanja, jedna noga zamahuje ispred druge, stopala se naizmjenice spuštaju i dižu, cijela je površina svijeta kroz vrijeme ovako izgažena i utabana. Ruksak je težak, remen mu se zasijeca u bokove i ramena, prsti i pete nažuljali su mu se u cipelama, usta su mu suha, sve rasute i nepovezane misli u glavi skupljaju se oko volje i poriva da ide dalje. Da je sam, ne bi. Da je sam, sjeo bi i ne bi se više micao, da je sam, ne bi uopće bio ovdje, ali ovdje je i već ga ta činjenica stavlja u podređeni položaj prema onom drugom koji ga vuče za sobom kao da je vezan tankim nitima moći.

Ne razgovaraju. Tu i tamo, da, izmijene nekoliko riječi, ali o praktičnim stvarima, gdje ćemo spavati, trebamo li se odmoriti, inače hodaju, katkad jedan uz drugoga, katkad razdvojeni, ali uvijek sami. Čudno je da te sav ovaj prostor, neomeđen umjetnim granicama dok se izliva do obzora, baca tako potpuno u tebe samoga, ali upravo se to događa, ne znam kad sam posljednji put bio tako intenzivno usredotočen na jednu jedinu točku, gledaj me kako hodam tom prašnjavom cestom lica isprana od svih uobičajenih emocija, napora i pokušaja da se povežem sa svijetom. Možda se to postiže

dubokom meditacijom. A možda na to Reiner misli kad uvečer kaže kako hodanje ima ritam koji te obuzima i ovladava tobom.

Kako to misliš.

Ako dovoljno dugo hodaš i hodaš, ritam te preuzima.

Ima nečeg neodređenog u tome kako to kaže što te tjera da se okaniš te teme, to se često događa s Reinerom, ponudi ti misao koja je zanimljiva ili duboka, a možda ne i njegova, a s druge strane toga naslućuješ prazninu koju on ne može ispuniti, nema više misli koje bi slijedile. On u tišini čeka da progovoriš. Katkad progovoriš, ali ne večeras, preumoran sam, sjede jedan kraj drugoga u maloj špilji, ispod izbočene stijene. Gotovo je posve mračno. Prošli su već sati i sati otkako su izašli iz grada, on je već odavno htio stati, ali Reiner je htio dalje, tek nakon što je sunce zašlo napokon popušta i priznaje da je vrijeme da podignu šator, ali sad nema ni jednog komadića tla koji djeluje gostoljubivo, na jednoj su strani polja, na drugoj goli greben, preizloženo je, ne odgovara mi, idemo preko grebena vidjeti čega još ima. I tamo slučajno naiđu na špilju, Reiner ima smiren pobjedonosan izraz čovjeka koji je cijelo vrijeme znao, njegov izgled kao da daje naslutiti da je on u skladu sa svemirskim ritmom, ritmom hodanja koji se ne razlikuje od ritma samog života, hrabro se baci bez ostatka i sve će ti doći samo od sebe. Vidiš, ne moramo podizati šator. Ja sam manje oduševljen, hoćemo li zbilja tako, spavati na otvorenom kao par skitnica, on je razmažen i mekan, manjka mu fatalizam njegova očvrsnulog suputnika, a i pastiri su srali u malim gomilicama oko špilje. Ali kako se noć spušta i svijet se steže na veličinu majušne izbočine u stijeni, ugodnije je biti ovdje, u krugu vatre koju su naložili.

Ispred špilje tlo se strmoglavo obrušava u golemu dolinu, na danjem svjetlu taj je golemi prostor djelovao zastrašujuće, ali sad je postao utješan, duboko, duboko dolje palucaju tu i tamo sitne pastirske vatrice, udaljeni zveket kravljih zvona dopire u drhtavoj jeci, kad su prokuhali vodu i najeli se na njih se spušta blaženi osjećaj blagostanja, sve rane i lomovi ovog svijeta zarasli i zaliječeni, pred njima sati sna.

On rasprostire svoju vreću za spavanje i liježe na bok, zureći u tamu. Trenutak kasnije Reiner mu prilazi i čučne kraj njega. Ne

govore ništa, šutnja se zgušnjava u napetost, a onda Reiner kaže, u jednom od tvojih pisama.

Da.

Rekao si da se veseliš što ćeš me opet vidjeti.

Da.

Što si time mislio.

Ne zna što je time mislio, ali zna što Reiner time misli. Ne može protiv toga ništa, ali cijeli taj dan na cesti u sebi je prizivao slike koje ne želi, neprestano je vidio onu ženu od sinoć, do vrha punu grozničava očaja, vidio Reintera na njoj, kako je savija u podatne položaje svojim smeđim rukama. Ono što Reiner sad hoće ne bi bilo drukčije od onog sa ženom, obred izveden bez nježnosti, topline ili senzualnog užitka.

Ali istina je i da se u njemu javlja poriv podložnosti, dio njega želi popustiti, vidim sjene što u grčevitim akrobatskim pozama padaju na svod špilje.

Ne znam što sam mislio.

Ne znaš što si mislio.

Veselio sam se što ću te opet vidjeti.

Ništa više.

Koliko znam ništa.

Reiner polako kima glavom. Nijedan od njih dvojice nije ona osoba koja je do sada po uzajamnom sporazumu bila, od noćas vrijede druga pravila. Može namirisati njegov znoj s vonjem dima, možda je to njegov znoj, nije to loš miris, a onda Reiner ustaje i odlazi se smjestiti u najudaljeniji kut špilje. Više ne govore. Vatra se polako gasi, sjene blijede, zvona i dalje ječe kroz zrak.

Odlaze prije no što se razdanilo, cesta je još modrikasta i nejasna. Bolna mjesta od jučer peku novom snagom, ali nakon pola sata hoda bol se raspršuje, širi i postaje općenita. Sad ga ugodno boli baš sve. Sunce izlazi i na obje strane iz mraka izranjaju planine.

Hodaju u velikom krugu koji će ponovno završiti na mjestu blizu grada gdje će početi drugi i veći krug koji će završiti gotovo na istom mjestu, odakle će krenuti na treći krug. Na taj način prijeći će cijelu zemlju u tri sve veća obruča, od kojih će ih posljednji odvesti u najviše planine Drakensberga, daleko na istoku. Nadaju se da će do

tada već ojačati i biti u formi, naviknutiji na napore ovakve vrste putovanja, premda on pomalo sumnja. Put je tako isplanirao Reiner, označujući rutu na karti tintom u boji.

Zastaju u dućančiću kraj ceste kupiti hranu za taj dan. Tijesna prostorija puna je konzervi, kutija i vrećica, tjestenine, slatkiša, povrća i sapuna. Ruksaci su im teški i čini mu se pametnim kupiti lagane stvari, možda neka peciva, malo riže. Ali Reiner se šulja i njuška po mračnoj unutrašnjosti dućana i bira teške stvari s polica, uzima konzerve, vreću krumpira, ploče čokolade.

Ali zašto.

Tako mi je došlo.

Čokolada.

Volim čokoladu. Pročitao sam članak o čovjeku koji je godinu dana živio na čokoladi i vodi.

To je nemoguće.

Reiner ga gleda, s podsmijehom, naravno da je moguće. U danima koji dolaze lomit će komadiće čokolade i pažljivo ih jesti, uživajući u nekoj esenciji u njima koja će ga hraniti daleko više no što to dopuštaju biološki zakoni. Reineru su složenost i suprotnosti svijeta samo smetnja, a istina je uvijek stroga i jednostavna, pravilo koje se bespogovorno mora slijediti želi li se nadvladati zbrka, moguće je, vjeruje on, preživjeti na snazi volje i čokoladi, i svaki put kad suputniku nudi komadić onaj se nadmoćni smiješak Reineru vraća na lice.

Novac kojim se plaća ova hrana, kao i sve ostalo, Reinerov je novac. U Maseru je promijenio nešto svojih kanadskih dolara u rande, novac nosi u vrećici oko pasa i od toga sad žive. Premda revno zapisujem svaku pojedinu stvar u malu bilježnicu, i na kraju putovanja vratit ću mu svaki cent, već sad, drugog dana putovanja, postaje jasno da će Reiner odlučivati što se kupuje ili ne kupuje.

I tako kupuju konzerve, krumpire i čokoladu, ravnomjerno ih raspoređuju među sobom, ali težina je nerazmjerno velika kad ponovno kreću, čini mu se da ga pritišće snažna ogorčenost, hoda sporije nego prije. Do podneva je sunce snažno zapeklo, s obojice se cijedi znoj. Sad su blizu nekih ružnih modernih zgrada, nekakvog zaselka, tu je stara ruševna crkva. Mislim da bismo morali stati i malo se odmoriti, kaže Reiner.

S druge strane planinskog grebena nadesno strmi je pad, a na pola puta do dolje špilja je veća od one u kojoj smo sinoć spavali, Reiner se hoće spustiti do nje. Ali dug je to put. Pa što. Pa onda se opet moramo penjati natrag gore. Pa što. Nastupa još jedan trenutak neizgovorenog sukoba, sardonska podrugljivost u tamnim očima jednog muškarca pobjeđuje okolišanje onog slabijeg, pažljivo se spuštaju između stijena i aloja, šljunak im se rasipa pod nogama. Kad stignu do špilje, ljutnja mu splašnjava u kamenoj sjeni, pred spokojnim vidikom na dolinu koja im se prostire pod nogama. Preljepo je ovdje. Da. Ono što misli tim jednim slogom slaganja jest da je opet u redu.

Bacaju se na kamen. On utone u san, a kad se probudi, prošli su sati i diže se oluja. Nebo je modro-crno u modricama od oblaka, ljestve munja zabijaju se u tlo, grmljavina potresa stijene. Kad počne pljuštati, kiša je gotovo neprobojno čvrsta, vrata koja se zatvaraju, a svijet ostaje iza njih. Sjede pod kamenom nadstrešnicom, voda se slijeva, a svježiji mirisi izbijaju iz tla. Slično je kao i sinoć, sada kad se odmorio i osvježio, sada kad više nije vruće, on više ne bridi od ekstremnih osjećaja, gotovo da može voljeti ovo čudno mjesto na kojem se našao, i svojeg čudnog suputnika.

Mislim, kaže Reiner, da bismo svaki dan morali ovako putovati. Moramo rano ustati i hodati, a onda stati usred dana. I poslije ponovno krećemo.

Da, kaže on.

U tom trenutku potpuno se u svemu slaže s Reinerom, ne zna kako se uopće mogao ljutiti na njega, njegovo je ozbiljno lice lijepo na pozadini olujnog neba.

Kad se oluja raščisti, prodire svjetlo i izlaze u svježe oprani svijet obliven bojama. Te se poslijepodnevene oluje podižu gotovo svaki dan, vrućina raste do neizdržljivosti dok napokon ne pukne, kasnije se uvijek javlja taj osjećaj obnove, u prirodi, ali i među njima dvojicom.

Sad su istinski na cesti. Dok nisu proveli onu prvu noć pod vedrim nebom, cijelo je ovo putovanje još uvijek bilo samo luda zamisao, plan koji mogu u bilo kojem času odbaciti, ali nekako su prošli tu točku i zakoračili iz jednog svijeta u drugi. U starom svijetu

imali su svoj uobičajeni život, s navikama i prijateljima, svojim mjestima i izborima, ali sad su sve to ostavili za sobom. U ovom novom životu imaju samo jedan drugoga i izbor predmeta koje nose na leđima. Sve ostalo, čak i ljudi koje zaustavljaju na cesti i s njima razgovaraju, prolazi kraj njih.

U ovom čudnom spoju, ovom bizarnom braku, mora se uspostaviti novi sustav navika da bi se održali na životu. Postoje zadaci koji se moraju obaviti, oni najtemeljniji, najnužniji, koji u određenim danima zrače gotovo vjerskom važnošću, dok su nekih drugih dana najveća gnjavaža. Šator se, na primjer, mora podignuti i složiti. Dva ili tri puta na dan mora se pripremati jelo, poslije se moraju prati lonci i tave. U početku, prvih nekoliko dana, te poslove dijele ravnopravno. Pomažu jedan drugome podići centrale i provući ih kroz mlitavo šatorsko krilo, zajedno traže kamenje kojim će zabiti klinove u tlo. Ili se mijenjaju, daj ti podigni šator, ja ću skuhati večeru. Može, ja ću ti poslije pomoći oprati suđe. I iako se jedan prema drugom odnose oprezno i povremeno zaiskre kratki trenuci sukoba, ima neke simetrije i ravnoteže u tom kako se stvari zbivaju, ovako bi mirno mogli nastaviti unedogled.

U tim ranim danima još dosta pričaju, nalaze put do zanimljivih razgovora, izmjenjuju ideje i s poštovanjem se ne slažu jedan s drugim. A ako i izbjegavaju osobne teme, ako nema rasprave o njihovoj intimi, to je zato što su intimu ostavili za sobom. Nadomjestila ju je ova nova intimnost, praktična bliskost među njima dvojicom, u kojoj leže jedan uz drugoga i dodiruju se u mraku, i prvo što vide ujutro lice je onog drugog, i na neki način ta je intimnost motor pokretač njihova puta.

Dan se organizira oko malih obreda raspada i obnove. Svako jutro ustaju vrlo rano, prije no što se razdani. Jedan od njih pali vatru da zakuha vodu za kavu dok drugi spušta šator. Zatim kreću dalje, trudeći se prijeći određenu udaljenost prije no što postane prevruće. Nakon sat ili dva staju za doručak. Zatim peru suđe, ako ima vode, ili spremaju prljave lonce i tave da ih operu kasnije, i ponovno kreću.

Tijekom prijepodneva, kad postaje prevruće, nalaze mjesto na kojem će se nekoliko sati odmarati. U ovoj zemlji vrhunaca i dolina prošivenih rijekama često se nađe sjenovito mjesto u blizini vode, s

pogledom u modre daljine, navikli su spavati u tom blagom i bujnom okolišu, pčele zuje, sjene oblaka nečujno plove, trava leluja.

Sad je užeglo i bliži se oluja. Rubovi planina svjetlucaju oštrim električnim sjajem, u visinama se gomilaju olujni oblaci, naposljetku zapuše vreo suh vjetar. Ili će čekati gdje jesu, katkad čak ponovno podignu šator dok oluja ne dođe i prođe, ili će se skloniti u neku kolibu ili špilju. Tada se najviše boje munja. U ovom dislociranom stanju, gdje je smrt neprestano prisutna pod nebom, upravo je groteskno moguće da će ih pogoditi grom s neba. Nikad nije vidio tako žarki plamen, niti čuo tako strahovitu grmljavinu.

A onda slijedi posljednja etapa dana, posljednji nalet energije i napora, kad pokušavaju prijeći određenu udaljenost prije no što se spusti noć. Negdje oko zalaska sunca nalaze mjesto za spavanje. Većinom podižu šator. Ako su blizu nekog sela, traže poglavicu dopuštenje da podignu šator, neizostavno ga dobivaju, jedanput ili dvaput nude im sobu u kojoj mogu prespavati. Zatim su na redu večernji rituali, vatra i hrana, možda malo čitanja, odlazak u mrak s rolom toaletnog papira. Nije previše kasno kad već spavaju, ispruženi jedan kraj drugoga, iscrpljenost u trenu briše svijest, čak je i najtvrđe tlo mekano.

I tako prolaze dani. Cesta ih vodi pokraj kuća, ili malih nakupina koliba, a posvuda ljudi ostavljaju ono što rade kako bi ih gledali dok prolaze. Katkad im dovikuju pozdrave, otrcane engleske fraze koje su valjda učili u školi, zdravo kako ste da ne hvala također doviđenja. U mnogim mjestima oko njih roje se gomile djece pa pjesmom i smijehom prate ovaj par frulaša koji ih vuku za sobom. U jednom ih selu gradonačelnik smješta u svoju kuću, krupni muškarac s razmakom među zubima koji neprekidno puši marihuanu umotan u novinski papir inzistira na tome da im prepusti svoj krevet u kojem će prespavati dok on noć provodi negdje drugdje. U jednom dućanu uz cestu dvije školarke sramežljivo s njima zapodjenu razgovor, i one iskušavaju svoju litaniju engleskih fraza, zdravo zdravo kako se zoveš, zatim jedna izlane volim te i obje se guše od hihotanja.

Reineru su školarke zabavne, mogao bih imati debelu ženu u Lesotu, to bih baš volio ho ho ho, ali na sve prijateljske upadice uglavnom reagira razdražljivo. Ne da mu se gnjaviti sa smiješcima i razgovorom, ne vidi potrebu za komunikacijom ove vrste. Ujutro kad

kreće na put gura čepiće u uši, pogled upire u cestu pred sebe i ne skida ga. Sretan je kad mu ponude sobu, ali ne želi je platiti, i ne želi tražiti dopuštenje za kampiranje. Zašto bismo tražili dopuštenje. Takav je običaj. Njihov običaj, ne moj. Pa u njihovoj smo zemlji. Njihova zemlja, ne vjerujem u zemlje, to su samo crte na karti. Katkad ne znam u što vjeruješ, Reineru. Na to se nadureno lice samo osmjehuje.

Većinom slijede cestu, ali katkad hodaju i bespućem, kroz prirodu. Obično onda kad Reiner vidi neko mjesto na svojoj karti gdje bi mogli presjeći put, gledaj ovamo, od ove točke do tu. Ali između su planine. Da, vidim da jesu. Često se čini da te puteve bira upravo zbog prepreka, planina, rijeka, škarpa, one su mu zanimljiv izazov, moramo svladati prirodu isto onako bez strasti kako se ona ponaša prema nama, i tako hodaju po pustoši.

Ja ne volim silaziti s ceste, osjećam se ranjivije, hvata me neka iskonska strepnja. Ali to je ujedno i jedan od najprivlačnijih elemenata putovanja, osjećaj straha ispod svega, od toga se osjeti pojačavaju i izoštravaju. Svijet je nabijen snagom koje nema u običnom životu.

Nakon otprilike tjedan dana završavaju prvi krug putovanja. Kampiraju u gradiću Roma, na terenu napuštene bogoslovije, izdužene zgrade od vapnenca sa stupovima i lukovima i tamnim drvoredom jablanova, kao da je negdje u Italiji.

U Romi, dok ručaju u restoranu sa stolovima na pločniku, vide vrlo starog čovjeka, odakle ste, neprestano se bezubo smiješi, aha iz Južne Afrike, vi od tamo mislite da smo mi majmuni držite Nelsona Mandelu u zatvoru. Kad mu kaže da je Nelson Mandela na slobodi, već tri godine, starac se grohotom smije zabacujući glavu, mislite da smo mi majmuni, Nelson Mandela je iza brave. Ali nije, nije, kunem vam se, dođe mu gotovo da će zaplakati. Starac mu se smije, mrzi ga, pusti to, kaže Reiner, uspaničena izraza, stari ne zna, nitko mu nije rekao, pusti to.

Slijedeći dan pješače iz Rome i slijede staze koje ih vode visoko u brda. Do tada su se zadržavali u podnožju Drakensberga, sad se vrhunci uzdižu oko njih u neobičnim fantastičnim linijama ocrtanim na nebu. Cesta se propinje i spušta kao barka na nemirnom moru,

skreće u oštre zavoje i svija se u zamršenim krivuljama da prijeđe kratke udaljenosti. Poslijepodne se podiže gadna oluja. Nebo se navlači iznad dugačke doline, munje su spektakularne. Našli su zaklon pred nekom kućom, a kasnije nastavljaju put, tražeći ravan komad tla da podignu šator, ali nema ga, cesta se uspela na pola uspona iz doline, a s obje strane ustobočile su se strme gromade. Već se mrači kad stižu do misije, ispada da je svećenik Nijemac, Reiner se upušta s njim u dugačak i srdačan razgovor, smješka se i kima glavom, kao da je druga osoba. Svećenik im kaže da nemaju mjesta, ali šalje ih poglavici obližnjeg sela, te noći spavaju na zemljanom podu kolibe dok iz slamnatog krova dopire tajanstveno šuškanje.

Reiner kaže da su mu svećenici rekli kako cesta kojom idu ubrzo završava. Odande će morati hodati kroz divljinu do sljedeće ceste.

Reiner ima plan, gle, kaže, možemo to izvesti, hoće sutra iskušati kako im ide dugi marš, najdulji koji su dosad poduzeli, sve tamo do Semonkonga.

Sad se već i u najbezazlenijim sitnicama krije neka vrsta borbe za premoć. Na samom početku, prije dvije godine, kad su se prvi put sreli u Grčkoj, o sebi su mislili kao o jednakima i ravnima. Na onoj pustoj cesti izgledali su kao zrcalna slika jedan drugoga. Možda su obojica stvarnu komunikaciju smatrala nepotrebnom, riječi razdvajaju kad se množe, sigurno je bilo samo jedinstvo ispod riječi. Ali sad se suzdržavaju od razgovora jer bi im mogao otkriti kako su opasno različiti jedan od drugoga. Slika je u zrcalu obrnuta, odraz i izvornik su povezani, ali mogu jedan drugoga poništiti.

I tako se ispod putovanja zbiva sukob, sam po sebi gotovo još jedno putovanje, borba za prevlast koja, kako prolaze dani, sve više izbija na površinu. Kad ujutro ustaju, Reiner se obično pere, ili u rijeci, ako postoji rijeka, ili vodom iz boce. Zatim se briše i sjedi na kamenu, utrljavajući u kožu kreme i losione iz kolekcije teglica i tubica. Zatim uzima drvenu četku i provlači je kroz dugu kosu, potez za potezom, dok mu kosa ne zablista. Premda se taj obred svaki dan produžava i na kraju traje pola sata ili više, Reiner nikad ne propušta dragovoljno prihvatiti svoj dio posla, samo malo pričekaj i pomoći ću ti, ostavi šator ja ću ga spustiti, ali njegov suputnik ne može podnijeti

to gledati, bolje mu je da se nečim zaposli, da kuha kavu, slaže šator, dok se Reiner licka. Kasnije, kad krenu, često ga guši bijes ili razdraženost, a Reiner je nadmoćno samozadovoljan dok mu smeđi uvojci poskakuju na leđima.

Druga je točka sukoba novac. On vodi pedantno precizne račune u svojoj bilježnici, što je Reineru očito svejedno. Ali kad god stanu nešto kupiti, vodi se nijema bitka oko toga što će odabrati i kome će biti dopušteno da to dobije. Reiner, recimo, i dalje kupuje čokoladice, ali ako ja nešto želim, često se razvije rasprava, hmmm pa ne znam baš što će nam to. A katkad Reiner kupi nešto za sebe, kutiju slatkiša ili bocu vode, i čeka da suputnik zatraži da mu da malo. Tražiti je ponižavajuće, Reiner to zna. Novac nikad nije samo novac, nego simbol drugih, dubljih stvari, na ovom putu to koliko imaš označuje koliko si voljen, Reiner ljubomorno čuva ljubav, daje je na kapaljku kao uslugu, mene beskrajno nagriza odsutnost ljubavi, biti nevoljen isto je što i biti nemoćan.

I tako u ovom trenutku putovanja postoje trenuci sloge i oni drugi trenuci sukoba, kao i dugi odvojeni komadi hoda između, u kojima je svaki od njih sam. Ali čak se i u toj aktivnosti ne mogu složiti. Nije dovoljno što idu od točke A do točke B, nego moraju ići u određeno vrijeme, nije dovoljno da slijede cestu, nego se uvijek moraju popeti na onu stijenu ili spustiti u onu špilju, nešto se uvijek mjeri, nešto se uvijek forsira. Uvečer se Reiner vječno grbi nad svojom kartom s baterijom u ruci, zbraja kilometre koje su prešli, provjerava odnos udaljenosti i vremena.

Pa kad kaže da sutra želi na dugo pješačenje, to svakom od njih dvojice znači nešto drugo.

Koliko dugo.

Oko šezdeset kilometara.

U jednom danu.

Možemo to.

Ali zašto.

Jer hoću biti još bolji.

On shvaća da se Reiner odmjerava prema određenim kriterijima, vlastitim granicama, težini uvjeta, u ovoj konstelaciji on je još jedan otpor koji se mora svladati, ne voli da ga se tako doživljava pa kaže, no dobro, možemo probati.

Ustaju prije izlaska sunca. Još se nije ni počelo razdanjivati, a oni su već odavno izašli iz poglavičine zemljane kolibe i na cesti su. Dobar dio jučerašnjeg dana prohodali su iznad pošumljenog dna kotline, ali sad kad se planine približavaju s obje strane, cesta se naglo spušta dok ih ne dovede do sela. I tu završava. Sjede neko vrijeme među kućama i zaraslim vrtovima, koze pitomo pasu u cvijeću, kokoši kljuckaju po prašini. Zatim kreću dalje, u nekom općenitom smjeru, to mora biti pravi put. Moraju se popeti iz doline, preko brda, put vodi sve više i više. Ovo su najstrmiji obronci po kojima su se morali penjati, nema te ceste koja bi se tako dizala, uglavnom traže uporište pod nogama, tu i tamo pojavljuju se stazice koje slijede, staze ih vode u sela, a čak i ovdje u ovim vrtoglavim bespućima nailaze na nakupine okruglih koliba što su se stisnule kao u molitvi s nešto utabane suhe zemlje između njih, lica izviruju iz njih iz radoznalosti ili čuđenja dok prolaze, ljudi prožive cijeli svoj vijek na jednom djeliću zemlje, potpuno nesvjesni da postoji bilo što osim toga. Sjećanje je ponovno nepotpuno i varljivo, zašto su neki vidici, neki odsječci staze, tako duboko urezani u pamćenje, i tako ih živo može prizvati, dok su drugi nestali bez traga, vidim njih dvojicu kako se napokon veru uz posljednju strminu na golo sljeme brijega, na vrhu ima još sela, polja kukuruza, ali u daljini, na još većoj visini, razabire se crta ceste, čini se kao da auto malen poput igračke prolazi po njoj, uspjeli smo, gledaj gledaj, tu smo.

Treba im još jedan sat da dođu do ceste. Već je nastupio dubinski umor, sjedaju kraj neke kuće da se odmore. S vremena na vrijeme prođe pokoji auto, mogli bi autostopirati, ali to bi oduzelo smisao njihovu planu, i tako malo sjede pa nastavljaju. Nebo je danas bespriekorno vedro, bez ijednog oblačka, golema žega pritišće zemlju. Dolaze do dućana na planinskom proplanku, sad više nemaju ni snage volje ni energije da nastave, sjede na betonskoj stubi ispred dućana, on na trenutak tone u san, a tek su na pola puta.

Kad kreću dalje, kreću po brdskoj ugaženoj stazi koja se uspinje s naseljene visoravni, zatim stižu na visoku pustu vrištinu s dalekim prostranstvima u kojima nema ljudi, ništa se ne miče osim njih, a i oni jedva. Sad su već vrlo umorni. Neumoljivi uspon od jutra iscijedio ih je, premda se sad već blago spuštaju, mišići su im napregnuti do

točke pucanja, u kretanju nema ni mrvice užitka. Čak ni Reiner nije sretan. Nema ni znakova ni naselja, karta im ne kazuje gdje su, gledam pred sebe, pogledom tražim Semonkong, morali bismo već biti blizu, sigurno smo sad već blizu, ali iza svakog zavoja cesta ide dalje, odmata se pred njima poput sudbine. Čovjek na magarcu s golemim basutskim šešikom i pokrivačem preko ramena prolazi kraj njih, ne obraća pozornost na njih. Cesta se sad strmije spušta, ponovno silaze s najviše točke u ovom lancu, sunce klizi i tone iza planinskih vrhova.

S druge strane iscrpljenosti čeka stanje takve slabosti da postaje svejedno gdje si ili što radiš. To stanje obuzima ga uvečer, osjeća klonulost nalik snu, jedva održava ravnotežu. Prolazi kraj konja u polju pod punim mjesecom. Nijedna druga slika s tog putovanja nije mu tako dragocjena i sjajna, zelenilo trave nalik blistavu perju, životinja koja tiho sanja u profilu, bijeli kolobar na nebu poput Boga. Sigurno su već stigli. Ali noć se spušta do kraja, nigdje nikakva svjetla, idu dalje.

Dosta je bilo, kaže on Reineru. Zašto ne stanemo.

Ovdje. Reiner se ogledava oko sebe, čak i njegovo izmučeno i odsutno lice pokazuje da je u napasti, ali neće popustiti. Zsigurno smo sasvim blizu, tako smo već daleko stigli.

Na podnožju brda cesta se izravnavava, sigurno jesmo, sigurno jesmo, hodaju bez zastajkivanja jer ako se stanu odmoriti neće više ustati, prolaze kraj brane, ptice uzlijeću kriješćeći uznemirene njihovim prolaskom, divlji krici u noći zvuče kao glas zemlje koja im dovikuje stanite sad stanite, ali ne staju, krajolik koji prolazi s obje strane sad se miče sam od sebe, to nema veze s njihovim hodom, visoko iznad njih zvijezde se neprimjetno vrte svojim zagonetnim putanjama, savršeni krug mjeseca kotura se kao izgubljeni hula-hup i nestaje, negdje prema ponoći uspinju se preko hrpta i pred njima se pomaljavu niski plosnati oblici, razbacana potuljena svjetla malog grada. Neki pas zalaje, drugi mu se pridružuje, val režanja i kevtanja nosi ih ulicama, tko su ovi litalice što su izronili iz tame.

Pojavljuje se znak. Slijede ga. Kroz grad i do izlaza iz grada na drugoj strani. Cesta se spušta u klanac i prelazi preko rijeke, na kraju stižu do kampa s raštrkanim bungalovima, sve je obavijeno mrakom. Zvone, netko dolazi, preumorni su da dignu šator pa uzimaju sobu,

liježu u krevet. Uspjeli smo, kaže Reiner, uspjeli smo, ali on i bez razmišljanja zna da se nit previše rastegnula i napela.

Ovdje se odmaraju nekoliko dana. Ujutro se sele iz bungalova i podižu šator na travi. Tu je pojas drveća, a onda rijeka, klokoće smeđa poput piva među stijenjem.

Sad jedva da govore. Obojicu ih je ozbiljno pogodio dugi marš, noge su im nažuljane, mišići ih bole, na leđima peku crvena upaljena mjesta koja su im naprtnjače izgulile na koži. Ali na sve što su doživjeli reagiraju potpuno različito. Reiner kao da se pomladio, njemu je cilj bio svladati svoju slabost i taj je cilj postigao, i već planira sljedeću etapu puta. Objavljuje kako bi mogli hodati možda jedan dan po dobroj cesti koja vodi do određenog mjesta. Između tog mjesta i kraja drugog kruga putovanja uzdiže se planinski lanac kroz koji nema ni puta ni staze. Ako promijene trasu, ako samo malo skrenu na jug, izaći će na cestu koja će ih odvesti ravno onamo kamo žele stići, ali to je prelagano, ajmo hodati preko planina, kaže Reiner. Dva dana, tri dana, i stigli smo.

Ja tupo zurim u kartu.

Htio bih više dugih pješačkih ruta, kaže Reiner. Kao što je bila ova posljednja. Što misliš. Spremamo se i skupljamo snagu, onda idemo na veliki marš, onda se nekoliko dana odmaramo.

Kima glavom, okreće se, nešto je u njemu završilo. Umor dugog hoda ne izlazi mu iz tijela, obamrlost mu se uvukla u kosti. Lunja po kampu, pokušava živnuti, razmišlja o svemu i ne rješava ništa, pere odjeću u rijeci i vješa je po stijenama da se osuši. Onda sjedi na suncu, sluša vodu kako teče, čita. U nepoznatoj sobi moraš se potpuno isprazniti da bi zaspao. A prije no što se isprazniš za spavanje, što si. A kad si ispražnjen za spavanje, nisi. I kad si ispunjen snom, nikad nisi bio. Riječi mu dolaze izdaleka. Odlaze knjigu i zagleda se u neobične dugonoge kukce na površini rijeke, izbezumljeno lijeću amo-tamo, cijeli svoj vijek prožive u prostoru od jednog ili dva metra, ne znaju ništa o njemu ni o njegovim mukama, čak ni sad nisu svjesni da ih on gleda, oni su mu potpuno strani.

Vlasnik kampa debeli je muškarac po imenu John. Kaže im za spektakularan pogled na nekih sat i pol hoda odavde, nemojte to

propustiti, kaže, zbilja je nešto posebno. Kad stignu onamo, ispostavlja se da je to točno, pogled je čudesno lijep, ista ona rijeka kraj koje su se utaborili obrušava se preko hridi i nestaje u praznom prostoru. On legne na trbuh i viri preko ruba. Provalija se otvara u beskrajnu dubinu, omamljujuću, vrtoglavu, u njoj se sila teža spaja s tajnom željom za smrću.

Kad otpuže s ruba i ustane, primijeti Reintera malo podalje, na stijeni na samom rubu provalije, naslanja se na bezdan. Ono što mu tad proleti kroz um, bez riječi, na čas, poriv je da ga gurne, jedan sitni pokret rukama i nema ga više. Odakle to dolazi, ta pomisao na ubojstvo koja je tako ležerno isplutala na površinu svakodnevnog otpada moga uma i onda ponovno potonula.

Onim putem moramo krenuti, kaže Reiner. Sutra.

Oh.

Ovaj put htio bih hodati noću. Krećemo kad se smrači i ne stajemo cijelu noć.

Možemo to probati, kaže on.

I tako sutra poslijepodne kreću zajedno u posljednjem svjetlu dana dok počinje škropiti sitna kišica. Nestaju u mraku, i u rupi u sjećanju, sljedeća slika koju pamtim njih su dvojica, ponovno u oštrom dnevnom svjetlu, penju se po planinama. Ostavili su cestu i kreću se više-manje u smjeru zapada. Tog vrelog običnog dana, dvije sićušne prilike vijugajući se uspinju sve više i više, između gudura i klisura i zaravanaka i brežuljaka, prolaze kraj zaselka i potoka, gustog šipražja i šuma stabala, u smjeru grebena lanca odakle će se moći početi spuštati. Reiner ih tjera naprijed. Poslijepodne kiši, kratak snažan pljusak, ali vrućina ne jenjava. Posvuda se diže para kao da zemlja tinja, a kasno poslijepodne zrak je napet, naelektriziran i vruć.

A onda sve kao da se događa vrlo brzo, skuplja u jednoj točki. Izlaze na mjesto koje im djeluje kao krov svijeta upravo kad se spušta sumrak, i točno ispred njih zjapi duboka gudura, a obris za obrisom planina valovito se prostire u daljinu. Neprirodno se brzo mrači, a kad pogledaju pred sebe, shvaćaju zašto. Iz dvije različite točke na obzoru valjaju se dvije goleme oluje, a njihove putanje križaju se otprilike tu gdje oni stoje. Crna je fronta oblaka neprobojna, već zastire sunce.

Prekasno je sad vratiti se odakle su došli, ili naći neko niže mjesto da se sklone. Ostalo im je samo nekoliko minuta prije no što se nevrijeme razmaše, točno dovoljno vremena da podignu šator, i počinju izbezumljeno prtljati s centralama, klinovima i vezovima. Vjetar se diže, a zrak čudno miriše, na metal. Čuje se prasak grmljavine. Podignuli su šator, spremili naprtnjače u njega i rastrčali se uokolo u potrazi za kamenjem kojim će otežati i učvrstiti šatorska krila.

Sad se već obrisi svijeta svijaju i podrhtavaju, i čini im se kao da jure kroz prostor. Nekim smirenim očima negdje u razumu on primjećuje kako su izloženi i izolirani na ovoj maloj izbočini što se ustobočila visoko na golom planinskom vrhuncu. Munje, misli, moramo se otarasiti metala. Sljedeću minutu-dvije pretražuju ruksake, skupljaju sve metalno što mogu naći. Natovareni priborom za jelo i džepnim nožićima i narukvicama ponovno istrčavaju iz šatora, bacaju jednu hrpicu srebrnine u blatnjavo šipražje i trče natrag. Hoće li to pomoći, ta smiješna opreznost, tu su i dalje klinovi u tlu, također metalni, sad je prekasno da poduzmu nešto u vezi s tim. Uvlače se u šator u trenutku kad udaraju oluje.

Nikakva ga ljudska snaga nije pripremila za nasilje tako bezlično ili jako. Vihor i kiša i tutnjava. Tlo se tresu. Između sijevanja munja i treska groma razmaci su sasvim kratki i skraćuju se. A onda više nema razmaka i središte je moći nad njima.

Ta slika kao da sve to sažima, to je trenutak prema kojem je sve vodilo, on leži licem prema dolje u stražnjem dijelu šatora, kao komad drveta, kao kamen, glave pritisnute uz tlo, s rukama preko ušiju. Sad, misli, sad će se dogoditi, sad, sad, sad, dok Reiner leži u drugom smjeru, podignute glave, lagano je rastvorio ulaz u šator da može gledati van, s onim nadurenim izrazom ljutita djeteta, u svijet što grmi i tutnji osvjetljen kao da je podne.

Jutro je osvanulo savršeno i bez oblaka. On se rano budi i puzeći izlazi iz šatora u spokoj. Grmlje se srebrno presijava od vlage, planine su jasno ocrtane na plavetnilu. U čistom zraku oko putuje teleskopskom jasnoćom do sićušnih pojedinosti na obzoru. Vrlo su visoko.

Čas kasnije izlazi Reiner i ogledava se oko sebe. Hmmm, kaže. Mislim da ću malo prošetati. I odluta u smjeru gudure.

Dok čeka Reintera, on pali kuhalo da skuha čaj i zatim pregledava štetu koju je nanijela sinoćnja oluja. Neki su se konopi olabavili i dokotrljalo se nekoliko kamenova, ali šator je sve u svemu siguran. Više od svega zasigurno ga je na tlu zadržala njihova težina.

Reiner se još ne vraća pa se on bavi izvlačenjem ruksaka iz šatora. Zatim počinje skidati i slagati šator. To traje dulje nego obično zbog blata i nanesene prljavštine, a kad je cerada smotana i spremljena, ne može naći neke klinove. Utonuli su u mokro tlo i nestali.

Pojavljuje se Reiner, grabeći dugim koracima kroz šipražje. Njegova šutnja pokazuje kako je ovdje doista u svojem elementu, na zvoniku svijeta, među olujama i vrhuncima.

Ne mogu naći sve klinove.

Hmmm, kaže Reiner. Uzima si čaja i odlazi sjesti na stijenu te pilji u daljinu.

On jedno vrijeme čeprka po blatu, zatim odlazi potražiti metal koji su sinoć bacili. Ne može se sjetiti gdje su ga stavili, danas ništa ne izgleda onako kako je izgledalo u mraku. Napokon mu pogled privuče odbljesak srebra i donosi ga natrag u bodljikavoj hrpi stvari koje moramo spremati. Reiner ga gleda i kaže, bojao si se munja.

Da. Ti nisi.

On odmahuje glavom i otpija čaj.

Radim doručak. Reiner izlijeva posljednje gutljaje čaja i dolazi jesti. Ne razgovaraju i osjeća se duboka napetost, neki ostatak naelektriziranog uzbuđenja oluje, između njih. Reiner jede polako, razmišlja i zuri u prazno, i još je time zaokupljen dok njegov suputnik završava s jelom. On nema strpljenja čekati i ponovno odlazi tražiti izgubljene klinove. Kad opet podiže pogled, Reiner sjedi na stijeni, skinuo je košulju i utrljava kremu u kožu.

Nećeš mi pomoći tražiti.

Imam posla, kaže Reiner.

Posla.

On se vraća i skuplja prljave tanjure i pribor za jelo. Stavlja ih u svoju torbu, a do tad se Reiner namazao i počeo četkati kosu. Četka

se giba zrakom, potezi se ponavljaju, ujednačeni i iritantni.

On odlazi oprati zube. Kad se vraća, Reiner je očetkao kosu i oblači košulju. Zatim i on cijedi pastu za zube na četkicu i odlazi.

Vraća se nekoliko minuta kasnije, brzim djelotvornim korakom. Spremni, kaže, idemo.

Nismo još pronašli sve klinove.

Koga.

Klinove.

Reiner razdraženo cokće, uzdiše. Dolazi do utabane površine gdje je stajao šator i škilji po ugaženom tlu. Nakon nekoliko trenutaka kaže, pusti ih.

Što.

Pusti ih. Upotrijebit ćemo nešto drugo.

Šator nije moj. Moram paziti na njega.

No, nestali su. Ne vidim ih. Ajde daj, izgubili smo puno vremena jutros.

On ga gleda i negdje iz dubine riječi putuju iz njega probijajući jaki otpor, on kaže, ti nisi ništa radio.

Što.

Nisi ništa radio. Ja sam sve obavio jutros. Hoću tražiti klinove.

Reiner ponovno nestrpljivo cokće, izražajno tresе dugom kosom. Bez riječi podiže ruksak i kreće po stazi kojom su došli. Onaj koji je ostao zaprepašteno gleda za njim dok on odlazi, tamna se prilika naglo smanjuje sve dok ne nestane. Zatim složi šator u svoju torbu i kreće za njim.

Staza prvo neprestano zaokreće i zavija, slijedeći konfiguraciju brijega, ne vidi daleko ispred sebe, ali u trenutku kad zaokrene oko brda, obronak se otvara, a staza se razmrši i izravna daleko u budućnost. Sad vidi Reintera u daljini, sitnu priliku kako brzo hoda i ne okreće se. On pokušava ubrzati korak, ali umoran je i otežao. Također tegli više no što ga ide, Reinerov je zadatak nositi šator, ali odjurio je bez njega, sve se na kraju svodi na nekoliko izgubljenih klinova i težinu šatora.

Nakon nekog vremena odustaje od pokušaja da ga stigne. Ali kad su na drugoj strani planine, otvara mu se pun pogled na stazu koja ide naprijed, zatim oštro skreće ulijevo i spušta se prema rijeci. Reiner je daleko odmaknuo, bliži se zavoju. Staza ne ide najkraćim

putem i on uočava da će, ako ovdje siđe sa staze i presiječe preko strmog obronka, stići do rijeke prije Reintera.

Spušta se sa staze nalijevo, spotiče se između kržljivog grmlja i olabavljenog kamenja pokušavajući održati ravnotežu. Iz kutka oka motri Reintera, vidi da ubrzava kad shvaća što se događa, želi zadržati vodstvo, a onda ponovno usporava kad shvaća da ne može. Sve se to događa dok se obojica drže kao da uopće ne vide što se događa.

S naporom i posrćući, on stiže do dna udoline i ponovno izbija na stazu, sad ispred Reintera. Sad si može dopustiti da opušteno uspori. Laganim korakom, bez žurbe ide do rijeke, skida ruksak s leđa i sjeda čekati. Voda je plitka, ali brza. Kamenje je poslagano tako da se po njemu može odskakutati na drugu obalu. Odmah iza sljemena brijega na drugoj strani naziru se zašiljeni krovovi koliba, tanak stup dima raspolučuje nebo kao pukotina.

Za nekoliko minuta stiže Reiner. Ne gledaju se. On stoji, razgledava oko sebe, zatim i on skida ruksak s leđa i sjeda. Ne govore. Obojica zure bez riječi u istom smjeru, na maloj udaljenosti jedan od drugoga. Šum vode kao da podcrtava ovaj prizor. Obojica su smireni i podrazumijeva se da će od ove točke put nastaviti zajedno.

Kad se ponovno pripremaju za polazak, prvi kreće Reiner, ustaje, proteže se i prtlja oko ruksaka. Zatim i on ustaje i priprema se, oponašajući Reintera. Kao da su na dva različita mjesta, nisu prozborili ni riječ.

Na pola puta preko rijeke, on se posklizne na kamenu i padne. Nije ozlijeđen, samo mokar i ponižen. Reiner je već bez problema prešao na drugu obalu i okreće se baciti kratak pogled na njega. Ne smije se, ali kao da se smije. Ne čeka, ne zastaje, ostavlja me da klečim u vodi i ide dalje, za pola minute zamakne iza uzvisine.

Ustajem, prelazim na drugu obalu. Zurim sekundu u praznu stazu, mislim, opet je otišao, opet je otišao. Onda ga slijedim. Sad tjeran bijesom od kojeg je ledenjački hladan, sve mu se neizgovorene riječi kovitlaju u ustima poput dima, udovi mu bride od svega što nije napravio.

S uzvisine vidi Reintera kako sjedi dolje na srušenom deblu, smiješi se gledajući seosku djecu dok se igraju u visokoj travi oko

njega. Smiješi se i smiješi.

Prilazi mu i kaže, zašto me nisi čekao.

Reiner podiže pogled, obrva izvijenih uvis, sa strpljivo upitnim izrazom.

Kad sam sad malo prije pao. U vodu. Zašto me nisi čekao. Ja sam tebe čekao.

Pričat ćemo o tome, kaže Reiner. Ali kasnije.

Pričat ćemo sada.

Posljednja riječ, sada, nabijena je naponom takve voltaže da se svi iznenade. Djeca koja nisu razumjela značenje ovog tihog razgovora odjednom utihnu i oprezno se udalje.

Pričat ćemo o tome, kaže Reiner, ali ne ovim tonom.

Njegov je ton pun prezira i dosade, kao da mu je nešto zasmrdjelo pod nosom, gleda svojeg suputnika zatim opet djecu i smješka se.

Ono što se zatim događa i ja promatram, promatrač sam vlastita ponašanja, otvaram ruksak, vadim stvari i bacam ih. I riječi mi naviru iz usta, također izvađene i bačene, nesuvisle i neusklađene, putanje im se sudaraju, misliš da je meni lijepo putovati s tobom nije mi lijepo hodaj si sam od sad pa nadalje čuješ me kako se možeš tako ponašati prema meni uzmi si ovo trebat će ti ovo i ovo i ovo, bacam plinske boce, smotani ležaj, noževe i vilice, role toaletnog papira, konzerve, i ovo i ovo i ovo.

Stvari lete, udaraju o tlo i odskakuju. Reiner ih gleda kao da ga se to ne tiče, ali ipak ga zabavlja, o joj meni vidi ovo bezumlje ma baš je to strašno. Ne miče se s mjesta. Izgleda kao da je od samog početka čekao ovaj trenutak, premda je najvjerojatnije to posljednje što je očekivao.

Onda je mahnitanje gotovo, on zatvara ruksak i podiže ga na leđa, odlazi. I sam jedva vjeruje da zbilja odlazi, dio njega želi ga pozvati natrag pa staje čim čuje Reinerov glas.

Hej.

Okreće se. Reiner ide prema njemu. Ako mi ponudi jednu jedinu riječ isprike, ako se bar malo ponizi preda mnom, popustit ću. Ali Reiner je prenesavitljiv i preponosan. Premda je ono što je na kraju napravio nekako još čudnije.

Evo, kaže on. Trebat će ti ovo.

Pružā mi novčanicu od pedeset randa.

On nema svojeg novca, niti centa, ali u svojem je bijesu bio pripravan otići bez prebijene pare, a čak i sad oklijeva. Ali zatim mu se ruka pruža, uzima novac, ovo je gorak oproštaj.

Zbogom.

Zbogom.

A možda i ne kažu zbogom, možda ništa nije izgovoreno, da, vjerojatnije je da se to tako odigralo, posljednji pogled prelazi između njih i okreću leđa jedan drugome. On kreće u smjeru za koji se nada, sudeći po suncu i njegovu instinktu, da je istok. Kad se uspne na vrh brijega, okrene se i vidi da je Reiner pokupio sve stvari, svaku krpicu, sve do zadnje, i hoda u suprotnom smjeru, na zapad. I tako jedno jutro odlaze jedan od drugoga u visokim planinama, dok ih iz trave gledaju djeca.

Za pola sata počinje žaliti što je tako postupio. Ponijela ga je strast, nije razmišljao, nije pošteno ostaviti nekoga samo tako. Ali odmah se dižu glasovi na odgovor, pa što si trebao napraviti, zaslužio je da ga ostaviš. On staje, sjeda i razmišlja, spustivši glavu u ruke. Pokušava razmotriti sve opcije. Ali čemu sve to, čak i da hoće stići Reintera, nema načina da pogodi gdje je on sad u ovim brdusinama, a ako ga i nađe, kakvi su izgledi da se sukob razriješi. U kostima osjeća da Reiner ne oprašta.

I tako podiže naprtnjaču na leđa i nastavlja da hoda brže i lakšim korakom nego svih ovih dana do sada. I dalje ide prema istoku, pokušavajući se vratiti u Semonkong. Kad god stigne do bilo kakva naselja, dućana ili sela, staje i raspituje se, i neizostavno se nađe netko tko zna put. U jednom mjestu vedri momak u plavim radnim hlačama inzistira na tome da ga vodi i kilometrima hoda uz njega, bez riječi, samo se sramežljivo smiješeći kad ga nešto pita. On ga vodi do ulaza u kanjon koji zasijeca kroz planine. Staza vodi nizbrdo i on mu pokazuje rukom, ovim putem u Semonkong, smiješeći se i kimajući.

Nema novca da mu da nešto sitno, samo novčanicu od pedeset randa, ali momak kao da ne očekuje da mu plati, sretno prihvaća stisak ruke i promatra kako čudni putnik odlazi. Stijene se poput zidina uzdižu s obje strane, u kanjonu na prvi pogled nema ljudi, ali

nakon što je neko vrijeme hodao počne ga zazivati pastir, nevidljiv negdje visoko, iste one fraze koje je već čuo, naučene napamet u školi, halo halo kako ste. Gleda, ali ništa ne vidi. Halo volim te, dovikuje glasina, i nadrealno odjekuje klancem, volim te volim te halo.

Pitajući i skitajući se, uspijeva se dokopati Semonkonga do večeri. To je uspjeh, prevalio je put od dva dana u jednom, ali možda je išao direktnijom linijom, a naprtnjača mu je svakako lakša. Debeli John malo je zbunjen što ga ponovno vidi tako brzo, niste li otišli prije dva dana, i gdje je onaj drugi, Nijemac. Posvađali smo se u planinama, razišli smo se. John mu dopušta da kampira preko noći za pola uobičajene cijene, ide mu na ruku, ali je i sumnjičav, možda je ubio svojeg suputnika u brdima. Ali ujutro mu dolazi s prijedlogom, vidite onu djevojku, ona danas vozi u Maseru, možda vas može povesti.

Djevojka je žena od kojih dvadeset četiri ili dvadeset pet godina, Amerikanka koja radi u nekom dobrotvornom programu u Lesotu. Nije joj baš drago što mu pomaže, vidi to po njezinu izrazu, ali pristaje, morat će se voziti odostraga s nekim njezinim suradnicima i gomilom sanduka koje mora istovariti. Da da nema problema sve mu odgovara. Penje se u kombi s ostalima i sluša ih kako se međusobno podbadaju i prepiru. Već su predugo ovdje zajedno, čuje im onaj određeni prizvuk u glasovima, vrijeme im je da idu kući.

Danas se i sam osjeća kao zgromljen i ispražnjen, ne može do kraja pojmiti nagli rasplet događaja, neprestano u glavi ponovno vrti jučerašnji prizor. Trudi se ne slušati razgovor oko sebe i kroz prozor gleda krajolik koji promiče. Čudno je u obrnutom smjeru gledati razvučenu panoramu dugog puta koji su prešli prije samo dva dana, evo mjesta na kojem smo se odmarali, evo tu smo vidjeli konja, tu smo ponovno izbili na cestu.

Kasno ujutro stižu u Romu. Tamo se moraju istovariti sanduci, on ide s ostalima u naselje u kojem su smješteni, pomaže im nositi sanduke i čeka u hladu da obave što već moraju. Jasno mu je da im je stran i nekako dalek, njegova šutnja njima djeluje čudački, ali nema snage za uljuđenu konverzaciju, sam je.

Prolaze sati prije nego što ponovno kreću, a onda još otprilike sat do Maserua. Ostavlja ga na rubu grada, ona ide još nekamo i ne

da joj ga se voziti dalje, ali on joj naveliko zahvaljuje. Doviđenja, doviđenja. A onda s ruksakom na leđima ponovno pješači cijelom dužinom beskrajne glavne ceste.

Kad je prešao obje granice, već je kasno poslijepodne. Odjednom se sudara s fizičkom realnošću svoje situacije, koja nije ni utješna ni dobra. U jednom trenutku proteklog dana odlučio se vratiti na sjever, sve do Pretorije gdje mu živi majka, jer to je bliže i lakše dosežno od Cape Towna. Ali sad kad je napokon zapeo kraj ceste dok pred njim zalazi crveno sunce, potpuno je svejedno koje mu je odredište. Potrošio je dvadeset randa na kamp i hranu, ima još trideset randa s kojima mora prijeći šest stotina kilometara. A ovo nije dobroćudni pusti krajolik Lesota, ovo je granični prijelaz u Južnu Afriku, kraj njega neprestano tutnje automobili i kamioni, rijeke ljudi teku gore-dolje glavnom ulicom, on je neobična i izolirana pojava, ranjiv u svojoj samoći. Napola očekuje da će tu vidjeti Reintera.

Autostopira u nadi da će netko stati, ali nitko mu ne staje. U autima nema mnogo crnih ljudi, a oni ga ionako jedva i gledaju, ali čak i bjelačke obitelji, parovi ili same žene s draguljima i visokim pundama, na putu iz Bloemfonteina na noć dvije divljeg provoda u kockarnici, sijevaju prema njemu pogledima nepovjerenja ili prezira dok plove pokraj njega uzdignute brade. Možda izgleda prljavo ili zapušteno, svakako ne izgleda poput njih, okružuje ga aura opasnosti. Do sumraka, kad temperatura pada, očaj ga obavlja poput još jednog sloja odjeće. Nema gdje spavati, nema sigurnog mjesta gdje bi podignuo šator, ponovno bi prešao granicu da to pomaže, ali bio bi jednako sam i na drugoj strani.

Kad se već gotovo potpuno smračilo, prolazi taksi minibus, vozač izvikuje odredište kroz prozor, Jo'burg, Jo'burg. Johannesburg je blizu Pretorije, tamo ima prijatelje kod kojih može odsjesti, tamo mu je skoro isto tako dobro kao kod kuće, viče, da. Vozač ga pogleda i stane. Koliko.

Sedamdeset randa.

Imam samo trideset.

Vozač vrti glavom. Ne mogu vam pomoći.

Molim vas.

Žalim slučaj.

Već ubacuje u brzinu da krene kad mu kažem, hoćete trideset randa i moj sat.

Vozač ga ponovno gleda, tko je ovaj bijeli luđak, on pruža ruku. Skida sat s ruke i dodaje mu ga kroz prozor. Pada mu na pamet da bi vozač jednostavno mogao dati gas i otići, kako bi ga zaustavio, ali on razgledava sat i sliježe ramenima, ukrcajte se.

Minibus je prazan, ali vozač, koji se zove Paul, vozi još malo niz cestu do velikog, mrtvog stabla pod kojim čekaju svi ostali putnici. On je posljednji i jedini bijelac među njima. Nije kao u gradskim taksijima na koje je naučen, gdje se svi miješaju i srdačno razgovaraju, ovdje je on iznimka koja odskače, nitko s njim ne razgovara. Ali Paulu se svidio, dođi i sjedni tu naprijed kraj mene, kaže mu, cesta im juri plava i silovita u susret kroz kišu koja pada cijelim putem.

U ponoć izlazi iz autobusa na pločnik u Hillbrowu, gradska svjetla oko njega nalik su žutoj vatri koja ne daje toplinu. Rukuje se s Paulom koji vozi ravno natrag u Lesoto da pokupi sljedeću skupinu putnika. Gleda kako minibus nestaje, stražnja svjetla stapaju mu se sa svim ostalim svjetlima koja se nasumično kreću, zatim se putnici rasipaju u svim smjerovima, među gomilom, životi su im se nakratko spojili, a onda se opet razdvojili.

Ostaje nekoliko tjedana u Pretoriji. Samo se povremeno sjeti Reintera. Onda se pita gdje je i što radi. Negdje duboko u sebi pretpostavlja da je Reiner napravio isto što i on, brzo i energično hodao da izađe iz planina, a onda otputovao dolje u Cape Town. Na put u Lesoto išli su zajedno, sigurno nije htio nastaviti sam.

Jednog mu dana dođe pa telefonira raznim prijateljima u Cape Townu. Želi čuti jesu li vidjeli Reintera, je li se ponovno pojavio, je li prošao onuda. Ne, nitko ga nije vidio, nitko ništa nije čuo. Ali što se dogodilo, raspituju se njegovi prijatelji, što je pošlo krivo. On pokušava objasniti, ali sve mu se grušta i kiseli na jeziku. Do sada ga zapravo nije grizla savjest, ali osjeća da ga počinje gristi kad čuje nevjericu u glasu jednog prijatelja, to si znači napravio, otišao si i ostavio ga samog u planinama. Da, tako je bilo, ali ne razumiješ. Da, tako je bilo. Sad se grči u mukama nelagode, možda taj nesporazum nije uzajamna stvar kako je on to posložio u svojoj glavi, možda

pripada samo i isključivo njemu. Da sam napravio ono, da sam rekao ovo, na kraju te uvijek više proganja ono što nisi učinio nego ono što jesi, već učinjena djela uvijek se s vremenom mogu racionalizirati, ali djelo koje smo propustili možda je moglo promijeniti svijet.

Nakon nekih mjesec dana vraća se u Cape Town. Tamo više nema stana i mora iznova početi tražiti. U međuvremenu odsjeda kod raznih prijatelja, ponovno živi u sobama za goste, seljaka se. Pozornost je s nedavnih događaja preusmjerio na sadašnje probleme. Više ne razmišlja tako često o Reineru. Sad pretpostavlja da se već vratio u Njemačku, živi onim životom koji je tako tajio, i mrzi me izdaleka.

Ali Reiner se odjednom ponovno pojavljuje, bez upozorenja, jednog nasumično odabranog dana. Sve to vrijeme dok je on bio u Pretoriji i dok se pokušavao ponovno nastaniti u Cape Townu, Reiner je bio u Lesotu. Ostao je vjeran njihovom projektu. Prilično je smršavio, odjeća labavo visi s njega, slab je i izmožden. Neprestano je hodao, kaže, premda se nikad neće otkriti kamo je točno išao i što je radio.

Čak i to saznaje iz druge ruke, kroz neizravne izvještaje. Prije no što su krenuli na put, upoznao je Reintera s jednim prijateljem koji je stanovao u istoj stambenoj zgradi. Sad ga taj prijatelj zove da mu kaže kako mu se Reiner dan ranije stvorio na vratima, oronuo i užasna izgleda, jer nema kamo. Pitao ga je može li ostati kod njega tjedan dana, do leta kući. Naravno da je rekao da može, to je samo nekoliko dana.

Ostao je tri mjeseca. Spava na kauču u dnevnoj sobi, jedva izlazi, isprva jedva da se kreće i po stanu. U jako je lošem stanju. Napale su ga različite bolesti sa zastrašujućim simptomima, ima vrlo visoku temperaturu, ima natečene žlijezde, ima neku vrstu gljivične infekcije jezika. Prijatelj ga vodi kod dva doktora koji mu propisuju antibiotike. Ali bolesti ne prolaze, a Reiner ne pokazuje nikakvu namjeru da ode.

Sve to saznaje od prijatelja, telefonom ili osobno. Cijelo to vrijeme dok je Reiner kod njega, nikad ne odlazi u taj stan, ne želi vidjeti Reintera, ne želi s njim razgovarati. Zapravo je zaprepasten što se ponovno pojavio, po njegovu je ta epizoda već pohranjena u prošlosti, ovaj povratak kao da je usmjeren direktno protiv njega. Ali fascinira ga njegova nazočnost tako blizu, neprestano se raspituje za

njega, volio bi znati što mu se dogodilo otkako ga je posljednji put vidio. Doznaje vrlo malo. Ali ipak shvaća iz onog što mu prijatelj priča da je Reiner jednako fasciniran njim. Pita za mene, kamo sam išao, gdje sam sada. Katkad ljutito grmi protiv mene. Zašto sam, htio bi on znati, zašto sam onako bijesno odjurio, naši su odnosi bili tako dobri, što ga je spopalo.

On se hvata kako prosvjeduje, pitaj njega, on zna zašto se to dogodilo, prijatelj sluša sućutno, ali i s tračkom sumnje, vidi mu na licu da je od Reintera čuo sasvim drukčiju verziju, drugu priču koja ovdje nije napisana. Dvije se priče sudaraju i guraju, nikad se neće pomiriti, on se hoće svađati i objašnjavati sve dok druga priča ne iščezne.

Katkad se čini da Reiner nikad neće otići. Zauzimat će kauč u kutu dnevne sobe, kao da okupira kutak njegova života, zauvijek. Ali s vremenom se ipak pribire. Otresa neke od bolesti, počinje propisno jesti, malo ojača. Ponovno izlazi i kreće se, hoda ulicama. Zatim mu tajanstveno stiže novac iz inozemstva i napokon potvrđuje datum avionske karte za let kući.

Sve to vrijeme on ulaže silan napor i energiju da izbjegne Nijemca. Ali u dvije prilike nalijeću jedan na drugoga. Prva se događa jednog običnog dana, na najobičnijem mjestu na svijetu. Sad se već preselio u vlastiti stan, nedaleko od stana u kojem je Reiner. Jedno jutro ide na poštu poslati neka pisma, ali dok se približava ulazu, odjednom mu se jasno ukaže da je unutra Reiner. Ne ulazi, on je unutra. Zaustavlja se kao ukopan, ali zatim želi znati je li mu predosjećaj bio točan. Naravno da ulazi i prvi put u mnogo mjeseci oni zure jedan u drugoga. Reiner stoji u redu, čeka, i premda se na trenutak zbunio, on ulazi i staje na kraj reda. Srce mu udara, dlanovi mu se znoje. Red se presavija i zakreće za sto osamdeset stupnjeva, a Reiner je u drugom dijelu reda pa se tako njih dvojica primiču jedan drugome iz suprotnih smjerova mjesto po mjesto. Korak, korak, još jedan korak. Kad sljedeća osoba na redu obavi što treba, naći će se jedan nasuprot drugom, na dohvat ruke, kao dok su ležali u šatoru. Želi pobjeći, ali ne usuđuje se.

Onda se Reiner okreće oko sebe, preskače konop i izlazi iz pošte. Ja drhtim s čudnim osjećajem pobjede.

Drugi i posljednji susret zbiva se nekoliko tjedana kasnije, uvečer, na ulici. Bio je u posjetu prijateljima i sam se vraća kući pješice. Prolazi kraj dugog zakrivljenog zida i vidi kako prema njemu hoda dvoje ljudi. Odjednom shvaća da je jedan od njih, onaj koji hoda uz kolnik, bliže njemu, Reiner, sa ženom koju pozna. Žena govori, zaniijela se u priču, dok je Reiner sluša, ali kad digne pogled, tijelo mu pokazuje da se zapanjio. Da su obojica sami, možda bi jedan od njih prešao na drugu stranu ulice da se makne, ili bi možda ovaj put stali porazgovarati. No. Halo. Bok. Kako si. Ali strana nazočnost žene djeluje kao udaljenost i šutnja među njima i samo se promatraju dok se polako približavaju po zakrivljenoj putanji, a kad su gotovo u istoj ravnini, Reiner se nasmiješi. To je isti onaj vječni sardonski smiješak koji govori sve ne govoreći ništa, kutovi usta zadignuti u ukočenoj maski lica, i onda prolaze jedan pokraj drugoga. On se ne okreće, a gotovo je sasvim siguran da se ni Reiner ne okreće.

Onda ga više nema. Prijatelj mi telefonira da mi kaže, dakle, Reiner je sinoć otišao, i s tom jednom jedincatom rečenicom priča završava. Čeka da se još nešto dogodi, ne zna što, telefonski poziv, pismo, da se sve razriješi, premda sam ne želi uspostavljati kontakt. Onda u jednom trenutku shvaća da je šutnja, zastoj, jedini oblik razrješenja koji će ova priča ikad dobiti.

Kad se dvoje ljudi prvi put sretne, možda su sve moguće varijacije njihove sudbine sadržane u njihovim pojedinačnim prirodomama. Ove će se dvije prirode privući, ove dvije s gađenjem odbiti, većina će se uljudno mimoći odvrnuta pogleda i požuriti dalje sami. Je li ono što se dogodilo između Reintera i njega ljubav ili mržnja ili nešto posve drugo s drugim imenom. Ne znam. Ali ovako je završilo. Nešto kasnije, dok čisti pisači stol jer se ponovno seli, nalazi bilježnicu u kojoj mu je Reiner zapisao ime i adresu prije mnogo godina u Grčkoj, i nakon što jedno vrijeme gleda sitan uzak rukopis, baca je. Zatim iz ladice vadi Reinerova pisma, veliki svežanj, i baca i njih u kantu za smeće. To nije osveta i ništa neće slijediti nakon toga. Ali iako će rijetko misliti na Reintera, a kad i bude mislio, bit će to bez žaljenja, ipak se u nekim trenucima, dok hoda sam stazom kroz prirodu, ne bi iznenadio da u daljini vidi tamnu priliku kako ide prema njemu.

2.

LJUBAVNIK

Nekoliko godina kasnije lunja po Zimbabveu. Ovamo ga nije doveo nikakav poseban razlog ni namjera. Jedno jutro impulzivno odluči krenuti, poslijepodne kupuje kartu, iste je večeri u autobusu. Plan mu je putovati dva tjedna i onda se vratiti.

Što traži, ne zna ni sam. S ove udaljenosti, njegove su mi misli odavno izgubljene, a opet razumijem ga bolje nego svoje sadašnje ja, on mi je zakopan pod kožom. Život mu je bez težine, ništa ga ne drži i nema središta, pa mu se čini da bi ga svaki čas moglo otpuhati. Još nema vlastiti dom. Ono malo stvari što ih posjeduje ponovno su u skladištu i mjesec je proveo po svojem starom, poznatom običaju, seljakajući se iz jedne sobe za goste u drugu. Počelo je izgledati kao da nikad nije drukčije živio i kao da se nikad neće skrasiti. Nešto se u njemu promijenilo, kao da se ne može povezati sa svijetom kako spada. To ne doživljava kao neuspjeh svijeta nego kao golemi osobni promašaj, volio bi to promijeniti, ali ne zna kako. U najlucidnijim trenucima misli da je izgubio sposobnost voljeti, i ljude i mjesta i stvari, a najviše od svega osobu, mjesto i stvar koja je on. Bez ljubavi ništa ne vrijedi, ništa ne može biti od velike važnosti.

U ovom stanju putovanje nije nikakvo slavlje nego prije neka vrsta oplakivanja, način da se rasplineš. Kreće se s jednog mjesta na drugo, tjeran ne radoznalošću nego tjeskobnom dosadom koja ga obuzima od mirovanja. Nekoliko se dana zadržava u Harareu, zatim odlazi dolje u Bulawayo. Odrađuje sve preporučene stvari koje se očekuju od turista, ide u brda Matopos i posjećuje grob Cecila Johna Rhodesa, ali ne može se natjerati na potrebno strahopoštovanje ili ideološki prezir, radije bi bio negdje drugdje. Da sam s nekim, misli on, s nekim koga volim, mogao bih voljeti ovo mjesto pa čak i grob, bio bih sretan što sam tu.

Putuje kušetom u Victoria Falls. Leži na svojem ležaju, sluša disanje neznanaca naslaganih iznad i ispod njega i kroz prozor gleda kako sela i postaje ulijeću iz mraka, obrisi ljudi, stoke i lišća otisnuti kao siluete na pozadini samotnog svjetla, a onda ponovno lete natrag u mrak, izvan vidokruga u prošlost. Zašto je najsretniji u ovakvim trenucima, kao promatrač koji se krije u mraku. Ne želi da sunce izađe niti da ovo putovanje završi.

Ujutro stižu do posljednje postaje na pruzi. Izlazi sa svojom jednom torbom i pješice odlazi do kampa. Čak i ovako rano zrak je težak i vlažan, zeleno lišće plamti blistavim sjajem. Posvuda su oko njega ostali putnici, uglavnom su mlađi od njega. Postavlja šator usred kampa i odlazi razgledati vodopade.

Nevjerojatno je vidjeti količinu i snagu tolike vode što se u beskraj obrušava u bezdan, ali dio je njega negdje drugdje, negdje visoko gore i desno, i s visine pod kutom gleda ne samo vodopad nego i samog sebe kako stoji ondje među gomilom. Ovaj dio njega, dio koji promatra, već je neko vrijeme ovdje, i nikad potpuno ne odlazi, sljedećih nekoliko dana promatra ga kako si ispunjava vrijeme, šeće ulicama od jednog dućana sa suvenirima do drugog, ide na duge šetnje po okolnoj prirodi, sa zaprepaštenjem ga gleda kad odlazi na splavarenje po divljim vodama na rijeci, vidi ga kako po noći leži pod vedrim nebom kraj šatora da se rashladi i zuri u razbijen vjetroman neba. I premda djeluje zadovoljno, premda razgovara s ljudima i smiješi se, onaj dio koji ga promatra ne da se prevariti, zna da želi ići dalje.

Trećeg ili četvrtog dana odlazi na kupanje u jedan od hotelskih bazena. Poslije toga sjeda za stol kraj šanka da nešto popije i pozornost mu polako privlači skupina mladih u blizini. Svi sa sobom imaju ruksake, spremaju se otići. Čudna su mješavina, pomalo im je nelagodno zajedno, puniji Englez s djevojkom, plavokosi Danac, dvije tamnopute djevojke koje sjede jedna uz drugu i ne govore. Prepoznaje krupnu Irkinju koja je prije dva dana bila s njim na splavarenju i prilazi joj. Kamo ste svi krenuli.

U Malavi. Idemo kroz Zambiju. Možda razaznaje nešto na mojem licu, jer me trenutak kasnije pita, hoćeš i ti s nama.

On sjedi i nekoliko trenutaka razmišlja, a onda kaže, odmah se vraćam.

Mahnito juri iz hotela u kamp i spušta šator. Na povratku, sjeda među svoje nove suputnike, zadihan, razdražljiv od dvojbe. Ubrzo nakon toga stiže čovjek kojeg čekaju, Australac po imenu Richard, i svi se uzvrpolje i stanu se spremati za pokret. Već je uočio da se ovi ljudi međusobno ne poznaju dobro, okupili su se pukim slučajem kako bi sigurnije putovali. Odatle i nelagoda. Njemu ne smeta, zapravo mu opće raspoloženje godi, ne osjeća pritisak da se uklopi.

S ostalima ukrcava svoju torbu u prikolicu kamiona i sam se penje gore. Nekome su platili da ih preveze preko granice.

Kad stižu na kolodvor, već se mračí. Kasne, a red za karte je dugačak, mogu dobiti samo karte trećeg razreda, što znači da sjede među ruljom u otvorenom vagonu u kojem su sva svjetla razbijena. I prije no što su našli mjesta, vlak se tržne i kreće.

Postoji trenutak u kojem počinje svako pravo putovanje. Katkad nastupa čim izađeš iz kuće, katkad tek daleko od doma.

U mraku se začuje lomljava stakla i glas koji nešto više. Putuju već otprilike jedan sat, u vagonu je mrkli mrak, ali sad netko pali šibicu. U svjetlu koje kao da ruje kroz tamu vidi prizor iz pakla, malo niže na jednom sjedalu neki se muškarac drži za okrvavljeno lice, na podu oko njega lokva krvi, on se njiše s jedne na drugu stranu zajedno sa snažnim gibanjem vlaka. Svi se naglo povlače, svjetlo se gasi. Što se događa, kaže mu Irkinja.

Događa se to da je netko bacio kamen kroz prozor. Gotovo smjesta dolijeće još jedan kamen, staklo prsne, čuje se krik, ali ovaj put nitko nije ozlijeđen, to je krik straha. Svi se boje, i s pravom, jer svaki put kad vlak prolazi kraj nekog grada ili naselja čuje se lomljava, krik ili duboki mukli udarac kamena o vanjsku stijenu vagona. Svi sjede pognuti, rukama pokrivajući spuštene glave.

Kasno uvečer to mučenje pomalo prestaje. U vlaku se raspoloženje popravlja, ljudi koji inače nikad ne bi ni riječ prozborili zapodijevaju razgovor jedni s drugima. Netko vadi zavoje za one koji su ozlijeđeni. U stražnjem kraju vagona sjede tri žene koje putuju s malom djecom, njihov je prozor razbijen i kroz njega zavija vjetar, oprostite, pitaju one, smeta li vam ako se premjestimo k vama. Naravno da ne. On dijeli sjedalo s Irkinjom, ostatak njihove grupe smješten je drugdje, pomiču se da im naprave mjesta. Sad mrak miriše toplo i na kvasac, posvuda se čuje sisanje i gugutanje. Žene putuju u Lusaku na crkvenu konferenciju o ženskoj emancipaciji, ostavile su muževe kod kuće, ali njih dvije drže po jedno dijete, dok treća ima trojke. Ona sjedi preko puta njega, na kratko je vidi dok vani promiču svjetla. Počinje se odigravati čudan scenarij. Trojke su potpuno jednako odjevene u bijela odijelca s kapuljačom, i ona ih doji po dvoje istodobno. Treće dijete dodaje njemu, možete, pa

naravno, on prihvaća težinu djeteta koje se tiho glasa. Ona ih povremeno zamjenjuje, on joj dodaje jedno dijete u bijelom odijelcu i u zamjenu dobiva na vlas jednaku kopiju, čini mu se da to traje satima. Katkad joj bradavica ispada iz djetetovih usta, dijete plače, zatim ona kaže, molim vas možete li, Irkinja se naginje da joj namjesti dojku, dijete ponovno sisa. Žene tiho razgovaraju s bijelim putnicima i među sobom, a katkad pjevaju nabožne pjesme.

Sljedećeg jutra glava mu puca od umora i puna je uskomešanih čudnih slika. Pod hladnim crvenim nebom zore Lusaka se prostire pred njim kao još jedan nadrealan prizor, sirotinjska naselja straćara izrasla su među zgradama, lim, plastika i karton opkoljeni su ciglama i staklom. Izlaze iz vlaka i silaze u gomilu na peronu. Tri se žene pozdravljaju s njima i odlaze sa svojim teretom djece raspravljati o svojem oslobođenju. Dok čeka da se njihova malena skupina okupi, gleda u stranu i vidi, prema kraju kompozicije, kod vagona drugog razreda, još jednu grupicu bijelih putnika kako silazi. Njih troje, žena i dva muškarca. Promatra ih, ali gomila se oko njih zatvara.

Idu pješice do autobusnog kolodvora kroz ulice ispunjene ranim svjetlom i smećem koje besciljno nosi vjetar. Netko ima kartu i zna kojim putem moraju ići. Čak i u ovo doba dana, pet ili šest ujutro, sve je puno ljudi koji besposleno stoje uokolo i zure. Njihova skupina privlači dosta razvratne znatiželje, drago mu je što nije sam. Na jednom uglu prilazi im divovski bradonja i, površno i nezainteresirano kao da važe voće, Irkinji rukom stišće lijevu dojku. Ona ga udara po prstima da ga otjera. Niste sad u Americi, više bradati za njima, sve ću vas sjebati.

Autobusni kolodvor mahniti je kaos motora i ljudi pod metalnim krovom, ali s vremenom ipak uspijevaju pronaći svoj autobus. Kad se popnu u bus, prvi ljudi koje vidi troje je bijelih putnika s vlaka, sjede jedan kraj drugoga u redu, i mirno i bez riječi gledaju pred sebe, ne dižu pogled ni kad on prolazi kraj njih. Žena i jedan muškarac su mladi, dvadeset i nešto im je godina, a drugi je muškarac nešto stariji, možda njegovih godina. On prolazi kraj njih i smješta se na sjedalo u posljednjem redu. Ostali iz njegove skupine raštrkali su se po autobusu. Nije se previše družio ni razgovarao s njima, i ovog časa puno ga više zanima ono troje putnika nekoliko

redova ispred njega, vidi im glave odostraga. Tko su, što rade ovdje, što ih povezuje.

Treba im osam sati do granice. Silaze na glavnom trgu gradića gdje se taksisti glasno nadmeću tko će ih odvesti do samog pograničnog prijelaza. Dok pregovaraju o cijeni, kutkom oka vidi kako se troje putnika ukrcava u auto i odlazi. Nisu na graničnom prijelazu kad on stiže onamo, valjda su već prešli. Ljudi se naguravaju, dugo se čeka, kad im napokon udare pečate u putovnice i taksi ih preveze preko tih desetak kilometara ničije zemlje, mrak je.

Kad ulazi u malavsku pograničnu postaju, bijelu zgradu pod drvećem, u tijeku je neka vrsta spora. Uniformirani službenik viče na troje putnika koji djeluju zbunjeno, morate imati vizu, morate imati vizu. Stariji muškarac, onaj njegovih godina, pokušava objasniti. Engleski govori dobro, ali oklijevajući i s jakim naglaskom. Na veleposlanstvu su nam rekli, kaže. Na veleposlanstvu su vam krivo rekli, viče uniformirani službenik, morate imati vizu. Što moramo sad napraviti. Vratite se u Lusaku. Oni ga gledaju, a zatim se dogovaraju među sobom. Službenik je izgubio zanimanje za njega, okreće se novim pridošlicama, dajte mi putovnice. Južnoafrikancima ne trebaju vize, udaraju mu pečat u putovnicu i puštaju da prođe. On na trenutak zastaje, zatim prilazi trojki. Odakle ste.

Ja sam iz Francuske. To kaže stariji muškarac. Oni su iz Švicarske. Pokazuje na drugo dvoje, čija su lica sad bezizražajna poput maski, ili ne razumiju ili ne žele govoriti.

Hoćete da ja porazgovaram s njim umjesto vas.

Ne. U redu je. Hvala. Muškarac ima gustu kovrčavu kosu i okrugle naočale i ozbiljan izraz, ravnodušan ili možda samo rezigniran. Mlađi je muškarac izbliza gotovo potresno lijep, ima rumene usne, visoke jagodice i dugu grivu kose. Njegove smeđe oči izbjegavaju moje.

Što ćete sada.

Ne znam. Sliježe ramenima.

Nekoliko se dana lijeno povlače po Lilongweu, bezličnom gradu punom bijelih iseljenika i stabala jakarande, gubeći vrijeme u čekanju dok netko iz njihove skupine ne pokuša organizirati vizu kako bi

nekamo krenuli. Dosadno mu je i frustriran je, a sad mu već i ostali putnici u skupini idu na živce. Savršeno su zadovoljni time da satima bez veze sjede i piju pivo, uvečer lutaju u potrazi za glasnom glazbom, a neki od njih s neugodnim se prezirom odnose prema siromaštvu koje susreću. Posebno one dvije djevojke za koje se ispostavlja da su Šveđanke, više ne šute nego neprestano glasno pripovijedaju o užasnom putovanju kroz Zambiju. Kamenje, joj, bilo je zbilja prestrašno, i onaj autobusni kolodvor, joj, kako je bio prljav i smrdljiv, joj, odvratno. Nedostaci i bijeda kontinenta kao da su ih osobno iznevjerili, nikad im očito ne dolazi do svijesti da ti prestrašni i odvratni uvjeti koje su vidjele nisu dio neke scenografije koja će se razmontirati i ukloniti kad one siđu s pozornice.

Ali sve se malo popravija kad stižu na jezero. To je odredište koje je imao na umu još otkako je otišao iz Zimbabvea, sve što je ikad čuo o Malaviju saželo se u toj dugačkoj vodenoj masi koja se proteže preko polovice zemlje. Pogledajte ga ovdje nekoliko dana kasnije, kako stoji na žalu kod Rta Maclear. Zuri u vodu zadivljena izraza, kao da ne može vjerovati kako je lijepa. Svjetlo se iskri na namreškanoj površini, modrikaste planine djeluju gotovo bezbojno prema intenzivno plavoj vodi, skupina otoka uzdiže se oko kilometar od obale. Drveni kanu siječe vodom u savršenom profilu, kao hijeroglif.

Kako dan teče, on se sve više divi, voda je glatka i ugodno topla za plivanje, pod površinom su jata tropskih riba jarkih boja, nema što početi osim ležati na pijesku pod suncem i gledati kako ribari krpaju mreže. Ovdje je sve usporeno i neužurbano, jedini zvuk koji se čuje onaj je motora automobila koji povremeno prođu po neasfaltiranoj cesti visoko gore.

Čak i mještani zauzimaju mjesta koja su im dodijeljena u ovoj verziji raja, drage će volje sve pustiti kad ih pozovu pa idu u ribolov za ove inozemne goste, ili im pripremaju večeru na žalu i čiste za njima kad odu. Odveslat će vas na otoke za cijenu jednog hladnog pića ili trčati kilometrima po užarenu pijesku da donesu glasoviti malavijski kukuruz, čak vam i izdubiti drvenu lulu da ga možete pušiti. Kad nisu potrebni, jednostavno se stapaju s okolinom, vraćaju se svojim prirodnim zadacima te proizvode spokojne spirale dima što

se dižu iz slikovitih kolibica u kojima žive, ili vam prolaze kroz vidokrug u daljini u prikladnom trenutku.

Samo netko hladna i tvrda srca ne bi podlegao ovim napastima, u pojmu putovanja, odlaska, sadržan je pokušaj bijega od vremena, pokušaj uglavnom uzaludan, ali ne i ovdje, valići oplakuju žal baš kao što su ga oduvijek oplakivali, ritam svakodnevice podređen je većem ritmu prirode, sunca ili mjeseca, na primjer, nešto ovdje traje od one mitske točke prije no što se povijest pokrenula kuckajući poput tempirane bombe. Bilo bi lako samo stati i više se ne pokrenuti, i zbilja, mnogi su napravili upravo to, vidjet ćete ih ako se prošetate, tu i tamo na raznim mjestima na žalu postoje skupine ljudi koji se mjesecima nisu maknuli s mjesta. Razgovarajte s njima i reći će vam sve o sebi, Sheila iz Bristola, Jurgen iz Stuttgarta, Shlomo iz Tel Aviva, ovdje su već pola godine, godinu, dvije godine, svi imaju onaj staklasti neobrijani izgled letargije, ili je to možda droga. Ovo je najbolje mjesto na svijetu, kažu, ostanite ovdje i vidjet ćete, može se živjeti gotovo besplatno, dovoljno je da vam tu i tamo pošalju nešto novca od kuće, jednog dana vratit ćemo se naravno ali ne još.

I već nakon jednog dana, dva dana, tri, zavlada masivna sila inercije, napor hoda iz sobe do vode već je više no što se čini nužno trošiti. Plivati, spavati, pušiti. Ljudi s kojima je došao ovamo ne mogu doći sebi oko toga kakvu su sreću imali. Ovo je za njih prava Afrika, ona koju su došli iz Europe otkriti, ne lažna skupa Afrika koju su im servirali na slapovima Victorije, ili opasna zastrašujuća Afrika koja im je htjela nautiti u vlak. Ovdje je svatko od njih u središtu svemira i istodobno nije nigdje, ovako izgleda pravo duhovno ispunjenje, ovo što doživljavaju je religiozno iskustvo.

A isprva i on sam sudjeluje u tome, gledaj ga sada, leži na plaži, a onda ustaje i spotičući se odlazi u vodu okupati se. Kasnije, kad mu je prevruće, odlazi u svoju sobu spavati ili se povlači u bar na piće. Kad se džoint dodaje u krug, on uvlači dimove kao i svi ostali, lice mu se opušta u isti onaj smušeni cerek od kojeg svi oko njega izgledaju glupavo. On je hedonist kao i svi ostali. Podvečer šeta s još nekima iz skupine, svi razgovaraju i smiju se kao stari prijatelji, do čistine iza sela gdje neki bradati putujući hipi nudi letove u mikrolakom avionu u zalazak sunca. Premda sam ne leti, gleda kako se Richard diže na dugačko vijugavo i zavojito krstarenje iznad

jezera i maleni stroj koji blago lebdi u zamirućem svjetlu kao da sadrži nešto od nestvarne bestežinske lakoće boravka ovdje.

Ali istina je da se čak i onih prvih slatko lagodnih dan ili dva u njemu napinje ista plava nit nelagode, nema tih količina žege ili marihuane koje će ga potpuno omamiti i otupjeti nemir. Izvan skupine je, promatra. Sad su već zajedno proveli dovoljno dugo da se počnu stvarati veze i napetosti, svi se ponašaju kao stari suputnici. Svi jedni druge zovu nadimcima, sve je puno smijeha i pošalica. Između Richarda i Irkinje razvila se romantična veza, jedne večeri na plaži on primjećuje kako se njih dvoje primiču jedno drugome, sramežljivo se smješkaju i promatraju postrance, nedugo nakon toga povlače se u Richardovu sobu u blizini i kasnije izlaze ozareni toplim sjajem. Sve je to dirljivo i sretno, ali on je višak, uvijek drži udaljenost između njih i sebe, bez obzira na to kako se prijateljski ponašali. Jednom, dok svi šeću žalom, osluškuje razgovor što ga vode iza njega, jedna Šveđanka priča s Dancem, kako ti se svidjela Južna Afrika kad si bio ondje, oh, odgovara on, zemlja je prekrasna, da bar nisu svi Južnoafrikanci tako zajebani. Zatim svi postaju svjesni da je on tu i odjednom zavlada tajac, od svih njih samo se on smiješi, ali u sebi.

A onda jednog dana nekom iz njihove skupine na pamet pada ta genijalna ideja, ajmo iznajmiti barku i otići na cjelodnevni izlet na onaj otok. Jedan od mještana unovačen je da ih odvesla onamo za malu novčanu naknadu, oko koje se punašni Englez cjenka, dopustit će im da se posluže njegovom maskom i perajama za ronjenje. Te su stvari među ono malo što ih posjeduje, ima barku i vesla, masku i peraje, ali dok vesla, ozbiljno im priča kako štedi da bi upisao medicinski fakultet u Južnoj Africi, volio bi postati liječnik. Mladiću je dvadeset tri godine, ima široko i blago lice i tijelo mišićavo i očvrsnulo od ribarenja kojim zarađuje za život. Nikoga iz skupine osim mene ne zanima razgovor s njim, a kasnije, na otoku, priča mi kako idu u noćni ribolov, veslaju miljama i miljama do dalekog i dubokog središta jezera dok na pramcu svake barke gori baklja i kako onda veslaju natrag u zoru natovareni piramidama ribe. Hoćeš me povesti sa sobom jedne noći, volio bih to vidjeti. Da, povest ću te.

Kroz staklo maske dno jezera izgleda kao površina neistraženog planeta, goleme stijene nabacane su jedna na drugu u suncem

osvijetljenim dubinama, svijetleće ribe plutaju i strelovito prolijeću poput ptica. Dan je dugačak i lijen i svi su sretni kad se napokon uspentraju natrag na barku radi povratka na obalu. Ali njihov se mornar okreće oko sebe, zabrinut. Što je. Nedostaje jedna peraja. Gosti uzdišu i čavrljaju na barci, dok ja silazim da mu pomognem tražiti. Za cijenu jedne peraje ovaj čovjek mora loviti ribu tjedan ili dva. Tražimo po plićaku, u škrapama stijenja. Požurite, ljutito dovikuje jedna Šveđanka, čekamo vas. Ali sad mu gnjev napokon izbija na površinu jezika, izlazite, više on, izlazite iz barke i pomognite nam tražiti. Netko od vas izgubio je tu peraju, ne vraćamo se dok je ne nađete. Čuje se ogorčeno mrmljanje, neka si kupi novu peraju, ali ipak svi složno izlaze na obalu i pretvaraju se da traže. Na kraju se peraja nađe i svi se vraćaju na barku, i ubrzo se nastavljaju frivolni razgovori, ali on zna da je ovaj ispad potvrdio ono što svi sumnjaju, on nije isti kao oni, on je zajebani Južnoafrikanac.

Nešto se sad i za njega promijenilo, utvrđuje da više ne može voditi bezazlene razgovore s ovim ljudima. Sljedeći dan odlazi sam na dugu šetnju po plaži. Na drugom kraju, gdje je selo, gdje turisti nikad ne zalaze, tamo je stjenoviti rt što se uzdiže visoko nad morem, naumio se ondje malo penjati i misli da će uživati. Ali kad stiže onamo, otkriva da su ljudi srali među stijenjem, kuda god da se pokuša penjati, nalazi stara smrdljiva govna i vijence papira. Može zamisliti kreštave glasove Šveđanki, joj kako odvratno, i zbilja je odvratno, ali sad mu na pamet pada nešto drugo, ako se ljudi služe ovim stijenama kao zahodom, znači da nemaju alternativu. Spušta se niza stijene na plažu, boli ga glava, užareni pijesak peče mu stopala. U blizini je nekakva marina za imućne doseljenike, skupe jahte podižu svilenkasta jedra poput barjaka, ali on prolazi pokraj marine i ulazi u selo. Govori sam sebi da onamo ide radi sjenovitog hlada među kolibama, ali zapravo ga tjera radoznalost. Na dugoj vreloj šetnji natrag do sobe prvi put uistinu vidi otrcanu odjeću na nasmijanoj djeci, голу unutrašnjost zadimljenih koliba s dva ili tri komada polomljenog namještaja, pse mršave poput kostura koji se pokunjeno odvlače čim ga vide, i prvi put mu postaje jasno zašto bi ljudi koji ovdje žive, ljudi čija je ovo zemlja, htjeli obavljati poslove za furešte koji ovuda prolaze, i loviti im ribu i kuhati im i čistiti za njima. Možda je to samo zbog vrućine, ali glava mu puca od bolova, a kroz

izmaglicu boli lijepi se krajolik povukao i razbio u nespojive elemente, ovdje voda, ondje planina, obzor opet negdje drugdje, a svaki se pojedini rastavio u svoje sastavne dijelove, niz oblika i tekstura i linija koji nema ništa s njim.

Kad se vratio, Irkinja sjedi u dvorištu pred svojom sobom i puši. Malo sam se uzrujala, kaže mu, upravo sam izgubila živce s nekim, mislim da sam možda malo pretjerala. Osoba s kojom je izgubila živce je starac koji radi u pansionu, platila mu je, kaže, da joj opere prljavo rublje, ali kad ga je oprao, samo ga je objesio na konop da se suši, ali nije ga poslije skinuo i složio. Je li previše očekivati, pita se ona na glas, kad nekome platiš pranje rublja da ga taj onda i skine s konopa i složi kad je suho. Smiješi se i pita, jesam li otišla predaleko.

On se više ne može suzdržavati, ljutnja koja je potpirila njegov jučerašnji mali ispad sad se pretvorila u gnjev. Da, kaže joj on, otišla si predaleko. Ona izgleda zaprepašteno i zbunjeno. Ali zašto. Zato što je to starac, možda tri puta stariji od tebe. Zato što on živi ovdje, ovo mu je dom, a ti si gost. Zato što ti imaš tu sreću da možeš tom starcu platiti da ti pere odjeću, tvoje prljave gaće, dok se ti izležavaš na plaži, trebala bi se stidjeti umjesto da si tako sigurna da imaš pravo.

Sve ovo izgovara ne podižući glas, ali svejedno zvuči žestoko i zagušeno od ljutnje, i sam je zaprepašten kako se razbjesnio. Ona trepće i djeluje kao da je na rubu suza, tako se razgnjeviti zbog takve sitnice, ali njegov gnjev ne odnosi se samo na nju pa čak ni na ostale u skupini, najusijaniji dio namijenjen je njemu samom. On je kriv koliko i svi oni, i on je samo u prolazu, i on ima sreću i novac, sva njegova navodna pravičnost i krepost neće ga razriješiti grijeha. Kad se ona nekamo odšuljala, on sjedi u sumraku pred svojom sobom, dok mu se gnjev hladi i pretvara u ojađenost. Čak i prije no što se ona vratila da mu kaže kako je potražila starca i ispričala mu se pa je sad sve u redu, zna da je čarolija prekinuta i da se više ne može odavati dražima lagodnog života s ostalima, mora ići dalje, dalje.

Odlazi sutra rano ujutro, dok sunce izlazi. Sve je čvrsto i nepomično u staklastom zraku, planine Mozambika vide se preko tirkizno-modre vode jezera. Sinoć je u razgovoru s čovjekom koji radi na recepciji pansiona saznao da jutros ide trajekt iz Zaljeva majmuna

i vozi cijelom duljinom jezera. To mu zvuči dobro, otputovat će na sjever u neki drugi grad gdje ga nitko ne pozna. Stoji kraj neasfaltirane ceste i čeka autobus.

Kad stiže u Zaljev majmuna, trajekt je već vezan uz mol, zahrđala hrpa metala koja se gadno nakrivila na jednu stranu. Kupuje kartu za Nkhata Bay, na pola jezera. Okupila se omanja gomila putnika, uglavnom mještana natovarenih kutijama i sanducima.

Kad trajekt isplovljuje, on stoji na palubi, naslonjen na ogradu, i ubrzo vidi otoke kraj Rta Maclear kako plutaju pokraj njih. Godi mu što je sam u svježem rano jutro na jezeru. Nakon otprilike jednog sata, trajekt se ponovno okreće prema obali i pristaje u Salimi gdje neki putnici silaze, drugi se ukrcavaju. On čeka da ponovno isplove na sredinu jezera prije no što kreće tamarati brodom. Trajekt je cijeli jedan mali svijet za sebe, s hodnicima i stubama i granicama i pravilima, i stanovništvom koje se polako povećava. Zastaje gledati gomilu koja se gura pred pultom gdje se poslužuje hrana. Komešaju se udovi i noge i lica, svi anonimni i izmiješani, ali kad baci pogled u stranu, tu stoje oni. Troje putnika iz autobusa. Gdje ste bili.

Bili su u Lusaki, išli su po vize. Užasno su se proveli. Putovali su s mještanimom koji je navaljivao da ih preveze svojim autom. Ispostavilo se da je netko spavao u tom autu pod vedrim nebom, u divljini, i da su ga dvije noći ranije ubili pa je stražnje sjedalo bilo umrljano sasušenom skorenim krvlju na kojoj je dvoje od njih moralo sjediti cijelu tu beskrajnu vožnju. Stigli su u Lusaku u petak poslijepodne da bi saznali kako malavijsko veleposlanstvo ne radi do ponedjeljka pa su sjedili u hotelskoj sobi i čekali. Sad su imali vize i više se ne misle zadržavati, žele stići u Tanzaniju što je prije moguće, a ondje se nadaju naći brod ili jeftini let kojim će se vratiti u Europu. Dvoje od njih, dva muškarca, već dugo putuju po Africi, devet mjeseci ili čak više, i jedva se čekaju vratiti kući.

Sve to on saznaje malo po malo tijekom dana. Nedugo nakon što su se sreli, oni mu se pridružuju na prednjoj palubi. Trajekt se sve više puni u svakom pristaništu i mjesto možeš sačuvati samo tako da negdje spustiš torbu. Dok sjede na suncu i neobavezno čavrljaju, on otkriva da su mladi ljudi iz Švicarske blizanci. Zovu se

Alice i Jerome. Francuz, Christian, jedini od njih tečno govori engleski. Razgovara se uglavnom preko njega. Kaže mi kako su se on i Jerome sreli u Mauritaniji pa zajedno proputovali Senegal, Gvineju i Mali sve do Obale bjelokosti, odatle su doletjeli u Južnu Afriku.

Ondje su bili nekoliko mjeseci, tijekom kojih im se pridružila i Alice, a sad su na putu kući.

Jerome pomno sluša ovu priču i tu i tamo se ubacuje na francuskom s nekim pitanjem ili komentaron. Ali kad ga nešto pita, lice mu se ukoči od zbunjenosti i okreće se ostalima kao da traži pomoć.

Ne razumije što govoriš, kaže mi Christian. Pitaj mene.

Tako da pitanje moram ponoviti Christianu koji ga prevodi, a onda prevodi odgovor. Isto se događa i obrnuto, kad Jerome nešto pita mene, gledamo jedan u drugoga, ali obraćamo se Christianu. To cijelom razgovoru daje neki čudan formalni prizvuk kroz koji se ne može probiti nikakva osobna crta. Nikako ne mogu pitati ono što bih htio pitati, kakav je tvoj odnos s Christianom, kakva je to veza među vama koja vas je držala zajedno cijelim putem od zapadne Afrike. Jednom kad smo izmijenili najosnovnije činjenice, kao da se više nema što reći.

Kasnije tog dana, podiže se vjetar i površina jezera se uzburka. Zatim se brod počinje valjati i ljuljati, podvlačeći pod sve tanku crtu mučnine. Nakon zalaska sunca odjednom naglo zahladi. On je na suprotnoj strani podignuta srednjeg dijela palube od njih, leži glavu uz glavu s Jeromeom, a dok se namješta za spavanje, podiže pogled i vidi Jeromea u potpuno istom položaju kako gleda u njega pa jedan dugi, zaustavljeni trenutak zure jedan drugom u oči, a onda obojica spuštaju pogled i pokušavaju zaspati.

Zapravo ne spava mnogo, brod se propinje na valovima, a paluba je tvrda i neudobna. Iznad njih s kрана visi golema metalna kuka i sva se njegova latentna nelagoda usredotočila na tu kuku, što ako se otkači, što ako padne, neprestano se budi iz rastrzanih snova i vidi taj tamni oblik utisnut u nebo. Noć je zvjezdana i golema, unatoč toj koncentraciji straha u samom svojem središtu, točno iznad njega.

Ujutro sva tijela ukočeno ustaju i teturaju po palubi, ziječajući i trljajući vratove. Treba jako dugo dok ne počne razgovor, ali čak i kad već svi oko njega razgovaraju, njemu danas nekako nije do riječi. Umoran je, nažuljan i jedva čeka da ponovno stane na kopno. Ubrzo pristaju u Nkhata Bayu. Već je zagrijalo i vrućina raste, ne zavidi im na dugom putu na sjever, stići će tek sutra. Oprašta se s njima na palubi i ovaj put zna da ih više neće vidjeti. Iskrcava se s trajekta u gustoj stisci tijela, brodska sirena tugaljivo tuli.

Natovarivši ruksak na leđa, kreće pod vrelinim suncem prema pansionu koji je smješten desetak kilometara izvan grada. Prošlo je nekoliko sati prije no što ga je pronašao. Mjesto je čarobno, niz zajedničkih sojenica od bambusa što stoje na deblima uz rub žala. On prostire vreću za spavanje na kraj reda vreća, presvlači se u kupaće gaće i ide na kupanje. Ostavlja ručnik na plaži i pliva daleko od obale. Valovi su visoki i snažni, kad napokon izađe na obalu, osjeća se okrijepljeno i obnovljeno.

Kraj njegova ručnika stoje Jerome, Alice i Christian i smiješe se. Halo, kažu. Evo nas opet.

Predomislili su se u posljednji čas i odlučili se iskrcati s trajekta. Zaključili su kako bi se ovdje mogli odmoriti dan-dva, a onda nastaviti put u unutrašnjost. Odsjeli su u bungalovu sasvim na drugom kraju žala, napola skrivenom među drvećem.

Provodi s njima dan na plaži. Svi su im ručnici prostrti jedan kraj drugoga u nizu, oni se malo kupaju, malo se izležavaju i sunčaju. On se do kraja predaje poganskim užicima plandovanja i vrelina, ono što nije uspio s onim drugim putnicima tamo na jugu ovdje mu savršeno polazi za rukom, ali ispod preplanule kože nešto ga muči. Bocka ga kako se ova tajanstvena trojka isprepleće s njegovim putovanjem, kao da se naziru obrisi nekog smišljenog plana u kojem nitko od njih nema pravo odlučivanja. Kao ovaj ponovni sastanak, recimo, oni su došli ovamo i odsjeli na istom mjestu pukim slučajem, da su uzeli sobu u gradu vjerojatno se više nikad ne bi sreli. Ili možda on to želi tako vidjeti, uostalom, sasvim je ljudski u svemu tražiti znakove sudbine kad su posrijedi ljubav ili čežnja.

Nikad nije nasamo s Jeromeom. Jedanput ili dvaput, kad je Christian otišao u vodu, a Alice ustaje da mu se pridruži, čini se da

će na pijesku žala ostati samo on i Jerome. Ali to se nikad ne dogodi. U posljednji čas pojavljuje se Christian, izlazeći zadihan iz jezera dok se s njega cijedi voda i baca se na svoj ručnik. Ali ako on polaže kakvo pravo na mlađeg muškarca, to ne pokazuje, zapravo, baš je Christian taj koji predlaže, kasnije toga dana ili sutradan, da on putuje s njima u Tanzaniju. Ako si raspoložen, zašto ne, bit će nam zabavno. Svima kao da se sviđa ta ideja, nema ogorčenja niti oklijevanja. Pa dobro, kaže on, baš bih i mogao, dajte da malo razmislim o tome.

Mora razmisliti o tome, odgovor nije jednostavan. Osim zavrz lame same situacije, koja će se samo dodatno zakomplicirati i zamrsiti, tu su i praktična pitanja koja se moraju uzeti u obzir, namjeravao je putovati samo u Zimbabve, sad je u Malaviju, želi li ići u Tanzaniju. Dok pokušava donijeti odluku i dalje provodi dane s njima troma na rubu jezera. To su spokojni dani odmora, sačinjeni od topline, tekućine u pokretu i zrna pijeska, gdje sve stoji nepokretno a istodobno se izlijeva i teče. U središtu je Jerome, jedino čvrsto tijelo, leži na boku u kratkim hlačama, kože posute kapljicama vode, ili zabacuje kosu iz očiju ili zaranja u valove. Sad je opušten u mojem društvu, pitanja koja mi upućuje preko Christiana sve su osobnije prirode. Čime se baviš. Gdje stanuješ. Ali čak i ovdje on ne spada u skupinu i gleda ih izvana. U načinu na koji njih troje razgovaraju, šale se i gestikuliraju osjeća se i težina njihove privatne zajedničke prošlosti koja će njemu zauvijek ostati nedostupnom. Stvari koje su se dogodile među njima, u kojima on nikad nije i neće sudjelovati, a neprimjetno su povezale njihove živote. Čak i da zna francuski, nikad ne bi uspio premostiti taj jaz. To ga odvaja od njih, a njegova samoća odzvanja u njemu nekim visokim, tankim tonom, kao zaostali odjek zvona.

Večeraju zajedno u restoranu na vrhu brda, a nakon toga se pozdravljaju i odlaze svaki svojim putem. Zatim on sjedi sam na najvišoj stubi pred kolibom i promatra svjetla kanua što su se nanizala daleko na pučini jezera. Nebo iznad jezera para bljesak munje, kao Božji potpis.

Uvečer drugog dana, ili je to možda treći dan, kad se pozdravljaju na plaži, Christian kao uzgred spomene da ujutro odlaze. Idu autobusom do Karonge na sjeveru, a dan kasnije

nastavljaju put u Tanzaniju. Kao da mu je to tek sad sinulo, dodaje, jesi li odlučio, što misliš, bi li išao s nama.

On utvrđuje da i sam govori istim tonom, vlastiti ga glas iznenađuje svojom ravnodušnošću. Hmm, kaže on, da, mislim da idem s vama. Idem do granice pa ću vidjeti hoće li me pustiti preko.

U gomili koja sutra ujutro čeka autobus još je jedan bijeli putnik, mršavi muškarac crne kose i neuvjerljivih brkova, u trapericama i napadnoj ljubičastoj košulji. Nakon nekog vremena nehajno im prilazi.

Kamo idete.

U Tanzaniju.

Aha. I ja. Zubato se smiješi ispod brkova. Ja sam iz Santiaga. U Čileu.

Rukuju se. Pridošlica se zove Roderigo, radio je u Mozambiku, ali sad je na putu za Keniju, netko mu je rekao da postoje jeftini letovi iz Nairobija za Indiju kamo iz nekog razloga želi ići prije no što se vrati kući. Sve im ove informacije daje dobrovoljno, onako izravno i otvoreno kako to neki ljudi rade, pomalo je melankoličan poput putnika koji traže društvo kojem će se prikupati i premda nikoga posebno ne privlači, dopuštaju mu da se neobavezno pridruži njihovoj skupini.

Kad stižu u Karongu, daleko na sjeveru, svi su utihnuli, povukli se, zrak u sumrak izgleda kao da je siv od dima. Autobusni kolodvor na kraju je grada i moraju hodati s ruksacima na leđima kroz cijelu sumornu glavnu ulicu. Treba im neko vrijeme da nađu gdje će prenoćiti. Karonga nije nimalo nalik selima dolje na jugu, to je veliki i neprivaćni grad s osobinama karakterističnim za pogranične gradove, prolaznost, gusti promet i neki pomalo otrcan osjećaj opasnosti, premda je granica udaljena šezdeset kilometara. Na kraju nalaze dvije sobe u krčmi u neasfaltiranoj stražnjoj ulici, zgrada je od betona i svinjski prljava, kupaonice obrasle krznom plijesni. Ružnoća u njemu budi neku tugu koja se još povećava kad ostaje sam u sobi.

Uvijek se bojao prelaska granica, ne voli za sobom ostavljati poznato i sigurno da bi ušao u prazan prostor s druge strane u kojem se svašta može dogoditi. U vrijeme tranzicije sve poprima simboličku težinu i snagu. Ali to je također i razlog što putuje. Svijet kroz koji se

krećeš ulijeva se u drugi svijet unutra, ništa više nije razdijeljeno, ovo stoji za ono, vrijeme za raspoloženje, krajolik za osjećaje, za svaki predmet postoji odgovarajuća unutanja gesta, sve se pretvara u metaforu. Granica je crta na zemljovidu, ali povučena je i negdje u njemu.

Ali ujutro je sve drukčije, čak i blatnjave ulice posjeduju neki grubi šarm. Autostopiraju do granice i zajedno prolaze birokraciju na malavijskoj strani. Zatim pješice prelaze dugi most iznad zagušena zelena riječnog korita do imigracijskog ureda na drugoj strani.

Sad tek počinje zbilja razmišljati o tome što bi se sve moglo dogoditi. Premda je nehajno rekao kako će vidjeti hoće li ga pustiti da uđe u zemlju ili ne, nije mu ozbiljno palo na pamet da ga možda neće pustiti. Ali sada, kako se primiču maloj nakupini niskih baraka, s debelom rampom što se ispriječila preko ceste na drugoj strani, neki slabašni predosjećaj pecka ga u dlanovima, možda ovo neće ispasti onako kako se nadao. A kad su napokon ušli u prvu drvenu baraku i kad je živahni čovječuljak za pultom svima ostalima udario pečate u putovnice, uzimaju i njegovu putovnicu i u stanci koja nastupa, u naglom zaustavljanju ruke koja je posegnula za tintom, zna što slijedi. Gdje vam je viza. Nisam znao da mi treba viza. Treba.

To je to. Putovnica se zatvara i vraća mu se.

Što da radim.

Čovječuljak sliježe ramenima. Uredan je, kompaktan i čist, besprijekorno izbrijane brade. Ne možete ništa.

Ima li tu negdje konzulata.

Ne u Malaviju. Okreće se da se posveti drugim ljudima, ljudima koji se nesmetano prelijevaju preko granice u oba smjera, ljudima kojima ne treba viza.

Mala se skupina tužno okuplja pred barakom. Zrikavci cvrče na nekoj nemogućoj frekvenciji, kao da je u krošnjama banda ludih zubara upalila bušilice. Metalni krov bruji od žege. Suosjećaju s njim i žale ga, vidi im to na licima, ali ne želi im sresti pogled. Sjedne na stubu da pričeka dok oni idu vrata do na liječnički i carinu. Ne može sasvim vjerovati da se ovo događa. U naglom naletu emocija, ustaje i ponovno ulazi u baraku.

Čuo sam za nekoga tko je bio u Tanzaniji, kaže. Južnoafrikanac. I nije mu trebala viza, tu je dobio pečat u putovnicu.

Odakle sam to izvukao iz sjećanja, ne znam, ali znam da je istina, zbilja sam upoznao tu osobu. Muškarac diže obrve. A koliko je platio, kaže, za taj pečat.

Zabezeknut je. Ne zna koliko je čovjek platio, ne zna kakve to ima veze s bilo čim. Vrti glavom.

Onda vam ne mogu pomoći.

Ponovno se okreće posvetiti se nekom drugom. Drhteći od očaja i uzbuđenog straha, čeka da čovječuljak obavi što mora, molim vas, kaže, molim vas.

Rekao sam vam. Ne mogu vam pomoći.

Sve što želi na ovom svijetu u ovom trenutku leži negdje iza ovog tvrdoglavog i učinkovitog državnog službenika i poduzet će sve, baš sve, da ga nadjača. Kako se zovete, kaže on.

Želite znati kako se zovem. Službenik trese glavom i uzdiše, lice mu tek treba pokazati bilo kakav izraz, privlači veliku crnu bilježnicu preko pulta i otvara je. Vašu putovnicu molim.

Sad u njemu kratko zatitra plamičak nade, vidi ostala imena zapisana u velikoj knjizi, predaje svoju putovnicu. Kad su mu ime i broj putovnice zapisani, pita, čemu to služi.

Odbijen vam je ulazak u zemlju, kaže čovječuljak, i vraća mu putovnicu, ovo je popis ljudi koji ne smiju ući u Tanzaniju.

Kako se zovete, kaže on, ne možete se ovako ponašati prema meni. Još dok čuje samog sebe kako govori, jasno mu je da je ta prijetnja idiotska, kome bi prijavio ovog čovjeka i zašto, ne može ništa poduzeti, u svijetu metafore kao i u zbiljskom svijetu stigao je do crte koju ne može prijeći. Vraća se van, na sunce, gdje ga ostali čekaju, sućutno, jesi li opet s njim razgovarao, što je rekao. Ne, ništa od toga, ne mogu s vama u Tanzaniju. Stoje u besciljnoj nelagodi sućuti, ali već bacaju oko na put i premještaju se s noge na nogu, prošlo je podne.

Mislim da moramo krenuti, kaže Christian. Žao mi je.

Zapisuju adrese jedni drugih. Jedini komad papira koji mu se našao pri ruci stari je bankovni izvod, redom ga daje svakom od njih. Sada, godinama kasnije, dok ovo pišem, papir leži preda mnom na mojem stolu, presavijan, zgužvan i umrljan, sa svojim malim teretom imena, ispisanih različitim rukopisima, neka vrsta impresije onog trenutka nagurana u papir i tamo učvršćena.

Hoda s njima do rampe koja se ispriječila preko ceste. Dalje od ovoga ne smije. Na drugoj su strani jata dječaka na biciklima koji čekaju da prevezu putnike onih šest kilometara do najbližeg grada gdje se može naći drugi prijevoz. Ovdje se moraju oprostiti. On obara pogled, gleda svoje cipele. Utvrđuje da jedva govori.

Lijepo putujte, napokon protiskuje.

Kamo ćeš ti sada.

Mislim da idem kući. Dosta mi je.

Jerome kaže, doći ćeš u Švicarsku, ne.

Posljednja riječ je pitanje, odgovara kimanjem, da, doći ću.

A onda odlaze, penju se na bicikle, oprezno i teturavo otiskuju se i odmiču, kakav nadrealan odlazak, on stoji i zuri za njima, ali nitko se od njih ne okreće. Roderigova košulja njihov je posljednji jarki trag, zastava uzurpatora, stranca koji je došao zauzeti njegovo mjesto. U međuvremenu ostali se dječaci na biciklima roje oko njega, zaklanjaju mu pogled, dajte da vas povezem gospodine treba vam vožnja ja gospodine ja. Ne, kaže on, ne idem s njima. Posljednji put baca pogled niz cestu, zatim prebacuje ruksak preko ramena i okreće se. Most je dugačak i pust u podnevnoj žezi. Hoda.

Kad stiže na malavijsku stranu, shvaća da se našao pred istim službenikom u bijeloj uniformi koji mu je udario pečat i pustio ga da prođe. Sekunda ili dvije zbunjenosti dok čovjek ne ukopča, pa niste ovuda prošli prije pola sata.

Jesam, ali ne puštaju me da uđem u zemlju. Kažu da mi treba viza. A ja nemam vizu.

Čovjek gleda njegovu putovnicu, gleda njega, zatim mu rukom daje znak da priđe bliže. Ponudite mu novac, kaže.

Što.

To on hoće. Malo novca. S kim ste razgovarali.

Nizak čovjek. Jako uredan.

Da, znam ga, to mi je prijatelj. Ponudite mu novac.

Zuri u službenika i odjednom mu sijeve što je značio onaj razgovor što ga je vodio s druge strane mosta. Ono zagonetno pitanje, koliko je platio za pečat, odjednom ima smisla, kako to nije prije shvatio. Kakva sam ja budala, misli on, i ne samo zbog ovoga.

Bio sam bezobrazan prema njemu. Situacija je postala neugodna.

Ali sad i ovaj službenik gubi zanimanje, širi dlanove i sliježe ramenima. Izlazim iz barake i stojim na suncu jedan dugi trenutak zaustavljen u vremenu dok mi se različite mogućnosti ukazuju pred očima i nestaju. Sa svakom sekundom Jerome, Alice i Christian odmiču sve dalje i dalje, čak i ako ga čovječuljak pusti da prijeđe granicu hoće li ih pokušavati dostići, sad već mogu biti tko zna gdje. Ali kad se okrene i pogleda u Malavi, niz dugu plavičastu cestu što treperi u daljinu, izgled da se vrati otkuda je došao djeluje mu jednako nemoguće. Čini mu se da se više nikad neće pomaknuti.

A onda odjednom trči preko mosta, ruksak mu poskakuje na leđima. Kad stigne do barake, obliven je znojem i zadihan, molim vas, kaže, nečeg sam se sjetio.

Čovječuljak kao da nije iznenađen što ga vidi. Svu pozornost usmjerio je na uštirkanu manšetu košulje.

Južnoafrikanac o kojem sam vam govorio. Onaj kojeg su pustili da uđe u zemlju. Sad sam se sjetio koliko je platio.

Ne. Uredna glavica žalosno se vrti. Ime vam je zapisano u knjizi. Kad vam je ime u knjizi, ne može više od tamo van.

Dvadeset dolara.

Ne.

Trideset.

Mislio sam da hoćete saznati kako se zovem. Mislio sam da me želite prijaviti.

Pogriješio sam. Uzrujao sam se. Jako mi je žao zbog toga. Ispričavam se.

Bili ste nepristojni prema meni. Šteta. Rekli ste da hoćete znati kako se zovem.

Rekao sam da mi je žao.

I meni je žao. To nije moguće.

Rasprava se vrti i vrti u krug. Čini mu se da se bori s nekim mitskim čuvarom vrata kojeg mora svladati, ali nema pravo oružje ni prave riječi. Nakon nekog vremena dolazi još jedan čovjek, također u uniformi, ali potpuno različit od onog prvog, ovaj je neuredan i zapušten, žvače štapić među zubima. Halo halo halo, kaže on, u čemu je ovdje problem.

Nema problema. Samo razgovaramo.

Ja sam ovdje šef, razgovarajte sa mnom.

Oprezno promatra novog službenika. Za pojasom ima pištolj i lisice i iz njega zrači ona vrsta srdačne žovijalnosti koja zna prikrivati fanatičnu odanost dužnosti. Morao bi biti pažljiv, ali nema vremena. Pročišćava grlo. Nemam vizu, kaže, ali moram ući u Tanzaniju. Možete li mi pomoći.

Sad počinje dugačak razgovor između dva službenika pri kojem se otvara i pregledava crna knjiga, proučava se njegova putovnica, obje strane naveliko vijećaju. Svaka riječ koja je izgovorena u njihova dva susreta očito se ponavlja i ispituje. Na kraju ovog procesa šef ga stane koriti. Bili ste nepristojni prema mojem prijatelju. Jako ste ga uzrujali.

Ispričao sam mu se. Rekao sam da mi je žao.

Recite mu to ponovno.

Prijatelju, žao mi je što sam bio nepristojan prema vama. Nisam razmišljao.

To je već bolje, kaže šef. Sad svi razgovaramo kako dolikuje.

Njegovo ime, neizbrisivo upisano u veliku crnu knjigu, sad je prekríženo i sve postaje opet moguće. Sad kad se vrata napokon otvaraju, izvan sebe je od želje da požuri i dostigne ih. Ali nijedan od ove dvojice nije pripravan žuriti, moraju obaviti sve pojedinosti vlastitim, ležernim tempom. Šefu je posebno stalo da mu objasni etičku pozadinu ove transakcije, ako želiš da netko prekrši zakon, kaže, ako želiš da riskira svoj posao, onda mu moraš ponuditi nešto vrijedno toga.

Četrdeset dolara je vrijedno toga.

Ostatak je neslužbene procedure završen, jeste li se cijepili protiv žute groznice, kolere, nemojte onda ići kroz liječničku, samo prođite. Pečat koji ste dobili u putovnicu nije viza, to je pečat za odobrenje ulaska, tako da zapravo u zemlji niste legalno, ako vas uhvate to je vaš problem, jasno. Jasno. Dođite, idem s vama preko granice.

Na kraju ga obojica prate, stojeći kraj rampe kao par dobronamjernih rođaka, i mašu mu. Lijepo se provedite. Isti čas oko njega nahrupe jata dječaka s biciklima, uzmite mene gospodine, mene, gospodine, uzmite mene. Odabire jednog koji djeluje čvrsto i

jako. Moram pokušati stići prijatelje, platit ću ti dvostruko ako voziš najbrže što možeš. Da, gospodine, jako brzo. Penje se na bicikl, dječak je pričvrstio još jedno sjedalo na prečku iza sebe, i mukotrpno kreću cestom.

Christian je planirao, zna to, uhvatiti autobus za Mbeyu, grad na oko tri sata udaljenosti, odakle večeras ima vlak za Dar es Salaam. Mora ih naći prije nego što odu, u velikom gradu nikad ih više neće vidjeti. I dalje se nada da možda još čekaju autobus. Brže, dovikuje dječaku koji okreće pedale, ne možeš brže. Prizor djeluje bizarno. Bicikli jure u oba smjera, neki s putnicima, neki bez. Cesta se diže i spušta među zelenim valovitim brežuljcima, sunce tuče. Dječak se mahnito napreže, znoj mu se cijedi i svako malo okreće glavu da ispuše mlaz šmrklji iz nosa. Sori, više mu preko ramena. Nemoj ti meni sori, samo se požuri.

Ali kad stignu do prvog gradića, postaja uz cestu gola je i pusta. On silazi s bicikla i ogledava se oko sebe, kao da se oni možda kriju negdje u blizini. Gdje su mi prijatelji, pita, ali dječak tresse glavom i ceri se. Prijatelji ovog čudaka zbilja ga se ni najmanje ne tiču.

I tako čeka da dođe sljedeći autobus. Čini mu se kao da je stigao u mjesto izvan vremena, gdje samo on osjeća da ga nema. Korača gore dolje, gađa stablo kamenčićima, gleda povorku mrava kako se spušta u rupu u zemlji, sve u pokušaju da ponovno prizove vrijeme. Prolazi oko sat i pol, a onda stiže sljedeći autobus. Tad je već uz cestu narasla nevelika gomila ljudi i svi se pentraju na autobus u isti mah. On ostaje bez mjesta za sjedenje i mora stajati u prolazu među sjedalima držeći se za ručke što vise sa stropa. Vani se zeleni planinski krajolik prošiven plantažama čaja kao pokrivač od krpica. Stabla banane plješću širokim listovima.

Puna tri sata ili više voze se tako prije no što se cesta stane spuštati iz brdovitih visina i rubovi Mbeye počinju srašćivati oko njega. Sad sunce već zalazi i u svjetlu koje trne vidi tek niske, zlokobne zgrade, načinjene uglavnom od blata, kako čuče nisko na tlu. Silazi s autobusa u prometnoj ulici punoj ljudi i uzvitlanih ispušnih plinova. Pita ženu kraj sebe, znate li gdje je kolodvor. Netko drugi čuje što je pitao i ponavlja pitanje sljedećoj osobi, i odjednom se zatekne kako u pratnji nekog neznanca prilazi skupini muškaraca koji besposličare u blizini. Vidio ih je kad je sišao s autobusa, skup

bezizražajnih i oporih ljudi s kapama i tamnim naočalama koji djeluju prijeteće. Jedan od njih kaže da će ga odvesti na kolodvor za pet dolara. On nekoliko sekundi oklijeva u panici koja ga nanovo obuzima, boji se ovog muškarca s tamnim naočalama čiji auto, kako sad vidi, također ima zatamnjena stakla, hoće li se doista odvesti u ove anonimne ulice okružen s toliko tamnog stakla. Ali stigao je ovamo i ne zna što bi sad drugo mogao poduzeti.

Muškarac vozi vrlo brzo u potpunoj tišini, a onda se zaustavlja pred dugačkom zgradom koja je u potpunom mraku. Sad je već noć. Na ulaznim je vratima lanac i nigdje na vidiku nema ni žive duše. Pet dolara, kaže muškarac.

Htio bih da me pričekate. Možda će mi trebati prijevoz negdje drugdje.

Muškarac čeka, namrgođen i budno ga motreći, dok se on spotiče gore-dolje uz cijelu zgradu, vičući i kucajući. Naposljetku nađe prozor iza kojeg gori svjetlo. Kuca i kuca na staklo dok se netko ne pojavi i sumnjičavo se naviri na prozor.

Da.

Oprostite. Ide li večeras vlak za Dar es Salaam.

Ne večeras. Sutra ujutro. Ovdje je opasno. Trebali biste se vratiti u grad. Dođite ujutro.

Vraća se do auta i svojeg mrzovoljnog vozača, možete me odvesti u grad. Dat ću vam još pet dolara.

Vozač ga vozi u hotel koji je blizu mjesta gdje se iskrcao iz autobusa. Imate sreće, kaže mu recepcionarka, dobili ste posljednju sobu. Ali ne osjeća se nimalo sretnim dok sjedi na rubu kreveta i zuri u različite nijanse smeđeg i drap koje ga okružuju. Ne sjeća se kad je posljednji put bio tako osamljen. Odlučuje da će se ujutro vratiti na kolodvor. Ako ih ne nađe, vraća se kući. Kad je bar to odlučio, pokušava zaspati, ali vrti se i okreće i neprestano se budi u nepoznatoj okolini i zuri u nepravilnu mrlju svjetla na zidu. U zoru se odijeva i ostavlja ključ u vratima.

Preko puta hotela je ledina gdje su parkirani taksiji. Dok se približava parkiralištu, vidi Jeromea i Christiana kako ulaze u taksu. Stane kao ukopan, a onda se zatrči prema njima.

Ponovni susret izaziva opću razdraganost, mnogo halabuke i tapšanja po ramenima. U razmaku od pet minuta cijeli je svijet promijenio oblik, ovaj grad koji mu je djelovao opasno i prijeteće sad je odjednom pun energije i života.

Voze se taksijem na kolodvor. Zgrada više nije prazni mračni mauzolej kao sinoć, preobrazila se u bučni i uskomešani javni prostor pun ljudi. Vlak im kasni u dolasku i dok čekaju, on s Roderigom odlazi na dugu šetnju po okolnim ulicama u potrazi za nekim pićem. Zahrđali znak Coca-Cole uvodi ih u prašnjavo dvorište omeđeno kućama gdje ih poslužuju za plastičnim stolom pod izbljedjelim suncobranom za plažu dok im oko nogu kljucaju kokoši. Roderigo i dalje nosi ljubičastu košulju s kričavim šalom zavezanim oko vrata. Dok pijuckamo, priča mi priču o mojoj zemlji. Prije no što je otišao raditi u Mozambik, kaže mi, nekoliko je tjedana boravio u Južnoj Africi, u hostelu u Johannesburgu. Jednog dana stigao je mladi Amerikanac kojeg su stavili u istu sobu s njim i oni su se sprijateljili. Druge ili treće noći Roderigo i taj Amerikanac izašli su lumpati i završili mnogo kasnije u nekom baru u Yeovilleu, jako pijani. Roderigo se htio vratiti kući, na spavanje, ali Amerikanac se zapričao s crncem kojeg je upravo upoznao i koji ga je pozvao da odu još nekamo na još jedno piće. Amerikanac je bio sav raznježen i pun dobre volje prema Južnoj Africi, govorio je Roderigu o slozi među rasama i viđanju rana prošlosti. Otišao je s novim prijateljem i više se nikad nije vratio.

Roderigo je otišao na policiju prijaviti njegov nestanak i tjedan dana kasnije pozvali su ga da mu kažu kako su našli tijelo i bi li ga došao identificirati. Posljednji put prijatelja je vidio kroz staklo u mrtvačnici. Našli su ga kako leži kraj ceste izbodениh leđa pred velikom stambenom zgradom u gradu. Dan ili dva kasnije uhitili su muškarca iz zgrade koji je priznao da ga je ubio zbog ručnog sata i četrdeset randa. Ubrzo nakon toga Roderigo je otputovao u Mozambik.

Zašto mi priča ovo, ne znam, ali čini mi se da se u priči krije neka vrsta optužbe. Ispijaju piće bez riječi i polako se vraćaju na kolodvor. Sad je već gotovo podne i vlak će uskoro krenuti.

Sat ili dva nakon što su krenuli prvi put čuju da se Tanzanija za dva dana sprema održati prve višestranačke izbore. Novine su pune članaka o mogućem nasilju i ispadima, glasine što se prenose vlakom začinjene su nervozom. Ali ništa ih od toga ne dira, među njima je zavladao novi slavljenički osjećaj kao da idu na zabavu.

Ipak te noći dugo leži budan nakon što su svi ostali utonuli u san, osluškuje polagane zvukove disanja posvuda oko sebe, muklo pulsiranje željezničkih tračnica. Brine se oko toga što će sam sa sobom kad oni za nekoliko dana odu, naći će se u Tanzaniji u politički nestabilnim vremenima, bez vize, s izgledom da će istim putem morati natrag, korak po korak. Vraćati se istim putem kojim si došao na bilo kojem putovanju deprimira, ali sad se posebno boji kako će se osjećati u ovoj prilici.

Dio njega koji promatra samog sebe i dalje je tu, niti izvan sebe od oduševljenja niti u strahu. Taj dio lebdi na uobičajenoj distanci, blago podsmješljivo gleda besanu priliku dolje na ležaju. Vidi svu složenost situacije u kojoj se našao i podrugljivo mu mrmlja u uho, eto vidiš sad u što si se uvalio. Htio si nekoliko dana provesti u Zimbabveu, a sad se tjednima kasnije nađeš u vlaku za Dar es Salaam. Sretan i nesretan, na kraju zaspe i sanja o, ne, ne sjećam se njegovih snova.

Ujutro su u drukčijem krajoliku, ostavili su za sobom mekane zelene brežuljke i putuju preko ravnice obrasle grmljem i travuljinom. Kako se približavaju obali, ostavljaju za sobom žutu travu i bodljikave akacije, sad se vani ponovno zazelenjelo, bujno i lisnato zelenilo tropskih krajeva. Zrak je vlažan i vreo i miriše na sol.

Stižu nešto prije podneva. Nema nikakvog upozorenja ili objave, vlak jednostavno staje na pokrajnjem peronu i ljudi silaze. Malo dalje vide grad, nakupinu na pozadini neba. Pitaju se gdje bi mogli naći taksi, ali onda im par u prolazu ponudi prijevoz. Muškarac vozi novi Range Rover, a dok se probija kroz promet, kaže im da su i on i supruga u diplomaciji. Pokazuje male skupine ljudi koje se vide kako posvuda po pločnicima čuče zgrbljeni oko radioaparata na tlu, slušaju izvještaje o izborima, kaže on, već je bilo nereda na Zanzibaru. Kakvih nereda. Na Zanzibaru su glasovali prije dva dana, prije ostatka zemlje, sad su objavljeni rezultati izbora ali neke od stranaka ne žele ih prihvatiti, izbile su borbe, neki ljudi bacaju

kamenje. A što je s ostalim dijelom zemlje, hoće li i ondje biti nereda. Mislim da neće, kaže muškarac, puno se priča o tome, ali nitko neće ništa napraviti.

Par ih vozi u jeftini hotel kraj luke. Hotel je gotovo pun, ali ipak uspijevaju dobiti dvije sobe. Alice, Jerome i Christian su u jednoj, Roderigo i ja u drugoj. Roderigo već svima ide na živce, vječno je svime nezadovoljan i glasno to daje do znanja. Sve je preskupo, usluge su ispod razine, ništa nije doraslo njegovim standardima. Iza svoje drečave vanjštine beskrajno je zlovoljan i nesretan. Sad se tjeskobno usredotočio na pitanje novca. Još u Mbeyi, ispostavlja se, otkrili su da imaju problem. Osim mene, svi ostali putuju s Visa-karticama koje ovdje ne prima ni jedna banka ni trgovina. To je idiotski, pjeni se Roderigo, tko je kad čuo za takvo što, kakva je ova užasna i zaostala zemlja.

Već mi se na vlaku Christian obratio s molbom da mu posudim novac, siguran je da će u Dar es Salaamu nešto uspjjeti iskemijati. Sad svi kreću u potragu za mjestom gdje mogu izvaditi gotovinu. On se vuče za njima, razgledava grad dok oni idu od banke do banke. Ali svuda uvijek ista priča, nijedna ne prima Visa-karticu. U nekim bankama kažu im da karticu nigdje neće moći upotrijebiti, a u drugima im kažu da će je neke banke prihvatiti, samo ne ova banka. Potraga je duga i vruće je. Prehodali su silne ulice i obuzima ih malodušnost i beznađe kad im kažu da probaju na još jednom, posljednjem mjestu. Moraju se popeti na treći kat u uskoj zgradi u blizini njihova hotela. Banka je iza dvojih masivnih drvenih vrata pred kojima stražar s crnim naočalama nehajno sjedi za stolom u sumračnom stubištu. Čekat ću ovdje, kaže on, i sjeda na jednu stubu. Christian, Alice i Roderigo ulaze kroz drvena vrata i on je odjednom vani s Jeromeom.

Ovo je prvi put da su zajedno sami njih dvojica. Sad kad mu se taj trenutak tako neočekivano prikrao, ne zna što da s njim počne. Sjedi na stubama, licem okrenut prema stražaru, dok se Jerome ushodao gore-dolje po mračnom predvorju, držeći se kao da mu je neugodno. Zatim se okreće i hitro mi prilazi i sjeda kraj mene na stubu. Samo brzina kojom to radi otkriva kako je uznemiren. Hvata me rukom za nadlakticu.

S mukom, jedva nalazeći riječi, kaže mi, hoćeš ide sa mnom u Švicarska.

Zapanjen sam. Ništa me nije pripremiло na ovo pitanje. Dlanovi mi se znoje, srce udara, ali iz kovitlaca što mi se roji iza čela iscijedi se samo jedno pitanje, najgluplje i najtričavije moguće, ali što, kažem ja, što ću ondje raditi.

Možeš raditi, kaže on.

Zatim se vrata banke otvaraju, ostali izlaze, on i Jerome se razdvajaju i nikad više neće biti nasamo tijekom cijelog ovog putovanja.

Ništa od toga, kaže Christian. Ne primaju karticu.

Kao da ga je pogodila munja. Ili kao da su ga gurnuli s ruba litice na kojoj, sad shvaća, balansira već danima. Ništa više nije sasvim isto. Dok slijedi ostale niza stuba i na ulicu, sve gleda kroz čudno prozorsko staklo koje u isti mah iskrivljuje i razbistruje svijet.

Sad je prekasno da traže dalje, sve se banke zatvaraju, kraj je radnog vremena. Ali sad je već jasno i da nema rješenja za njihov problem. Ujutro će otići u francusko veleposlanstvo, možda tamo dobiju pomoć i savjet.

Ostatak dana prolazi besciljno, idu u hotel kraj njihova i tamo se kupaju u bazenu, leže na suncu, razgovaraju. Kod Jeromea nema ni najmanjeg traga onoj čudnoj grozničavosti koja ga je spopala na stubištu. Te večeri idem s njima na recepciju skupog hotela u blizini kako bi telefonirali. Alice i Jerome žele nazvati kući, majku, prošli su mjeseci otkako su se posljednji put čuli. Dugo traje da se uspostavi veza, moraju čekati i čekati u golemom hotelskom predvorju punom jeke. Dok sluša ovu polovicu razgovora s drugom stranom svijeta, *ah Maman, il est si bon d'entendre ta voix*, slogovi jezika koji ne razumije izražavaju prisnost i ljubav koje razumije, i napola može zamisliti taj drugi život iz kojeg oni dolaze, daleko gore na sjeveru, u koji je pozvan da im se pridruži. Trebam li ići. Mogu li ići. Njegov se život suzio na ovo račvanje gdje oklijeva u zanosu neodlučnosti.

Ne mora sada odlučiti, uvijek postoji sutra, sutra. Ali ujutro se ništa ne mijenja. Ide s njima u veleposlanstvo da zatraže savjet. Posudit ćemo vam novac, kažu im u veleposlanstvu, idite u Keniju gdje će vam kartica vrijediti. Razvija se kratka rasprava, ali zapravo nemaju izbora, bez novca više ništa ne mogu poduzeti. Krenut će za

Keniju sutra ujutro. On već zna da će ga pitati, oni već znaju što će odgovoriti. Da, ići ću u Keniju s vama.

Ne sjećam se što su radili ostatak dana. Sljedeća uspomena koju pamti je buđenje usred noći uza snop svjetla iz svjetionika što isprekidano bljeska na stropu i stenjanje Roderiga koji krišom masturbira pod plahtama.

Sljedeći dan su izbori, ali kroz prašnjave prozore autobusa grad izgleda isto kao jučer. Treba im više od sata da se provezu kroz zamršene prolaze i uličice oko autobusne postaje. Komplicirana pročelja dućana s bezbrojnim stubama i sićušnim izlozima zbog nečega ga podsjećaju na nutrinu neke divovske životinje kroz koju pužu poput bacila.

Ali kad se jednom izvuku iz grada i voze po otvorenoj cesti, autobus ubrzava do zastrašujuće brzine. Za volanom je Indijac psihopat koji ih je očito čvrsto odlučio ubiti pa pretječe na slijepim zavojima, utrkuje se s drugim autobusom u naplati nekih starih računa, baca se u oštre serpentine bez usporavanja. Obuzima ga nekakva tupa strava, grčevito se hvata za sjedalo i gleda kako se vanjski svijet razlijeva u prolazu kao u snu. Cesta se uspinje prema pogledu na obalu, preko prostrane zelene ravnice neprestano se cakli pruga ravne vode, palme lagune mangrovi sve naplavine tropskih krajeva, seoca i zaselci promiču u brzim bljeskovima, kratki pogledi na druge živote koji se odbijaju od njegova u sićušnom sudaru prizora.

Kad stignu na granični prijelaz, hvata ga tjeskoba, što ako primijete da nema vizu. Ali izlazi gotovo prije svih ostalih, s pečatom u putovnici nalik modrici kraj pečata za ulazak što ga je kupio prije nekoliko dana. Dok se voze u Keniju, već je mrak i počinje sipiti kiša koja ne pokazuje namjeru prestati. Kako se približavaju Mombasi uz cestu ima sve više i više ljudi. Na kraju se ukrcavaju na trajekt kojim plove preko otvorene vode u grad, on stoji uz ogradu palube i promatra žuta svjetla kroz kišu. Hotel koji nalaze deprimira više od svih do sad, penju se stubama na drugi kat, cijela zgrada kao da je izgrađena od neobrađenog betona, u sredini svake sobe drhtavo se okreće stropni ventilator. Hotel je ujedno i javna kuća, katove ispod njih zauzimaju prostitutke koje se razvlače po predvorju i na pločniku

ispred hotela, halo dragi tražiš mene kssksss. Ponovno su se smjestili u dvije sobe, on i Roderigo odvojeni od ostalih, ali spaja ih uski balkon. S tog balkona pruža se pogled na drugu stranu ulice i sličnu zgradu koja gleda prema njima, u čijim mnogim sobama vide kako se zbivaju razni seksualni činovi, svaki u vlastitoj osvijetljenoj kocki.

Ovaj put poziv mu ne upućuje Jerome, nego Alice. Sutradan za ručkom nastupa jedan mali trenutak ozbiljnosti za stolom, bi li htio doći s nama, našli smo jeftin let za Atenu, moja majka ima kuću u jednom selu u Grčkoj. Idemo onamo na nekoliko tjedana prije no što se vratimo kući. On gleda u Jeromea koji kaže, dođi. Ali nema jeke onog posljednjeg poziva na stubama, ovo je službena ponuda koju lako može odbiti.

A onda, poslije Grčke, kaže on. Što ću onda početi. Dajte da razmislim, reći ću vam kasnije.

Odlazi u šetnju starim gradom, među visokim i šarolikim pročeljima, kretanje mu je uvijek nadomještalo razmišljanje, a sad bi volio prestati misliti. Dok lunja uokolo, nabasa na staretinarnicu punu svježeg prohladnog sumračnog zraka, istočnjačkih sagova i mjedenih svjetiljki, pogled mu klizi preko tog materijalnog svijeta dok ga ne privuče jedna ljudska prilika. Odakle ste. Čovjek ima pedesetak i nešto godina, bijelac je, krupna izborana lica i turobna držanja. Govori nevjerovatnim engleskim naglaskom, prenapadnim i pretjeranim. Iz Južne Afrike, tako mi svega, pa kako ste stigli ovamo. Preko Malavija, pobogu, pa ja za nekoliko dana idem u Malavi. Razgledajte, samo izvolite, raskomotite se. Kako ste ono rekli da se zovete.

Zbog nekog razloga ovaj krakati Englez daleko od domovine ostaje mu na pameti čak i kad se već vratio u hotel, u cijelom ovom musavom i napola trulom gradu on je jedina osoba, osim njegovih suputnika, koja zna kako se zovem. Sjedi na balkonu dok pada mrak, zureći u vreću kišnu ulicu, gdje se zaustavlja taksu i izlazi jedna prostitutka, jedna od onih napadno šareno odjevenih žena s kata ispod, a s njom bradati bijelac otprilike njegovih godina. Dugo se i bez žurbe ljube stojeći kraj auta, jezici im palucaju u vlažnom zraku, zatim muškarac ponovno sjeda u taksu i odlazi.

Kad svi te večeri sjedaju za jelo, za stolom vlada sumorno raspoloženje. Ostale pritišću različite misli, kraj devetomjesečnog boravka u Africi, možda, povratak kući koji je pred njima. Ali negdje u rastrzanim komadićima razgovora ponovno se postavlja pitanje, jesi li odlučio što ćeš. Ne, nisam još, odlučit ću sutra ujutro.

Te noći gotovo da nije oka sklopio. Prevrće se po krevetu, zuri u ventilator koji se vrti i vrti, svako malo ustaje i izlazi na balkon, a onda se vraća u sobu. U mozgu mu kipi, ne može ga rashladiti.

Ujutro svi rano ustaju. Vlada opća strka i užurbana aktivnost, i prolazi dosta vremena prije no što se pojavljuje Jerome da ga pita podignutih obrva, dobra odluka.

On vrti glavom, ne može istisnuti glas iz sebe. Moram se vratiti.

Jerome mu ne odgovara, ali lice mu se stisne.

I tako putovanje završava s tri male riječi. Nitko ne raspravlja s njim, svi su zauzeti onim što moraju obaviti, slažu stvari i pakiraju torbe. Ne želi sjediti tu i gledati ih pa kaže Christianu da ide u šetnju.

Moramo krenuti do deset.

Vratit ću se prije toga.

Izlazi i hoda ulicama punim ljudi, luta bez bilo kakvog jasnog plana, ali ne čudi se kad se ponovno nađe u mračnoj staretinarnici. Otrcani Englez također je ondje, sjedi na hrpi sagova sa šalicom kave u ruci. Bio sam ovdje jučer, kažem mu.

Oh, da, kaže on kao da nije siguran.

Spomenuli ste da za nekoliko dana idete u Malavi.

Da. Da. Razmišljam o tome.

Pitao sam se biste li možda htjeli suputnika.

Na to mu tamne oči kratko zasjaju, o da, kaže, to bi bilo lijepo. Zašto ne biste navratili sutra da sve isplaniramo. Kako ste ono rekli da se zovete.

Damon. Zovem se Damon.

Čovjek ponavlja svoje ime. On se vraća u hotel u pola deset, ali ostalima nema traga. Prvo je zaključio da su izašli nekamo na doručak, ali onda mu sine da su otišli, kad je Christian rekao deset, zasigurno je mislio na vrijeme polaska autobusa, sad su već na autobusnom kolodvoru.

Misli kako mora požuriti onamo da se oprostí od njih. Ali kad je ponovno sišao u prizemlje, polako dubinski postaje uvjeren u nešto

drugo. Nije li bolje ovako, da ih tiho pusti da odu a da ih uopće ne vidi. Zato kreće, ponovno vrludati ulicama, ali u pogrešnom smjeru, suprotno od autobusnog kolodvora, gleda ljude, dućane, bilo koji detalj kraj kojeg prođe koji bi mu mogao skrenuti misli. Već osjeća kako se sljedećih nekoliko dana proteže pred njim u ovim njegovim besciljnim i užasnim šetnjama, nema ničeg bjednijeg nego kad se mora nešto raditi samo da prođe vrijeme.

Ali odjednom kreće u akciju, juri u suprotnom smjeru kroz gužvu. Odakle je došao ovaj nagli pokret, čak je i njega samog iznenadio, traži taksi, ali nijedan se ne pojavljuje u gustom prometu. Stiže na autobusni kolodvor u posljednji čas, preostaje mu samo još nekoliko minuta, a onda još mora tražiti autobus. Kad ga napokon nađe, motor je već upaljen i čovjek na vratima kaže mu kako još ima mjesta. Uđite, sjednite, sad ću vam dati kartu. Ne, ne, samo se hoću pozdraviti s prijateljima.

Svi izlaze iz autobusa i okupljaju se uz cestu snuždena držanja, nitko baš ne gleda nikoga u oči. Volio bi nešto reći, onu savršenu jednu jedincatu riječ koja sadrži njegove osjećaje, ali nema takve riječi. Umjesto toga ne kaže ništa, izvodi polovične kretnje od kojih odustaje prije no što ih dovrši, vrti glavom i uzdiše.

Doviđenja, kaže.

Dođi ćeš u Švicarsku, da, ponavlja Jerome.

Sve ovo izgovara se bezizražajno, nema ni trunke osjećaja u cijelom tom malom prizoru, a vozač sad već nestrpljivo trubi dajući im znak da je vrijeme. Moramo ići, kaže Christian. Da, kažem ja, doviđenja. Nagnem se, zgrabim Jeromea za nadlakticu i čvrsto ga stisnem. Obećavam ti da ćemo se ponovno vidjeti.

Doviđenja.

On i Alice smiješe se jedno drugome, zatim se ona okreće i penje u autobus. Roderigo pruža ruke da ga zagrlji, prijatelju pazi na sebe, on prekobrojni najsrdačniji je od svih.

Polako pješaći natrag u hotel kroz halabuku i kaos. Nije mu još do kraja doprlo do svijesti što se dogodilo. Kad se vratio u hotel, plaća vlasniku još jednu noć, a dok traži sitniš u novčaniku, osjeti kako mu neka ruka potajice prtlja po šlicu. U strahu odskoči unatrag, ruka pripada jednoj prostitutki, možda istoj onoj koju je sinoć vidio

kako se ljubi na ulici, njezine žarko obojene usne smiješe mu se u sumraku. Samo sam vam htjela pomoći, kaže ona.

Ne treba mi pomoć.

Žestina njegova glasa zaprepasti sve, ona mu se naruga uzvikujući, uuuu, on se naglo odmakne i popne se uza stube. Ovaj mu je incident nekako oslobodio osjećaje, tanak stup boli diže se u njemu poput žive. Odlazi u svoju sobu i ogledava se oko sebe, zatim preko balkona ide u njihovu sobu. Ista je kao što je bila, tri kreveta, ventilator se bezvoljno okreće na stropu. Sjeda na rub stolca. Na podu leže zgužvani komadi papira, omotnice, bilješke, stranice iz knjige, sve što je ispalo kad su istresali torbe da ih očiste, i te osamljene bijele poderotine koje trepere u zapusima ventilatora tužnije su od svega što se dogodilo.

Jerome, ako te ne mogu oživjeti u riječima, ako si tek mutno prizvano sjećanje na lice pod kosom što pada na čelo, i ostali, Alice i Christian i Roderigo, ako ste samo imena bez prirode, nije to zato što vas se ne sjećam, ne, upravo suprotno, zapamćeni ste u meni kao neko beskrajno komešanje i okretanje. Ali baš zbog toga morate mi oprostiti, jer u svakoj priči o opsesiji postoji samo jedan karakter, samo jedan zaplet. Pišem samo o sebi, to je sve što znam, i zbog toga sam uvijek podbacivao u svakoj ljubavi, drugim riječima, u samom srcu svojeg života.

On sjedi u praznoj sobi i plače.

Nije spreman na to kako mu je gadno sljedećih nekoliko dana. Provodi mnogo vremena ležeći na krevetu na leđima i zureći u ventilator na stropu. Zatim odjednom to više ne može podnijeti i skače na noge i izlazi na ulice, grabeći odlučnim koracima kao da ima svrhu i odredište, ali šetnje uvijek nekako posustanu u nekoj točki, često u uličici na rubu mora, gdje zuri u izmaglicu, u arapsku jedrilicu koja prolazi.

Nekoliko se puta vraća u staretinarnicu. Englez, kojem je ime Charles, uvijek neodređeno govori o svojim planovima, ali uporno tvrdi da će, da, svakako će putovati u Malavi. Samo želi pričekati još dan ili dva, kaže, dok ne završi ova priča s izborima u Tanzaniji, čovjek nikad ne može biti siguran, znate, ovo je ipak Afrika. U svim

razgovorima uvijek me u jednom trenutku mora pitati kako se zovem, prije nego što smjesta opet zaboravi.

U međuvremenu on se priprema za povratak, odlazi u konzulat i vadi propisnu vizu za Tanzaniju. Zatim odlazi u liječničku službu dolje u luci da se cijepi protiv svega što je potrebno. Indijski liječnik s kojim razgovara kaže mu sa smiješkom koliko će ga cijepljenje stajati, zatim se povjerljivo naginje prema njemu i kaže mu, želite li zbilja sva ta cjeviva.

Ne razumijem.

Možete platiti i cijepiti se, ili možete platiti i ne cijepiti se, meni je svejedno, odluka je vaša.

Plaća i ne cijepi se, uči kako stvari zapravo funkcioniraju. Sve dok je pečat na papiru ispravan, što bi pečat trebao značiti nikome više nije važno.

Treći put kad dolazi u staretinarnicu, Charles je živahniji nego inače. Možemo krenuti prekosutra, kaže, kako ti to odgovara. Rezultati su tanzanijskih izbora objavljeni, ali cijeli je postupak odbačen kao neregularan, sve treba ponoviti od početka. Čini se da neće biti nereda, kaže Charles, svi se pristojno ponašaju. Ima samo jedna stvar, ja ne idem u grad, dođi k meni i sutra provedi dan ovdje.

Ujutro je ondje i ubrzo kreću u Charlesovu izubijanom kombiju. Ponovno se prevoze trajektom i cestom do obale. Posljednji dan u Keniji provodi u naselju na plaži blizu mjesta gdje Charles živi s obitelji.

To je također dan kad ostali putuju iz Kenije, zna kad im polijeće avion. I tako u dva popodne, dok stoji na pustom žalu svjetlucavog bijelog pijeska, zagledan u ocean koji se proteže u postupno sve tamnijoj boji prema zapjenjenoj crti valova što označava koraljni greben daleko na pučini, pogledava na sat i osjeća njihov odlazak gotovo kao tjelesnu promjenu u sebi. Kao da mu, recimo, srce preskače otkucaj. Rulaš po uzletištu, dižeš se u zrak, polagano skrećeš prema sjeveru i udaljuješ se, sve dalje i dalje.

Sad negdje shvaća da je pogriješio. Trebao je ići s njima, naravno da je trebao. Zašto ide kući. Prošla su tek dva dana, a njegova odluka već mu se čini besmislenom. Jasno vidi čemu se vraća u Južnoj Africi, istom stanju ništavila, potucanju od mjesta do mjesta. Nikad mu se to stanje nije tako jasno pokazalo kao ono što

doista jest, odsutnost ljubavi. Mučno mu je od značenja onog što je učinio.

Ali nije prekasno. U njemu se sad budi nagon da povuče najveći i najdramatičniji potez od svih poteza, jurit će u potjeri za njima ne nekoliko stotina kilometara, nego preko pola svijeta. Poslijepodne provodi hodajući gore-dolje po plaži, prelazeći i ponovno prelazeći preko vlastitih tragova između palmi dok razrađuje što će poduzeti. To je sasvim izvodljivo. Mora se vratiti dolje u Južnu Afriku najbrže što može, mora skucati nešto novca, mora za nekoliko dana odletjeti u Grčku. Na komadiću papira s tanzanijske granice ima zapisan Jeromeov broj telefona kod kuće, gdje mu živi majka. Mora joj telefonirati i saznati gdje su, kako se stiže do te kuće za odmor. Otići će prvo u Atenu pa odatle dalje, stići će jedne noći iz mraka, iz nedaleke prošlosti, raširenih ruku, nasmiješen. Opet ja, došao sam te ovamo naći.

I dalje je sav u grču sutra ujutro kad on i Charles kreću na put. Charles ima na sebi kratke hlače i sandale i veliki slamnati šešir na glavi. Naočit je muškarac, onako kako to znaju biti opušteni tipovi krupnih kostiju, ali kad ga se gleda izbliza, uočavaju se znakovi propadanja. Nokti su mu prljavi, ima nikotinske žute mrlje na zubima, bore oko očiju duboke su mu i tamne kao stare modrice. Ima nečega u njegovu duhu što podsjeća na prezrelo voće, meko i gnjecavo u sredini. Netom prije nego što su stigli na granicu, on staje kraj polja šećerne trske i pripali golemi džoint. Da me smiri, kaže, prije nego što se uhvatim u koštac s ovim gadovima.

Ispada da krijumčari afganistanske sagove vrijedne dvadeset tisuća dolara skrivene pod dva kanistra za benzin u stražnjem dijelu kombija. Namijenjeni su, kaže mi kasnije, nekom službeniku u američkom veleposlanstvu u Dar es Salaamu, oni su i jedan od razloga ovog putovanja. Charles se znoji i trese kao ovisnik dok prelaze granicu, ali kasnije hini da se spokojno dosađuje. Da su i pronašli sagove, nije problem, kaže bezbrižnim tonom, gurneš im pedeset dolara i žmire na oba oka. Znam ja te momke kao svoj dlan, govorim njihov jezik.

Kad uvečer stižu u Dar es Salaam, Charles ih vodi u golemu kuću u jednom od ekskluzivnih predgrađa s metalnom ogradom i

stražarom pred vratima. To je rezidencija službenice na vrlo visokom položaju u veleposlanstvu, punašne sredovječne žene s naočalama koja izlazi da ih dočeka široko se smiješeći.

Dopušta im da prenoće kod nje i on se nađe u raskošnoj spavaćoj sobi s bogatim nabranim zavjesama, debelim sagom i kupaonicom popločenom do stropa. To mu je nestvarno, ali ne tako nestvarno kao večera na kojoj sjede za stolom zajedno s rumunjskim veleposlanikom u Tanzaniji. Iz nekog bizarnog razloga na zidu visi portret Lenjina i veleposlanik se križa u samoobrani kad ga vidi. Pod težinom ove nadrealne situacije šutim i sretan sam kad nedugo nakon večere sam liježem u krevet. U hodniku s druge strane vrata radio pucketa i štuca cijelu noć, ispuštajući američke glasove koji govore u šiframa.

Sljedeći dan voze se u Mbeyu i smještaju se u hotelu. Otkako smo izašli iz Kenije, Charles me ne naziva nijednim imenom, ali te večeri u baru čujem ga kako kaže Noel, Noel, a kad se ogledam oko sebe, Charles se obraća meni. Zašto se uhvatio tog imena teško je reći, ali preumoran sam da bih ga ispravljao. U tom se času među njih već uvukla prilična doza razdražljivosti i to što ga Charles zove Noel jednostavno je dio paketa.

Samo dan kasnije, kad ulaze u Malavi, razdražljivost se pojačala i prijeteći da će se svaki čas pretvoriti u svađu. Kad propuste neko skretanje, Charles mu stane prigovarati, trebao si paziti na znakove, Noel, i on se mora prisiliti da ne kaže ništa. Kasnije Charles na dugo i na široko razlaže o tome što se krije iza smiješka Malavijaca, pretvaraju se da su bezazleni, ali zapravo su prepredena bagra, vidio sam ja to već ranije. Ne daj se prevariti, Noel, znam ja njih kao svoj džep.

Vrijeme je da krenu dalje i sutra ujutro, kad dolaze do jezera, on se oprašta. Charles se sav usplahirio, zašto ne ostaneš još malo, ne želi ostati sam s prepredenim Malavijcima. Ali Južnoafrikanac niječno odmahuje glavom, za dva dana može biti kod kuće, misli mu neprestano blude prema sjeveru, u Grčku. Ma dobro, poraženo mrmlija Charles, idi onda. Ali zapiši mi svoju adresu u adresar, za slučaj da nekad dođem u Cape Town.

Oklijevam s adresarom u ruci, ne znajući što da napišem. Ali onda velikim slovima pišem moje novo ime, Noel, i jedan stari

telefonski broj, nikad se više neću čuti s Charlesom.

Odatle povratak brzo teče, Noel presjeda s jednog autobusa na drugi, zastaje samo da prenoći u Blantyreu. Još dva dana i stiže u Južnu Afriku, u Pretoriju. Trebalo mu je šest dana da se vrati iz Mombase, udaljene pola kontinenta.

Cijelim putem kući nije mislio ni o čemu nego o tome što želi poduzeti, proždimala ga je želja da ide u Grčku. Ali sad mu se nešto događa. Kad se ponovno našao među poznatim stvarima, predmetima i licima koji su ikone njegovu uobičajenog života, obuzima ga neka vrsta apatije. Kao da je u stanju šoka. Jesam li zbilja to napravio, misli u sebi, jesam li zbilja prešao cijeli ovaj put da ih stignem. I umjesto da požuri kupovati karte i kovati planove nastavljajući taj zamah, shvaća da sjedi na suncu i mračno prebire po onom što se dogodilo. Sad je još manje siguran nego prije u to što sve ovo znači.

I tako neprimjetnim pomacima prihvaća pomisao da je putovanje završilo i da se vratio tamo odakle je i krenuo. Priče kao što je ova s Jeromeom već je i prije doživio, to je priča o nečemu što se nikad nije dogodilo, priča o dugom putovanju dok stoji na mjestu.

U snovima neprestano gleda karte na kojima su kontinenti i zemlje, ali ne sliče stvarnom svijetu. Na tim kartama prave su zemlje spojene u neobičnim novim kombinacijama, Meksiko je na vrhu Afrike, odmah kraj Bornea. Ili zemlje imaju mitska imena i oblike koji u njemu bude čežnju. Uvijek su ga privlačila neobična mjesta, ono što ne pozna, a ne ono što pozna.

Četiri mjeseca kasnije putuje u Europu. Proljeće je upravo nastupilo i ulice Amsterdama hladne su dok on hoda i hoda. Ide autobusom u Bruxelles, vlakom u Strasbourg. Neko vrijeme ostaje u posjetu kod prijatelja u Schwartzwaldu, a onda, jednog vedrog jutra s prvim tračkom topline u zraku, sjeda na vlak prema jugu, za Švicarsku.

Pisao je da dolazi, a nekoliko dana prije telefonirao je iz Njemačke. Jerome nije bio kod kuće, a kad se Alice javila na telefon, zvučala je iznenađeno, ali sretno. Da, rekla je, molim te, dođi nam u posjet, čekamo te. Ali sad, dok vlak klizi i vijuga kroz planine i napokon izlazi pod vedro otvoreno nebo nad jezerom, ponovno mu

se vraća blijeda uspomena na strah koji ga je spopao u Africi. Stoji kraj prozora, gleda kuće i uličice na rubu jezera koje promiču velikom brzinom, i osjeća u sebi dvojbu kao hladnoću.

Mora presjesti na drugi vlak i malom lokalnom željeznicom putuje uz jezero. Izlazi na petoj ili šestoj postaji i silazi stubama na kamenom popločani trg iz kojeg se uske ulice spuštaju prema vodi. Jezero je srebrnasto sivo, površina jedva da mu je namreškana, a na drugoj obali, u daljini, planine se dižu u oštrim i nazubljenim vrhuncima.

Sad kad je već ovako dugo čekao i ovako daleko došao, ne žuri mu se stići. Dugo sjedi na obali, razmišlja. Volio bi da ovaj trenutak potraje u beskraj tako da se više nikad ne mora pomaknuti.

Ali kako poslijepodne odmiče, on uzima ruksak i hoda natrag uz jezero, u smjeru odakle je stigao vlak. Staza se sužava i ulazi pod drveće, prolazi pokraj mola. Labudovi klize po vodi, pridržava ih vlastiti odraz. Nakon pola sata stiže u uličicu koja se penje od jezera, a njezino je ime napisano na onom komadiću papira iz Malavija.

Kuća je poveća, malo uvučena od ugla ulice, s vrtom iza. On kuca i nakon nekog vremena začuju se koraci i vrata se otvaraju. Ej, čekali smo te. Jeromeova majka ima kratku kosu i široko se smiješi u znak dobrodošlice, uđi, uđi. Djeluje kao da joj je iskreno drago što je došao, pruža mu ruku. Ja sam Catherine.

Dok se rukuju, odmjeravaju se pogledima. On pojma nema što su joj rekli o njemu niti što ona očekuje. Jerome je upravo stigao kući, kaže mu ona, to je iznenađenje. Trebao je stići tek sutra. Kako će mu biti drago da te vidi. Okreće se djevojčici koja se mota u blizini i kaže joj, idi nađi Jeromea.

Dok čekaju, izlaze sjesti na kamenom opločenu verandu iza kuće. U vrtu je drvo, ljuljačka i, kroz paravan lišća u dnu, pogled na jezero. Alice izlazi, nasmiješena. Nastupa nelagodna razdraganost pozdrava, bok, bok, kako si ti, gledaju jedno drugo dok istodobno odvrćaju pogled.

Kad se pojavi Jerome, na sebi ima plavu vojničku uniformu i kosa mu je brutalno kratko ošišana. Rukuju se, stidljivo se smiješeći, dok njegova majka i Alice gledaju. Hej bok pa to je super. Drago mi je što te vidim, Jerome. Dijalog i geste zvone lažno šuplje, kao da je nekakav šareni papir omotan oko značenja tog trenutka.

U neprilici se smještaju oko velikog stola na verandi. Djevojčica koju su poslali da potraži Jeromea njegova je mlađa sestra. Ima četrnaest ili petnaest godina i punašno, veselo lišće. Ubrzo stiže još jedna, starija sestra. Razgovor skakuće od jednog do drugoga i neprestano se vraća njemu, osjeća kako su svi znatiželjni kad je on posrijedi. Ali istodobno je on i promatrač, gleda Jeromea u tom krugu žena, dok danje svjetlo polako gasne.

Zašto se ne odete prošetati, kaže Catherine. Prije večere.

Ide s Jeromeom preko travnjaka do vrata na dnu vrta. Kroz usku uličicu do ruba jezera. Ponovno su sami prvi put nakon one minute ili dvije ispred drvenih vrata banke. Ali sad je sve drukčije. Umjetna nelagoda onog prvog trenutka kad su se vidjeli u kući i dalje traje, ne znaju što da kažu jedan drugome.

Tu dakle živiš.

Da. Da.

Lijepo je ovdje.

Ah. Da. Meni sviđa.

Samo jednom ukočena maska napetosti puca, kad ga pitam, je li teško opet biti kod kuće.

Da. Da. Usta mu se miču tražeći riječi. U glavi putujem, putujem. Znam što misliš.

Jerome služi vojni rok, kući je došao samo za vikend. Dok je ovdje, spavaju zajedno u njegovoj sobi, gost na madracu na podu. Premda je ovaj dio kuće odvojen od ostalih, zasebni stančić, nikad nisu daleko od ostatka obitelji. Ugodno je sjediti na suncu iza kuće, razgovarati s Catherine, ili odlaziti u kupnju s Alice ili nekom od ostale dvije sestre. Jerome je uvijek ljubazan i pažljiv, poziva ga da ide s njim kamo god on išao i upoznaje ga s prijateljima, a on dopušta da ga se vodi u izlaske i igra ulogu zadovoljnog gosta.

U nedjelju u posjet dolazi Jeromeov otac. Već nekoliko godina živi odvojeno od njih, na drugoj strani jezera, i njegov je odlazak ostavio neki trajni osjećaj gubitka u obitelji. I tako taj dan, kad pale vatru ispod roštilja u dvorištu i prebacuju loptu amo-tamo preko mreže, među njima se uspostavlja neki osjećaj dovršenosti i jedinstva kojem mogu jedino svjedočiti. On sjedi na ljuljački, ljulja se gore dolje odgurujući se nogama i gleda, kao iz velike daljine, prizor koji bi mu u Africi bio nezamisliv.

Zavolio ih je sve pa kad Jerome ponovno te večeri odlazi, ide vlakom u neku vojarnu na drugom kraju zemlje, nije prestravljen što ostaje sam s njegovom obitelji. Mnogo vremena provodi šeući uz jezero, ide vlakom u grad i tamo također lunja. Jedan dan provodi u galeriji autsajderske umjetnosti, gleda slike i skulpture nastale iz vizija luđaka ili izgubljenih ljudi, i iz te zbirke čudesnih i grozničavih slika pamti jednu jedinu rečenicu, naslov knjige nekog srpskog umjetnika čije sam ime zaboravio. On nema kuće.

Sljedeći tjedan Jerome ponovno dolazi kući, ali ako se nadao da će razmak od pet dana promijeniti nešto među njima, to se ne događa. Ugodni su i uljudni jedan prema drugom, ali njihov odnos nekako posjeduje onu istu kvalitetu kao i pismo koje mu je Jerome poslao, to je proračunata i pomno pripremljena prezentacija riječi koje su prevedene i prepisane iz rječnika. Stvari nisu takve samo zbog Jeromea, i on donosi vlastitu bolnu nelagodu. Nije svoj, on je oprezna, suzdržana verzija vlastite prirode, niti u kratko podrezanoj kosi i vojničkoj odsječnosti osobe s kojom dijeli sobu ne prepoznaje mekanog i blagog momka s kojim je putovao prije četiri mjeseca.

Ima naznaka, možda ima naznaka da mogu prevladati ovo stanje i krenuti dalje. Jerome u razgovoru nabacuje, kao da iskušava teren, planove koje ima za budućnost, kako bi kad odsluži vojsku volio putovati sve dolje do Grčke. Ali to će tek biti za nekoliko mjeseci. Mogućnost još jednog zajedničkog putovanja lebdi u zraku, obojica je razmatraju, ali nijedan od njih nema hrabrosti reći nešto više.

On već zna da mora krenuti dalje. Večer prije Jeromeova dolaska sljedeći vikend, ide u šetnju uz jezero. Maglica se valja s druge obale, muteći obrise usidrenih barčica. Kad stiže do mola koji se proteže daleko u jezero, hoda po drvenim daskama sve do kraja. Odatle više nema obale, sve što vidi nema rub. Pluta u bijeloj maglici dok mu voda tiho zapljuskuje pod nogama, a hladni mu se zrak prelijeva preko lica. Naslanja se na ogradu i zuri u bjelinu i misli o svemu što se dogodilo.

Kad se Jerome ovaj put vratio, hvata trenutak da mu kaže, odlazim u ponedjeljak. U London. Ne mogu ovdje ostati zauvijek. Siguran sam da me se tvoja obitelj već zasitila.

Ne, ne. Jerome žestoko prosvjeduje. Možeš ostati.

On blago trese glavom i smiješi se, moram ići, ne mogu stajati na mjestu.

Kasnije mu Jerome ponovno prilazi, sa sobom vodi prijatelja koji živi nekoliko kuća dalje. Prijatelj tečno govori engleski i došao je, kaže, prevoditi.

Jerome kaže da moraš ostati.

Ne, zbilja ne. Reci mu hvala. Ali ne mogu. Možda se vratim.

Kad, kaže Jerome.

Kasnije. Kad malo proputujem.

I to je istina, kaže sam sebi, možda će se vratiti. Uvijek postoji drugi put, sljedeći mjesec, sljedeće godine, kad stvari budu drukčije.

Ali nakon tih proplamsaja osjećaja, taj je posljednji vikend gotovo isti kao i oni prije. Jerome se drži prijateljski, ali nezainteresirano, ne trudi se posebno razgovarati s njim ili ostati nasamo. U jednom trenutku kaže, razgovarat ćemo s Christianom, da, i podiže telefonsku slušalicu. Ali telefon na drugoj strani samo zvonči i zvonči. Jerome kaže, kasnije, spušta slušalicu, ali kasnije ga više ne pokušavaju nazvati.

U nedjelju uvečer kad Alice vozi brata na kolodvor, on ide s njima da se oprosti. Jerome je ponovno u uniformi, sva su mu puceta ulaštena, od crnih cipela odbija se svjetlo. Ponosan je na svoj izgled, premda se pretvara da nije. Svi zajedno idu u bar na kolodvoru čekati vlak. Ondje su i njegova dva prijatelja, također u uniformi, s kojima će putovati, svi se upoznaju i rukuju i mrmljaju pristojne fraze.

Ideš sutra, napokon kaže Jerome.

Da.

Ali možda opet dođeš.

Možda.

Jedan prijatelj nešto kaže i svi ustaju. Žao mi je. Moramo ići.

Na kraju se ponovno rukuju, službeno se smiješeći među svim tim umjetnim površinama i vojničkim pucetima koji sjaju kao oči. Nikad nisu bili udaljeniji ni uljudniji. Njegov će odlazak sutra ujutro biti tek jeka ovog odlaska. Već je otišao, ili možda zapravo nikad nije stigao.

Putuje u London, ali i ondje ga obuzima isti nemir pa odlazi na neko drugo mjesto. Pa opet na drugo mjesto. Pet mjeseci kasnije

zatekne se u stranoj zemlji, na rubu stranog grada, dok se spušta sumrak. Promatra ljude kako ulaze u lunapark na drugoj strani korovom zarasle ledine. Cirkuska glazba tiho dopire do njega preko korova i u sve gušćem mraku u podnožju visokog zelenog vulkana vidi svjetla velikog kotača kako se okreću i okreću i okreću.

Ne zna zašto, ali ovaj je prizor poput zrcala u kojem vidi sebe. Ne svoje lice, ni svoju prošlost, nego tko je on. Osjeća sjetu meku i bezbojnu poput vjetra i prvi put otkako je krenuo na put pomišlja kako bi volio stati. Ostati na jednom mjestu, nikad više ne krenuti nikamo.

Osam mjeseci nakon što je onuda prošao, ponovno je u Londonu, na povratku kući. Ostaje ondje samo tjedan dana, nakon čega leti za Amsterdam, a onda, pet dana poslije, u Južnu Afriku.

Telefonira Jeromeu iz govornice na ulici. Ne zna zapravo zašto ga zove, osim što mu je obećao da će ga zvati, i nije siguran treba li se vratiti i ponovno ih posjetiti. Prije no što uspije uopće spomenuti tu ideju, Jerome je sam predlaže, dođi, dođi, molim te. Ovaj put čak i kroz tanku žilicu telefonske žice u pozivu čuje hitnost i potrebu.

Moram razmisliti, kaže on, nemam novca.

Moja obitelj, sve u redu, ne treba novac.

Nemam ni vremena. Imam samo četiri dana prije odlaska. Možda, u redu, vidjet ću. Nazvat ću te iz Amsterdama.

Ali prije nego što je stigao u Amsterdam, već je odlučio da neće ići. Istina je da nema više ni mnogo novca ni vremena, ali to nisu razlozi njegove odluke. Sjećanje na prošli posjet još mu je živo utisnuto u pamćenje, nosi ga posvuda sa sobom dok putuje, i boji se da će se to ponoviti. Stići će, dočekat će ga srdačno i s dobrodošlicom, provest će dan ili dva u spokoju i udobnosti, ali šutnja i udaljenost među njima koju su nekako razvili još od prvog dana kad su se sreli u Africi pojačat će se i narasti, čak i dok su sve ljubazniji jedan prema drugome. To nije ono što on želi, dubinski to ne želi, premda je morao obaviti ovaj kratki telefonski razgovor da bi shvatio kako je nesretan bio zbog prvog posjeta.

I zato umjesto toga putuje u Pariz i besciljno se vuče ulicama, ulazi u dućane i ponovno izlazi, sjedi na klupama. Svjestan je da se ponovno bavi onom najjadnijom od svih aktivnosti, trošenjem

vremena, ali put nije završio ondje gdje se nadao da će završiti, otrčao se umjesto toga u beskrajnim dvojbama i nijansama, kao staza koja se račva i račva unedogled i pritom postaje sve slabije vidljiva.

Ima trenutaka, istina, u ta tri ili četiri dana kad ga čežnja da ode u Švicarsku pogađa poput udarca, to je samo nekoliko sati vlakom, može otputovati bez mnogo premišljanja, ali onda se sjeti kako se ovim putem vraćao prošli put dok ga je praznina pritiskala poput crnog kovčega prikovanog za zglob.

Kad prolazi kraj telefonske govornice, tu i tamo sjeti se da je obećao nazvati, ali ne može, još ne. Opet će se voditi rasprave preko žice, povuci-potegni njihovih neuspješnih pokušaja komunikacije i mogao bi popustiti, unatoč sebi.

Zato to ostavlja za doista posljednji trenutak, kad je u zračnoj luci u Amsterdamu, torba mu je već čekirana, samo čeka da se ukrca. Gomile ljudi vrve pod fluorescentnim svjetlima, stežu pakete iz bescarinske trgovine, a vani, kroz staklene ploče prozora, ocrtavaju se čudni neprirodni oblici aviona što stoje u redovima. Telefonira s jednog od niza javnih telefona, dok ga sa svih strana naguravaju laktovi i strani slogovi. Nada se da Jerome nije kod kuće.

Catherine se javlja na telefon i prepoznaje mu glas prije no što se stigao predstaviti. Halo, dolaziš nam u posjet.

Ne, žao mi je, ne mogu. Sad sam na aerodromu.

Ahhh. Zvuči razočarano. Kakva šteta, nadali smo se. Jerome se nadao.

Znam, žao mi je zbog toga. Počinje blebetati, nabraja isprike o novcu i vremenu, ali jezik mu se zapliće. Drugi put, kaže, i sad to misli, neki drugi put će ovo ispraviti.

Drugi put, slaže se ona, želiš razgovarati s Jeromeom, i premda mu se novac brzo troši, zna da mora.

Čuje se kratak razgovor u pozadini prije nego što se Jerome javi na telefon, po glasu se čuje da već zna. Ah, ali zašto.

Nemam novca, kaže on opet, nemam vremena.

Dođi. Dođi.

Prekasno je. Na aerodromu sam. Nadoknadit ću ti to, kaže on, obećavam. Drugi put.

Da. Hoću to. Putovanje. Sljedeće godine.

Kamo.

Ne znam. U Afriku. Valjda.

To bi bilo divno, kaže on. Zvuči kao da je pozvan, premda riječi, kao i obično, nisu izgovorene. Jerome, moram ići. Novac istječe.

Ne razumijem.

A onda se veza prekida. Polako vješa slušalicu, pitajući se treba li opet nazvati, ali rekao je što je imao reći, a osim toga mora krenuti. Drugi put.

Prijatelji koji žive u Londonu kupili su kuću na selu tri sata vožnje od Cape Towna i kad sam onuda prolazio, ponudili su mi da tamo odsjednem dok njih nema. Ako misliš da će ti se tamo svidjeti, ionako će stajati prazna, baš bi bilo fino da netko malo pripazi.

Rekao je da će o tome razmisliti, ali dan poslije, netom prije no što je otputovao iz Londona, nazvao ih je da im kaže da prihvaća. Ponuda je na neki način došla kao prst sudbine. Inače se zapravo nema gdje vratiti, a zna da ne može više živjeti onako kako je prije živio, neprestano se seljakajući, bez korijena. I tako je pomisao na ovu kuću, daleko od svih starih poznatih mjesta, kao neki novi početak, mogućnost doma.

Selidba nije laka, mora izvaditi sve svoje stvari iz skladišta i unajmiti kamionete na koje će sve utovariti i upregnuti prijatelje da mu pomognu prevesti stvari. Kad napokon stiže, kuća nije nalik ni jednom mjestu na kojem je prije živio. Rustikalna je i gruba, sa slamnatim krovom i betonskim podovima i vjetrenjačom koja se okreće pred prozorom spavaće sobe. Prijatelji mu pomognu istovariti stvari, a zatim se vraćaju u Cape Town gotovo odmah, ostavivši ga samog među gomilama i gomilama sanduka.

Prve večeri sjedi na stubi pred stražnjim ulazom i preko dvorišta iza kuće koja se guši u korovu gleda povremena svjetla kamiona što prolaze jednom jedinom cestom kroz grad. Promatra mjesec koji se dignuo iznad kamenitih vrhunaca nad dolinom i blago se opija šerijem i pita se u što se sad uvalio.

Ali tijekom sljedećih nekoliko dana, dok mete, čisti i raspakirava sanduke i slaže stvari na njihova mjesta, počinje se osjećati bolje i drago mu je što je ovdje. Kuća mu ne pripada, ali ovdje živi, ne mora otići osim ako to ne želi. I dok se upoznaje s oblicima prostorija i

zvukovima krova, između njega i kuće razvija se neka prisnost, pružaju se vitice i urastaju jedno u drugo. Taj se proces produbljuje kako se njegov život izlijeva pred kuću, na otvoreno, počinje plijeviti korov u vrtu, kopa gredice i navodnjava stabla voćaka i grmove ruža, a kad iz starih mrtvih grana prokljuju pupoljci i lišće, a onda žarki cvatovi boje, čini mu se da se to događa u njemu.

Do tada su i gradić pa čak i krajolik oko njega također s njim povezani, nema prekida između njega i svijeta, nije više odvojen od onoga što vidi. Kad izlazi na prednja vrata, to više nije zato da uhvati autobus ili da nađe drugi hotel, hoda po planinama, a onda se ponovno vraća kući. Kući. Katkad zastaje na kojem god se zemljanom putu našao danas i gleda gradić dolje u dolini, i onda uvijek pogledom pronalazi sićušan krov pod kojim će noćas spavati.

Ne osjeća se više kao putnik, teško je zamisliti da je bilo kad o sebi razmišljao na taj način, a kad se napokon odlučuje napisati pismo Jeromeu, kao da stranac na silu smišlja riječi. Piše mu o tome gdje je i kako mu je tu gdje živi, i kako se nada da će mu Jerome jednog dana doći u posjet.

Tjedan nakon što je poslao pismo, stiže omotnica iz Švicarske. Ne prepoznaje rukopis, ali marka se jasno vidi i on sjeda pročitati pismo s osjećajem uzbuđenja. Kad otvori omotnicu, iz nje ispada njegovo pismo, kao komad prošlosti koji mu se vraća. Na jednom jedinom listu čvrstog papira koji je uz to priložen piše, Poštovani gospodine, žao mi je što vam moram priopćiti da je Jerome pokojan. Poginuo je 26. studenog u prometnoj nesreći na motoru. Njegova majka zamolila me da vam vratim vaše pismo. Potpis na dnu pripada nekom neznancu i čak i dok sjedi u epicentru ove bezglasne bijele eksplozije, onaj odvojeni dio njegova mozga koji sve pomno promatra vraća se, čita mu preko ramena, pokušavajući odgonetnuti ime, svjestan pomalo nesvakidašnjih formulacija, računajući kad se to dogodilo. Tjedan dana nakon što sam se ja vratio kući.

Putovanje je gesta upisana u prostoru, nestaje još dok traje. Ideš s jednog mjesta na drugo, i onda opet negdje drugdje, a iza tebe već nema nikakva traga da si bilo kada tamo bio. Ceste kojima si još jučer putovao sad su pune nekih drugih ljudi, nitko od njih ne zna tko si ti. U sobi u kojoj si još sinoć spavao u krevetu sad leži stranac. Prašina ti prekriva tragove stopala, otisci prstiju brišu se s

vrata, komadići dokaza koje si možda ispustio metu se s poda i stola i bacaju i nikad se više ne vraćaju. Sam se zrak sklapa za tobom poput vode i ubrzo je tvoja nazočnost, koja je djelovala tako teško i trajno, potpuno nestala. Stvari se događaju samo jedanput i nikad se ne ponavljaju, nikad ne vraćaju. Osim u sjećanju.

Dugo sjedi za stolom, ne vidi, ne čuje ništa. Kad mu se učini da je skupio dovoljno snage za pokret, vrlo polako ustaje i zaključava kuću i izlazi sporim korakom u svijet. Tijelo mu se čuti starim i kroz tamne leće očiju sve što poznaje izgleda strano i nepoznato, kao da je izgubljen u zemlji koju nikad prije nije posjetio.

3. ZAŠTITNIK

Čak i prije polaska, čim je izašla iz aviona kojim je doletjela iz Cape Towna, on shvaća da je u problemima. Posljednji ju je put vidio prije mjesec dana i tad je već bila u lošem stanju, ali pogledaj je sad. Prva je izašla iz aviona, grabi daleko ispred svih ostalih. Nešto je pošlo ukrivo dok se blajhala pa joj sad kosa ima čudnu žutu boju i strši joj na glavi u ljutitim bodljama. Ali još više od toga, nešto se promijenilo u njoj, što se vidi već izdaleka. Izgleda kao da gori u sjajnom bijelom svjetlu. Lice joj je zgrčeno i tjeskobno, zgužvano u sebe, i treba joj dugo da ga primijeti. Zatim joj se izraz razvedrava, smiješi se, dok se grle ona je ponovno njegova stara prijateljica.

On je u Pretoriji već nekoliko tjedana, u posjetu majci. Ali čak i prije no što je otišao iz Cape Towna, Anna se već počela gubiti, živjela je ubrzano, mahnitim tempom, govorila je i ponašala se tako da je to bilo neugodno, a spoznaja da je sama sebi izmaknula kontroli zrcalila joj se na licu kao prikrivena bol. Sve se to već i prije događalo, ali tek je prije nekoliko dana njezino stanje dobilo ime. Premda ju je glavom postavio njezin psihijatar u Cape Townu, prema dijagnozi smo i Annina ljubavnica i ja, pa čak i sama Anna, sumnjičavi. Za nas je Anna prije svega ljudsko biće i izmiče etiketama.

On je prilično siguran u sve to dok je ne vidi. Očito je da se nešto u njoj otrgnulo sa sidrišta i sad klopara po njezinoj nutrini. Očekuju nas problemi, odmah mi je jasno, a prvi nastupa dok još

nismo ni poletjeli. Ona u kafiću aerodromske čekaonice naručuje pivo, a onda zamišljeno gleda svojeg pratioca koji zuri u nju.

Što je. U čemu je problem.

Pa ne smiješ to raditi. O tome smo jučer razgovarali, sjećaš se.

Samo jedno piće.

Ne smiješ popiti ni jedno piće.

Doputovala je s cijelom ljekarnom u torbi, sa sredstvima za smirenje, psihostabilizatorima i antidepressivima koji se moraju uzimati u različitim kombinacijama u različito doba, ali alkohol ili rekreacijske droge poništavaju djelovanje lijekova, i ona mi se dan ranije svečano zaklinjala preko telefona da ih neće ni dotaknuti. Isto je obećanje dala i svojoj ljubavnici i psihijatru.

Kad je podsjećam na to obećanje, ljutito povlači narudžbu, ali avion je jedva uzletio, a ona je već naručila dupli viski. Koje pićence tu i tamo, kaže ona, to mi neće naškoditi. Ostao sam bez riječi pred njezinim prkosom, ali taj se incident brzo utapa u općem neredu koji nastupa. Kad stiže hrana, ona je prosipa po sebi, a onda se pentra preko putnika na sjedalu do sebe da bi se otišla oprati u zahod. Kako vrijeme odmiče i putovanje traje, ona sve jače mahnita na rubu suza jer je pušenje zabranjeno, a kad napokon nešto poslije ponoći stižu u Bombaj, cijelu dugu vožnju taksijem do grada otvara sve džepove na naprtnjači i kopa po njima u potrazi za nečim što nije sigurna je li ponijela ili nije. Kad se smještaju u hotelu, malo se smiruje, ali gotovo smjesta ga ostavlja samog u sobi i, zaključavši za sobom vrata, odlazi u restoran na krovu na još jedno pićence.

Posljednji put kad je pukla na živce, prije dosta godina, završila je u bolnici u Cape Townu, mršava kao kostur i puna opekline od cigareta. Mjesecima se oporavljala u procesu koji je fetišizirala u svojim fotografijama, na mnogima od kojih je samu sebe slikala голу, sa svim ozljedama jasno izloženim pogledu. Ta epizoda koju ona pamti kao seksi, a ne kao povod za sram, kulminirala je s nekoliko tretmana elektrošokovima koje je sama tražila, kasnije mi je rekla, kao nadomjestak za samoubojstvo.

Pozvao ju je da pođe s njim na ovo putovanje, njegovo već treće u Indiju, dijelom zato da se izbjegne ponavljanje istog scenarija. On putuje na šest mjeseci, a plan je da će mu se Anna pridružiti tijekom

prvih osam tjedana. I u početku je to svima izgledalo kao dobra ideja. Kod kuće u Cape Townu ona je na visokom i vrlo moćnom položaju i čeka je lijepa budućnost puna impresivnih mogućnosti. U normalnim okolnostima više se nego dobro nosi s izazovima svojeg posla i napada ih sa žarom koji sad djeluje pomalo sumnjivo. Ali i njezin posao i njezina veza trenutačno su pod velikim pritiskom, i ovo bi trebala biti mala pauza. Par mjeseci daleko od kuće, prilika da se Anna sretne sama sa sobom i stabilizira. Možda je to upravo ono što joj treba.

Premda je loše počelo, sve će biti lakše, razmišlja on, kad jednom stignu na odredište. Uputili su se u majušno ribarsko selo na jugu Goe, gdje je on proveo dvije prethodne zime. Ondje neće imati što raditi osim izležavati se na suncu ili ići u duge šetnje na plaži ili se kupati u toplom moru. Lijeno plandovanje sigurno će je usporiti. Osim toga, kako je rekao njezin psihijatar, trebat će nekoliko tjedana da lijekovi počnu djelovati kako spada. Pred njima su bolji dani.

Prije no što se do kraja opuste, međutim, moraju prevaliti još jedan dio puta, a sutradan se u vlaku odigrava nova drama. On je strogo nadzire u uzimanju lijekova i čak i u vagonu koji se trese pazi da točno izbroji svoju zbirku tableta. Kad ih počne gutati, on se okreće, ali kutom oka vidi da joj se ruka trznula kad je bacila sve tablete kroz prozor. Što radiš. Ona se smjesta slama u suzama, ne mogu to podnijeti, ta me sredstva za smirenje omamljuju, ne mogu funkcionirati. On osjeti ubod sažaljenja, u tom trenutku na samom početku još ima strpljenja i sućuti. Moraš ih uzimati, Anna, tijelo će ti se prilagoditi i bit će ti bolje.

Uskoro će utvrditi, kad sjedne proučiti upute njezina psihijatra, da je uzimala dvostruku dozu jednog sredstva za smirenje, a kad se ta neravnoteža ispravi, lijek više neće tako djelovati. Ali sad spava i prespavala je veći dio puta, dok on zuri kroz prozor u promjenjivi krajolik. Drago mu je što je dobio priliku da razmišlja u tišini, dok suha prostranstva ravnice postupno uzmiču pred bujnom, vlažnom sparinom Goe.

Sad je u srednjim godinama i putničke su mu se navike promijenile. Postao je manje pokretan, dulje ostaje na jednom mjestu i manje jurca uokolo nego dok je bio mlad. Ali ovaj novi pristup ima svoje problematične strane. Na prethodnom putovanju u Indiju, dok

je čekao u gradu daleko na sjeveru da se riješi neka birokracija, postao je svjestan toga da se povezuje s mjestom, ovamo daje novac nekom bolesniku, onamo poziva veterinara da pregleda psa lutalicu, uspostavljajući mrežu navika i društvenih refleksa koju upravo želi izbjeći putovanjima. Sad se pita nije li krenuo još korak dalje tim putem kad je sa sobom poveo prijateljicu sa psihičkim smetnjama. Evo ih tu, tek što su stigli, a on već osjeća kako duboko u njemu zvoni na uzbunu. Ali kretanje i vrućina ošamutili su ga do mrtvila, a kad dođe večer i napokon se voze kroz natopljena rižina polja i pruge plave vode između palmi, malo je mirniji. Anna se budi i gleda kroz prozor u čudu. Jesmo li već stigli. Još malo.

Sunce zalazi kad stižu u Margao, prljavi prometni gradić sličan bezbrojnim ostalim gradovima kroz koje su putem prošli, ali srećom nema potrebe da se tu dulje zadržavaju. Njihovo je odredište udaljeno dvadeset minuta vožnje autorikšom kroz traktove zelenila dok se iznad njih hlade posljednje vrpce zlatnog svjetla, a negdje putem ona mu polaže ruku na rame i kaže mu kako je lijepo. Hvala ti što si me doveo ovamo, kaže ona. Tako mi je drago što sam tu.

Kad stižu u obiteljski hotelčić gdje on obično odsjeda, poznata im lica žele dobrodošlicu, a soba ih čeka. On se tušira, a kad siđe u restoran, ona pije džin i tonik. Joj ma daj, vikne ona kad mu vidi izraz, na odmoru sam, što hoćeš od mene.

On i Anna dobri su prijatelji, ona mu je poput sestre, netko koga voli i tko ga nasmijava. Netko koga želi zaštititi. U tom je svojstvu sad i prati, kao njezin zaštitnik. U onom posljednjem telefonskom razgovoru prije no što je otišla iz Cape Towna, istom onom u kojem mu je obećala da neće popiti ni kap alkohola, pitala ga je, gotovo kao da ga izaziva, jesi li dorastao ovome, misliš da možeš izaći sa mnom na kraj. Nehajno je odgovorio, bez previše razmišljanja, da naravno. Tad mu to nije izgledalo kao posebno težak pothvat jer je uvijek na nju djelovao smirujuće, znao ju je ohladiti, uvijek ga je slušala. Ali već sada, nakon samo nekoliko dana putovanja, shvaća da igraju po novim pravilima. Prije su oboje uvijek bili na istoj strani, ali ona sad kao da se zavjetovala na odanost nekom drugom, kome ili čemu on ne zna, premda postupno shvaća kako se opasnost za Annu, ona sila od koje je treba štititi, krije u njoj samoj.

Donekle dobiva uvid u snagu te sile kad, iz radoznalosti, popije polovicu jedne njezine tablete za smirenje. Djelovanje je razorno. Potpuno je oduzet, dvanaest sati leži kao mrtav, a cijeli sljedeći dan još je omamljen i slab. Nakon toga gleda je novim očima. Ona te tablete guta tri puta na dan, a više je očito ni najmanje ne usporavaju. Što je ta stvar koja se uselila u nju i sad je goni tako silovitim bijesom i snagom.

Njezina bolest, koju počinje doživljavati kao osobu odvojenu od Anne, tjera je na bizarno i uznemirujuće ponašanje. Piće je jedan signal, ali ima i drugih. Opsjednuta je pakiranjem i raspakiravanjem svoje naprtnjače, ta je prisilna radnja spopada u bilo koje doba dana ili noći i onda slijedi manijakalno natezanje zatvarača, odjeća se gomila na krevetu. On gleda istodobno zabrinuto i fascinirano kako ona razdvaja različite odjevne predmete u različite odjeljke, ovdje košulje, ovdje gaćice, haljine opet na drugo mjesto, a svaki skup odjeće stavlja u plastičnu vrećicu s etiketom. Kad joj ukazuje na to kako je to sumanuto, ona se smije i slaže se s njim, ali to je ne sprečava da samo dva sata kasnije ne ponovi cijelu operaciju. I budi se svako jutro s prvim svjetlom. Propisali su joj tablete za spavanje koje bi morala uzimati svake večeri, ali često joj se ne da, onda ga budi štopotom i spoticanjem dok izlazi na balkon da popuši prvu cigaretu, oprostite jesam te probudila, trudila sam se biti tiho. Ni ostali lijekovi očito ne djeluju. Raspoloženje joj se mahnito mijenja od ushita do očaja, može se smijati za doručkom, a prije podneva već jecati, on ne zna kako se nositi s tim krajnostima.

Ipak, nekako im polazi za rukom da im zajedno bude sasvim lijepo. Plaža je odmah niz cestu i svaki dan ondje provode sate i sate. Šetaju, kupaju se, a Anna snima na stotine fotografija, proždrljivo okidajući, upijajući svijet u svoju kameru u četvrtastim komadima, ribarice na moru, sunce kako izlazi i zalazi, kapi vode na potamneloj koži, lica ljudi koji prolaze. Kad gledam te slike sada, godinama poslije, prizivaju mi nešto idilično i bezazleno što možda nije uopće postojalo, čak ni onda. Iako iz ostalih posjeta znam da je to lijepo mjesto, a ako zrak tu i tamo propara samrtni vrisak svinje, no dobro, čak i u raj u se kolje.

Jedne od prvih večeri, dok zajedno sjede na njihovu balkonu, ona kaže, bilo bi baš fino kad bismo mogli voditi ljubav. On je zapanjeno gleda. Ona brzo dodaje, znam da je to nemoguće, ali samo sam mislila.

Slijedi duga šutnja. Njihova je soba na prvom katu, u visini vrhova palmi u dvorištu i u posljednjem svjetlu dana na nazubljenim se listovima odražava meki sjaj. Anna, kaže on. Ne možemo.

Znam, znam, zaboravi.

Tvoja je djevojka moja najbolja prijateljica. A ja ne mislim o tebi na taj način.

Nisam to trebala reći.

Osim toga, mislio sam da te ne zanimaju muškarci.

Ona se hihoće. Znaš, kaže, nisam baš tako sigurna. Neke mi se misli vrzmaju po glavi.

To je nešto novo. Zna da je ona jednom davno bila u ozbiljnoj vezi s jednim ili možda dva muškarca, ali posljednjih godina nepokolebljivo se priklanja drugoj strani. On se pita nije li ovo samo reakcija na pritisak pod kojim je njezina veza kod kuće. Anna niti jednom nije pisala partnerici u Cape Town, nije je niti jednom nazvala, a kad je on potiče da joj se javi, samo tresе glavom. Ne želi joj se javiti, kaže, misli da je među njima gotovo, ali on zna da Anninu partnericu njezina šutnja bolno pogađa.

On ne inzistira, to ga se ne tiče, a uostalom i misli kako će ona za nekoliko dana promijeniti mišljenje. Ali osjeća neku složenu krivnju kad ona, možda te iste večeri ili ubrzo nakon toga, odlazi s nekim Amerikancem u njegovu sobu. Nismo vodili ljubav, kaže mi poslije, samo smo se malo hvatali, ali oh kako je divno bilo da me netko tako drži, da me tako dira.

To ga stavlja u užasan položaj, rastrzan je u osjećaju lojalnosti. U redovitom je kontaktu s Anninom djevojkom kod kuće, izvještava je o Anninu stanju, ali kako joj ovo može reći. A opet Anna računa na njegovu šutnju, da se on izlaje, smatrala bi to izdajom. Ljut je što ga je uvukla kao sudionika u jaz koji se možda sve više širi pa mu dolazi kao olakšanje kad se Amerikanac uplaši. Sljedeće večeri, kad ona pokušava dogovoriti ljubavni sastanak, kaže joj da mora pisati važne mejlove, a dan kasnije odlazi iz grada.

Ali ona ne odustaje. Ideja joj je sad usađena u glavi i baca se u potragu. Ona je upadljivo zgodna žena, a u svojem je trenutačnom stanju posebno zgodna, vitka i blistava od unutarnje vatre. Sve vrste muškaraca njuškaju oko nje. U samo dan ili dva upoznaje Jeana, pedesetogodišnjeg putnika iz Francuske koji je odsjeo u istom hotelu. Kad te večeri ulazim u sobu nakon što sam pisao mejlove nalazim ih oboje kako sjede na balkonu, guguću i smiju se. Jean je uzeo nekoliko tableta za smirenje da se opusti, kaže mi ona, hoćeš i ti malo. Ne hvala, kažem, i povlačim se u sobu, i u tom trenutku povlačim se od njih i u drugom smislu. Ne spominjem Jeana Anninij djevojci i nalazim načina da sam sebi opravdam svoju šutnju, to je beznačajna avantura na odmoru, bez težine, ništa više, on odlazi za nekoliko dana, možda je to čak i dobro za nju. A i tko bi mogao Jeana shvatiti ozbiljno, mrtvačkog tipa turobnog držanja punog sjetne praznine koji zvučnim glasom izbacuje šuplje fraze. Kod kuće u Parizu građevinar je po profesiji, ali usput se bavi kiparstvom. Tvrdi da je jednom plesao s Nurejevim.

Upravo je to Anna tražila i totalno se zapali za njega, odjednom neprestano priča Jean ovo i Jean ono, a onda na iznajmljenom skuteru odlaze na nekoliko dana vožnje obalom. Nikako mi se ne sviđa taj aranžman, pokušavam je odgovoriti, ali ona mi se smije, ma super mi je ne brini se ti za mene. A istina je da se on neprestano grize zbog nje, možda njegova briga još pogoršava stvari, možda će joj biti bolje ako neko vrijeme ne bude s njim. U nepovjerenje je umiješana i dobra doza olakšanja, godi mi što mi jedno vrijeme neće biti na grbači. Napokon, nije došao ovamo da bude nadzornik, došao je raditi, i u njezinoj odsutnosti hvata se posla i ispunjava stranice riječima. Plan je da ćemo nas dvoje malo putovati kad se njih dvoje vrate, čim Jean bude morao kući idemo na jug pa će ova neobična međuihra vrlo brzo završiti.

Ali nije sve tako jednostavno. Onih nekoliko dana provedenih u Jeanovu društvu zapečatilo ga je u Anninu viđenju kao njezinu budućnost i sudbinu. Kad se vratila, ne prestaje trabunjati ludosti o tome kako će se preseliti u Francusku i ondje živjeti, kako će imati dijete s njim, a priče postaju sve sumanutije kako putuju dalje. Mala romantična avantura pretvorila se u ozbiljnu vezu, bar u njezinu umu, i to unatoč činjenici da on, Jean, s njom nije htio stupiti u intimne

odnose. Njezin stvarni život u Cape Townu kao da je poništen. Još je veći razlog za zabrinutost što Jean očito pojma nema koliko je ona bolesna, prema njezinu se stanju ponaša kao da je to loša drama u koju su je uvalili manipulatori, moraš samo vjerovati u sebe, govorio joj je, i bit će ti bolje, ozdravit ćeš, ne moraš gutati sve te silne tablete. Ona te mudrosti čeznutljivo ponavlja, nadajući se da ću se ja složiti, ali propustila mi je reći da ju je kljukao hašišem i kokainom i golemim količinama alkohola. Primjetno je rastrojenija kad se vraća, očitije iskidanih rubova, i taj rasap kao da doživljava kao slobodu, nešto što mora dohvatiti ako želi ozdraviti.

U tom opasnom stanju otiskujemo se na put, ostavljajući Jeana i Gou za sobom. Imam neku neutemeljenu ideju da bi joj kretanje moglo činiti dobro, da bi joj osjećaj života što prolazi mogao umiriti unutarnji žagor. I isprva je sve dobro. Provode nekoliko dana u Cochinu, krstare po lagunama i jezerima Kerale. Ali kad stižu u Varkalu, grad na vrhu litice daleko na jugu, napetost među njima više se ne može sakriti. Oko Anne se mora neumorno skakati ili smjesta tone u depresiju. Ne može sjediti na mjestu ni par minuta jer se odmah strahovito uznemiri. Neprestano lomi stvari ili se zalijeće u namještaj ili pada. O Jeanu priča bez kraja i konca i raspamećeno. Kao što pakira i raspakirava svoju naprtnjaču, što već odavno nije ni najmanje zabavno. Ako ostane sama makar i na kratko, upušta se u potencijalno opasne kontakte sa strancima koje sreću putem. Jednom prilikom, na primjer, doslovce se potuče s čudnom Švicarkom koja muči neku mačkicu na plaži, drugi put dopušta starijem muškarcu sumnjiva izgleda koji je odsjeo u istom hotelu da je masira u njegovoj sobi.

U svemu ovom on je neprestano u zakašnjenju, tjeskobno čisti za njom ili provjerava kako je. Sve se više osjeća kao kakva usplahirena teta usidjelica, vječno zabrinuta i nesretna, dok je ona počela igrati onu drugu ulogu, nevinašca koje nepravedno optužuju, velikih očiju širom otvorenih u čudu što je tako progone. Ispod riječi koje zbilja izgovaraju zbiva se drugi dijalog u kojem ona nekako ispada žrtva, a ja nasilni gnjavator. Ne sviđa mi se ta uloga, pokušavam se izvući iz nje, i katkad iskreno ne znam tko od nas dvoje gubi vezu s realnošću. Osim toga, boji se trenutka istine, jer nema nikakvu stvarnu moć nad njom. Ako joj pokuša nametnuti svoj

autoritet, a ona odbije poslušnost, to je to, što on tu može. Ako ona uzme svoju torbu i ode, a njemu kaže da se goni, ne bi mu preostalo nikakvo rješenje osim da je preklinje. A onda bi oboje vidjeli gdje leži moć.

Sve mu se više čini da se u njoj nastanila neka neznanka, crna i bezobzirna, kojoj ne vjeruje, koja Annu želi do kraja progutati. Ta je neznanka još oprezna, još čeka pravi trenutak. U međuvremenu je osoba koju pozna vidljiva, a katkad čak preuzima prevlast.

Onda može s njom razborito razgovarati i čini mu se da ga čuje, ili se smijati s njom nečemu šaljivom, ili je pridobiti za sebe. Ali tamna se neznanka uvijek ponovno pojavljuje, podmuklo zirka preko ramena, radi nešto zastrašujuće i mekanija Anna popušta. U nekim trenucima njih su dvije tu zajedno, sestra Anna i njezina strašna blizanka, i natežu se oko toga tko će prevladati. Borba je neravnopravna, neznanka je svakako jača, ali ja se ne prestajem nadati da će je lijekovi pobijediti.

Po prirodi nisam strpljiv, a borba je iscrpljujuća. Moja trpeljivost dostiže točku pucanja jednog poslijepodneva kad se Anna vraća s plaže, ovješena prazna lica. Trenutak zurim u nju, a onda je tiho pitam, jesi se napušila.

Da, kaže ona sa smiješkom. Neki tip mi je ponudio dim.

On gubi živce. I do sada ga je mnogo toga živciralo i ljutilo, ali ovo je nešto drugo, eksplozija koju je prouzročio očaj. To je to, kažem joj, prekršila si sva obećanja koja si mi dala do jednoga, uništila si moje povjerenje u tebe. Ovo nije trebao biti odmor, ti si trebala raditi na sebi, a vidi što se sad dogodilo. Sutra te vodim u Bombaj i šaljem natrag kući.

Bijes je stvaran, ali riječi su blef, čak i dok ih izgovara već zna da ono što kaže neće provesti u djelo. Sad je vrhunac sezone, letovi su pretrpani, gotovo nema izgleda da dobije mjesto u avionu. Ali čak da se to i može urediti, ponovno čuje onu tetu u sebi kako zanovijeta, kako to ispada prostački i nerazumno, slati je kući dva tjedna ranije samo zato što je povukla dim džointa.

Ona plače kao malo dijete, ali njegovo joj srce ostaje zatvoreno, zalihe sućuti koje je možda imao sad su iscrpljene. Kad je ova bolna rasprava završena, oboje se osjećaju prazno i još u tom šupljem stanju sljedećeg jutra on joj odlučuje nešto predložiti. Nikakve droge

osim lijekova koji su joj propisani, i samo jedno piće na dan. Bilo kakvo odstupanje od ovog dogovora i on će izvršiti ono čime joj se prijetio. Jesmo se dogovorili, pita je on.

Njezino tupo lice polako kima Dogovorili smo se.

Daj da se rukujemo, kažem, i stišćemo si ruke. Ovo nije obnova prijateljstva, ovo je službena gesta pogodbe, ugovor koji ih oboje obvezuje. Ali on ima osjećaj da je postigao neku pobjedu, kako god malu, nad onom lošom osobom u njoj.

Idu dalje u Madurai gdje je spektakularni hram za koji misli da bi ga ona voljela fotografirati. On je već ranije vidio i hram i sve ostale postaje na njihovu putu, ovu je rutu isplanirao samo za nju, želi joj pružiti priliku da uživa i bavi se nečim drugim, a ne samom sobom. Ali nešto se očajničko sve više uvlači u pothvat, ništa joj više dugo ne zadržava pozornost. Ona juri kroz hram i gotovo je smjesta hvata mahnitost. Ovo me deprimira, kaže, idemo na neko drugo mjesto. Obilaze tržnicu cvijeća, poslije razgledavaju muzej, ali učinak je isti. Nakon nekog vremena on to jednostavno više ne može podnijeti. Ne mogu ovako trčati uokolo, kaže on, ti idi kamo hoćeš, nađemo se kasnije na kolodvoru.

Rezervirali su karte za noćni vlak za Bangalore. Ujutro su ostavili prtljagu na kolodvoru i kad se nalaze ondje kasno poslijepodne, ona prepakirava naprtnjaču i plače. Moramo razgovarati o ovome što se događa između nas, kaže ona. Nemam što reći, kaže on umorno, i prvi put je to istina. On u sebi prema njoj sad osjeća samo smrtonosnu hladnoću, radi neodređene geste podrške, ali njegovo je srce prazno i ona to zna. Zbog nekog razloga ovaj sitni incident potresa je do kraja, bez prestanka lije suze dok on zuri u prazno. On je samo vrlo umoran, preumoran da bi je sad tješio, možda će sutra opet imati više snage, i to je ključna razlika između njih, on misli na sutra i dan poslije sutra, dok za nju postoji samo sada, što je vječnost.

Već su u vlaku, a ona i dalje plače. Onda kao da dolazi do točke kad mora donijeti odluku i pribire se. Skida naprtnjaču s police za prtljagu i ponovno počinje prekapati po njoj. Ništa od toga nije neuobičajeno dok se ona odjednom ne okrene prema njemu s panikom u očima.

Što je.

Moje tablete, kaže ona. Nisu tu. Nestale su. Netko ih je ukrao.

Kako to misliš, sigurno su ti tu, pogledaj opet.

Ona sad vadi sve iz naprtnjače, cijeli vagon promatra taj prizor. Ne, nema ih, netko ih je ukrao, i ona bjesomučno pogledom sijeva uokolo kao da je krivac baš tu negdje.

Tek mi postupno dolazi do svijesti kakva je to besmislica. Anna, pa tko bi ti ukrao lijekove. Što bi imao od toga.

Ne znam, ali. Onda joj lice mijenja oblik kad joj nešto drugo pada na pamet. Čekaj. Ne, sad se sjećam. Izvadila sam ih na kolodvoru dok sam pakirala torbu.

Ostavila si ih tamo.

Mislim da jesam. U garderobi.

Zure jedno u drugo dok veličanstvena masa vlaka juri, a svaki klopot kotača povećava udaljenost između Anne i lijeka koji joj je držao život na okupu. To je katastrofa i spoznaja joj se razlijeva po licu u novoj navali suza. O moj Bože što ćemo sad.

Jaz se između njih zatvorio, spojen je njome u poplavi uzburkih osjećaja. Ako je doista ostavila lijekove u garderobi, postoje neznatni izgledi da su još ondje. Jesi sigurna, Anna, jesi sigurna da si ih tamo ostavila.

Da, da, sigurna sam. Sad jauče, to je pravi dramski izljev očaja, i cijeli se vagon okupio oko nas. Opći žamor i komešanje. Netko je pozvao konduktera. On smrtno ozbiljno sasluša priču, zatim zamahuje rukama, baš ništa ne može poduzeti oko tog problema.

Ali Anna je uporna, ne misli popustiti. Umrijet ću bez svojih lijekova, više dramatično, i tako nagovara nesretnog konduktera da zaustavi vlak. Na nekoj bezimenoj postaji usred noći cijeli se niz vagona zaustavlja uz podrhtavanje i Anna silazi u pratnji uniformiranog muškarca te odlaze niz peron potražiti telefon dok ja sjedim i čuvam prtljagu. Ljudi vise kroz prozore, promatraju i komentiraju. Drugi mi prilaze da me ispituju, u čemu je stvar, zašto vaša prijateljica plače. Kao da se kaos iz nje nekako izlio i zapljusnuo stvarni svijet, razbacujući ljude i stvari i unoseći nered.

Kad se vraća, još ništa nije raščišćeno. Garderoba je zatvorena preko noći, možda su lijekovi ondje, možda nisu. Kao da naglasi tu neizvjesnost, vlak ponovno kreće, polako i bučno ubrzavajući u

mrak. Sjedim i razmišljam. Možda bi bilo bolje iskočiti na sljedećoj postaji i vratiti se istim putem kojim smo došli. Ili bi možda bilo bolje otići skroz do Bangalorea, to je veliki grad, i pokušati tamo naći pomoć. Ono u što nema sumnje jest da je ona ovisna o toj zbirčici tableta i ako je ovako luda dok ih uzima, bolje ne misliti o tome kakva bi bila bez njih.

U tom trenutku progovara ljubazni muškarac očinskog držanja koji je sjedio preko puta njih od početka putovanja. On je gospodin Hariramamurthy, kaže nam, i možda bi nam on mogao pomoći. Silazi na postaji blizu Bangalorea, ali produžit će put do posljednje postaje s nama i razgovarati ondje s željezničkom policijom, siguran je da će oni moći nešto učiniti.

Nema sumnje da su to puke riječi pristojnosti, kad stignemo do kraja puta, gospodinu Hariramamurthyju neće više biti ni traga ni glasa. Ali kad sutra ujutro ulazimo u Bangalore, on je tu, stoji i čeka, pripravan priskočiti u pomoć. Poput bespomoćne djece tapkamo za njim dok on zaposleno trčkara od ureda do ureda, vodi komplicirane razgovore s raznim činovnicima, od kojih se ni jednom ne da gnjaviti s našim slučajem. Ali gospodin Hariramamurthy ne da se smesti. Na katu je kolodvora soba za odmor, kaže nam, uzmite jednu sobu i nazovite me za dva sata na ovaj broj. Daje nam svoju posjetnicu.

Uspijevamo dobiti sobu. To izgleda kao razumna opcija, sljedeći vlak natrag za Madurai polazi večeras, ako do tada ništa ne riješimo, idemo na put. Ali kad kasnije tijekom jutra zovem gospodina Hariramamurthyja, on nam kaže da ima dobre vijesti. Njegov rođak radi za željeznicu u nekom svojstvu i uspio je ući u trag lijekovima. Večeras će ih poslati vlakom ovamo i mi samo moramo čekati u našoj sobi, dostavit će nam ih do vrata.

To zvuči predobro da bi bilo istinito, pun sam prezira vrijedne sumnje, sigurno nam smještaju neku prevaru. Ali nemamo izbora osim čekati. Budno ćemo paziti, kakav god da je trik posrijedi nećemo se dati prevariti, u najgorem slučaju izgubit ćemo jedan dan, uvijek se u Madurai možemo vratiti sutra.

U međuvremenu odlaze u Bangalore i lutaju ulicama. Anna je u najgorem maničnom raspoloženju u kojem ju je vidio, pjeni se i melje sto na sat, skačući s jedne teme na drugu, kako se sad još nije spremna vratiti u Južnu Afriku, kako je gotovo sigurna da je njezinoj

vezi kod kuće kraj, sve sad ovisi o Jeanu, ako ga pozove možda se vrati u Gou i nađe se s njom prije no što ona oputuje kući. Anna, kažem joj, to je ludost, pa on se tek nedavno vratio u Francusku. Ona me gleda razrogačenim, zbunjenim očima i u njezinu pogledu vidim da je izgubila svaki osjećaj za vrijeme.

U nekom trenutku u tom dugom danu, možda na ulici, možda kad su se vratili u sobu, ona izgovara te riječi. Otkrivenje se događa nehajno, bez težine ili značenja, ali u trenu izbriše okolni svijet. Znaš, htjela sam se ubiti u vlaku.

Što.

Zato sam i tražila svoje lijekove. Htjela sam ih sve popiti odjednom i onda leći i zaspati.

Pa ne govoriš to valjda ozbiljno.

Da.

Gledamo se i ja vidim da govori ozbiljno.

Ali zašto, kažem, zašto.

Ona sliježe ramenima i smije se. Otkako je izbila ova kriza, nešto od njihove stare bliskosti opet se vratilo, u sobi na katu na kolodvoru grohotom su se smijali najavama polaska i dolaska vlakova koje objavljuju preko razglasa na kolodvoru, sve je to presmiješno da bi se shvaćalo ozbiljno. Tog mu je jutro u gradu kupila knjigu u koju je napisala, jako te volim prijatelju, a te su riječi zazvučale obnovljeno i istinito. Sve što ih je tištalo kao da je rukom odneseno, ima neke lakoće u njihovom druženju kao prije mnogo godina, pa oboje kao da je zgromila njezina izjava. Ne znam, kaže ona, zbunjeno. Odjednom mi je došlo da umrem.

Ne može joj na to odmah odgovoriti, možda nikad neće moći. Otkako je pozna, priča o tome kako će se jednog dana ubiti. Nema tu neke drame, obično se to spominje onako ležerno, usput u nekom razgovoru. Sjeća se da ju je pitao, na primjer, kako zamišlja da će izgledati kad ostari, na što ona kao iz puške odgovara da nikad neće biti stara. Uvijek planira svoj sprovod, govori prijateljima koju glazbu da puštaju ili u kojoj crkvi da održe zadušnicu, a njezin ton u tim trenucima kao da nagovješćuje kako će ona sama biti nazočna, promatračica tog događaja. Teško je ne osjetiti se izmanipuliranim kad ona tako govori, a isto je tako teško neprestano biti u strahu da će izvesti ono čime je već toliko puta prijetila. Osim toga, zašto bi

netko poput Anne, zdrav kao dren, voljen i poštovan i željen od tolikih ljudi, htio umrijeti. Nema ni jednog uvjerljivog razloga pa čak i sad, kad vidi da ona misli što govori, ne može do kraja prihvatiti to što govori. A ona ionako odmah uskače u novi kraval, prevrće svjetiljku ili gubi ključeve sobe i sve se stapa u jednu trajnu kriznu situaciju koju on pokušava kontrolirati. Tako to ide s Annom, u jednom času smrt, u drugom farsa, i katkad je teško razlikovati to dvoje.

Prolazi nekoliko dana prije no što se on ohrabri da o tome govori, a čak i onda to spominje oprezno, okolišno prilazeći pitanju. Jesi li razmišljala o tome što radiš meni, pita je. Jesi li razmišljala kako bi meni bilo da ostanem sam u Indiji s tvojim mrtvim tijelom.

Ona ozbiljno neko vrijeme razmatra pitanje, zatim kima glavom. Primljeno na znanje, kaže.

Nevjerojatno, lijek stiže ujutro. Netko kuca i pred vratima njihove sobe stoji čovjek koji u rukama drži crnu torbicu. Anna mu je otima, njezino je olakšanje poput radosti, sredstva njezine smrti danas su joj kao život.

Sad mogu nastaviti putovanje i nakon što ostave poruke pretjerane zahvalnosti za gospodina Hariramamurthyja, putuju za Hampi. To je dan udaljenosti od točke u Goi iz koje su krenuli na put i kamo se još namjeravaju vratiti, ali u međuvremenu su isplanirali kratko proboraviti na ovoj osobitoj lokaciji. Ruševine drevnog hinduističkog carstva prostiru se po predimenzioniranom krajoliku s razbacanim golemim stijenama i čudnim bregovima koji sami pomalo izgledaju kao ruševine. Ovdje se može boraviti danima, ne raditi ništa osim lunjati uokolo, ali sloga koju su nedavno postigli gotovo se odmah počinje raspadati. Anna ne može podnijeti okruženje, pustoš kao da je odjek nečega u njoj, i brzo se vraća uobičajenom načinu ponašanja. Tek što stignu na neko mjesto ona mora juriti na drugo, ništa je ne drži, ništa je ne privlači. Ovo je mjesto sranje, kaže mu, želim natrag u Gou.

Ne preostaje mu ništa osim prekinuti boravak i krenuti ranije. Rezervira karte za vlak za sutra. Kreću tek u devet ujutro, ali ona ustaje već u pet, diže galamu dok pokušava otvoriti vrata i on gubi

strpljenje. Za miloga Boga, zašto uvečer ne popiješ tabletu za spavanje. Jer mi ne treba. Ali očito ti treba.

Putuju sporim vlakom koji se zaustavlja na svakoj postaji i dugi vrući sati prolaze uglavnom u šutnji, više ne u složnoj šutnji prijateljstva nego od iscrpljenosti, od potrošenosti nekih dubinskih zaliha. Još su im preostala dva tjedna zajedničkog putovanja i odlučio je da će ih oba provesti na istom mjestu, blizu plaže, gdje ona kao da je mirnija nego drugdje. Nakon toga on će ponovno biti slobodan i putovat će još četiri mjeseca za svoj groš.

Stižu u selo poslije mraka. U restoranu u prizemlju hotela vlada slavljenički ugođaj i veselje na njih djeluje zarazno. Večeraju s nekim gostima i imaju osjećaj da nikad nisu ni otišli odavde. Te večeri spavaju u istoj sobi na katu, u istom krevetu, a dugi zavojiti put koji su proputovali samo je još jedan dovršeni krug koji ih dovodi natrag na točno isto mjesto.

Sutra ujutro ona ga ponovno budi prije svitanja, lupajući po sobi u mraku. To je repriza dana prije, premda se samo on toga sjeća. Što hoćeš od mene, viče ona, ako sam budna, budna sam. Hoću da popiješ tabletu za spavanje, kaže on, zato ih valjda i imaš. Previše je ljut da bi opet zaspao pa ustaje, razdražljiv od umora, i odlazi na dugu šetnju plažom. Kad se vraća, ona sjedi u restoranu i doručkuje, ali on joj se ne pridružuje, ne zna točno objasniti zašto. Bi li to promijenilo nešto u onom što se poslije dogodilo, možda bi, možda se sve svodi na jednu šetnju previše. Sjedi za stolom sam, kao neznanac, i kad je završio doručak, prilazi joj. Idem u Margao, kažem joj. Nešto kupiti.

Ona kima glavom, još se i sad sjećam plavog netremičnog pogleda njezinih očiju.

Hvata autobus za Margao i provodi oko sat vremena u dućanima. Kad se tijekom prijepodneva vraća u sobu, vrata su zaključana iznutra. Kad pokuca, ona mu otvara i zatim se povlači natrag u krevet. On primjećuje da na sebi ima spavaćicu koju je navukla preko bikinija i da je kraj kreveta napola ispijena boca piva, kao i mali plišani medo kojeg uvijek nosi sa sobom za utjehu.

Jesi spavala.

Bila sam na kupanju, sad sam umorna.

Soba kao da odiše nečim neobičnim, nestalo je bodljikavih šiljaka ukošenih u sukobu kojima je bio ispunjen njihov posljednji razgovor, ona djeluje mekano i nekako mlađe, kao da se vratila u djetinjstvo. Zavjese su navučene i nad sve se nadvio neki mir, potpuno u neskladu s dobom dana. Gledano unatrag, znakovi su očiti, tako očiti da su se morali protumačiti kao signal upozorenja, i po tome se vidi kako je on iznuren, kako je izgubljen u beskrajnom ponavljanju jednog te istog scenarija, po tome što ih ne prepoznaje. Poslije će si predbacivati, i sad si još predbacuje, što je previdio ono što mu je bilo pred nosom.

Dobila sam e-mail od kuće, pospano kaže ona.

Što piše.

Ona misli da lijekovi ne djeluju. Misli da bih se morala ranije vratiti kući.

A ti se ne želiš vratiti.

Ne, znam što to znači. Ponovno će me strpati u bolnicu.

Možemo o tome razgovarati, Anna, kažem ja, ali ne dok napola spavaš. Dođi na balkon pa ćemo pričati.

Uzimam knjigu i odlazim sjesti na sunce na balkon. Ljutnja koju sam osjećao prema njoj raspršila se, opet se umorno vraćam osjećaju dužnosti. Ali ona mi se ne pridružuje na balkonu. Iz sobe dopiru prigušeni zvukovi kao da ona nešto radi krišom, čujem gužvanje papira, možda je to tek plastična vrećica što šuška uznemirena sporom vrtnjom ventilatora, i kako ona pali cigaretu. Kasnije joj se disanje usporava i postaje dublje. Neko vrijeme čitam, onda ustajem i protežem se, razmišljajući o tome da odem na plažu, ali ušavši u sobu spazim hrpu prljave odjeće koju treba oprati i odnesem je u kupaonicu. Dok sam odjeću oprao, iscijedio i rasprostro na ogradu balkona da se osuši, prošao je oko jedan sat.

Slika mi se odjednom razbistri kad je poveže sasvim slučajan splet detalja. Dok se saginjem pospremiti prašak za pranje, slučajno bacam pogled u stranu i vidim Annu kako leži na krevetu, a na podu ispod kreveta hrpu praznih kutija lijekova. Njezinih lijekova. Njezino usnulo tijelo. Te su kutije i omotači proizvodili onaj zvuk gužvanja koji sam čuo, uporno šuškanje i pucketanje koje me kopkalo u prikrajku svijesti. Nešto u tom prizoru nije u redu, nešto što znam premda ne znam, a kad napokon stiže spoznaja, kao da mi je hladnoća navrla iz

nutrine i raspršila topli dan. Ne, kažem na glas, nije valjda. Da, pomislim, zbilja je to napravila.

Sad gledam sebe kako se pokrećem, kao netko tko nisam ja. Vidim ga kako trči do kreveta i hvata je za ruku i trese. Čujem ga kako izvikuje njezino ime. A kad se ona ne budi, kad joj kapci tek lagano zatrepću i ponovno se zatvaraju, nema više ni najmanje dvojbe. Sad mu je jasno da se to cijelo vrijeme spremalo, od prvog dana. Kako si mogao to ne znati, zašto nisi poduzeo nešto tjednima prije kad je još bilo vremena, kako si mogao doći do ovog trenutka kad je sve upozoravalo na to.

Nema riječi za ono što se sad događa, ono što on misli i osjeća. Tijelo mu radi samo od sebe, pokušavajući poništiti ono što je već napravljeno, dok su mu duh i um negdje drugdje i vode omamljen, nepovezan dijalog. Što će se dogoditi ako, što ako, ako ona, ne, ne želim o tome razmišljati. Djeluj, djeluj, poduzmi nešto. I evo ga kako hvata ženu u krevetu, navlači je u sjedeći položaj i snažno je pljuska po licu. Anna, probudi se, moraš se probuditi. I napokon se budi, naposljetku sasvim otvara oči. Lice joj je zapanjeno. Slušaj me, kaže joj on. Moraš mi reći. Što si napravila.

Ona malo razmišlja, zatim mu šapne. Pojela sam svoje lijekove. Koliko si tableta uzela.

Sve.

Sve. U nekom odvojenom, racionalnom dijelu mozga on shvaća matematičku stranu toga. Oko dvjesto tableta za smirenje i pedeset za spavanje. Bijeli oblak užasa cijedi boju iz svega. Evo ga kako trči iz sobe i niza stube, čuj ga kako viče konobaru u restoranu, njegov glas kao da je odvojen od njega, ima li ovdje liječnika, odmah zovite liječnika. Za stolovima sjedi nekoliko gostiju, uzvrpoljili su se od straha i znatiželje dok ga gledaju kako se okreće i ponovno grabi uza stube. Vuče je s kreveta i na noge. Moraš se kretati, Anna, moraš se neprestano kretati, ne smiješ stati. Misli, misli. Mora povratiti tablete. Vodi je u kupaonicu, nagine je nad zahodsku školjku, gura joj prste u grlo. Glava joj se teško klima na vratu. Povraćaj, Anna, izbljuj to iz sebe. Uzima četkicu za zube i drškom joj pritišće jezik. Želudac joj se diže na povraćanje, ali ništa ne izlazi. Preklinjem te, povrati, Anna, povrati. Ona se ruši, klizi bokom niza zid. Mora se kretati. Vodi je natrag u sobu i hoda s njom gore-dolje gore-dolje, zastajući da joj

gurne prste u grlo kao da će na silu izvući iz nje sjeme smrti što ga je sama posadila u sebe. Povraćaj, Anna, za miloga Boga kako si to mogla napraviti sebi i meni, i to od svih mjesta ovdje gdje nam nema tko pomoći.

Nikad se nije osjećao tako sam. Ali u tom trenutku još je netko tu. Postarija Engleskinja koja pola godine živi u kući u sklopu hotelskog naselja. Jedva je poznaje, tek su nekoliko puta kratko razgovarali, ali je neopisivo, očajnički sretan što je sad vidi.

Je li sve u redu, tiho pita ona.

On sad shvaća da je vikao iz petnih žila i tako razglasio svoju nevolju u prstenovima zvuka što se šire iz sobe. Caroline, kaže on, oh Caroline. Moraš mi pomoći. Što nije u redu, što je napravila. Predozirala se, popila je sve svoje lijekove. Dvjesto pedeset tableta, kaže on, još jedanput zadivljen tim brojem.

Ona je mnogo mirnija od njega i donosi u sobu neki hladnokrvni, pribrani autoritet. On se mutno prisjeća da ona u onoj drugoj polovici života u Engleskoj radi kao bolničarka i drage je volje sluša kad ona preuzima stvari u svoje ruke. Slana voda, kaže ona, treba nam slana voda. Trčim u restoran i vraćam se s dvije litre tople slane vode koje ulijevamo u Annu, stišćući joj nos kako bi je prisilili da guta. Zatim Caroline izlazi i vraća se s dugom trskom koju je negdje otrgnula. Dok ja Anni držim glavu zabačenu unatrag i usta otvorena, Caroline joj gura trsku u grlo. Sad rade kao ekipa, dvije primalje koje se trude izmamiti novorođenče, ali iako trska ulazi jako duboko, tako duboko da izlazi okrvavljenog vrška, ništa se ne događa. Pacijentica je pasivna, niti im pomaže niti odmaže, ali njezina je pasivnost neka vrsta otpora iza kojeg ih promatra i pritom se zabavlja. Gledajte samo kako se trudite, prekasno, prekasno.

Sad je već jasno da liječnik ne dolazi. Netko poziva taksu i oni joj napola pomažu, napola nose niza stube. Na doličnoj udaljenosti okupila se gomila i promatra dramu. Ulazimo u auto, sve troje na stražnje sjedalo, Anna u sredini s kantom između koljena. Dok se vozimo u Margao, a pritom se autu svako malo gasi motor i s mukom se ponovno pali, vodi se bizaran razgovor. Zašto si to napravila. Jer sam htjela umrijeti. Kakav imaš razlog umrijeti. Kakav razlog imam za život. Ti si jako sebična, odlučno izjavljuje Caroline.

Anna je sad već gotovo izgubila svijest, leluja i nerazgovijetno govori. Raspravljamo o tome kamo je odvesti, u blizini je privatni liječnik, ali odlučujemo se za državnu bolnicu, možda je ona ipak bolje opremljena. Moramo je unijeti kad stižemo u bolnicu i tovarimo je na kolica kao vreću mesa. Dok objašnjavamo liječniku što je napravila, pojavljuje se taksist i vuče me za rukav. Sedamsto rupija, uporno zahtijeva, valjda peterostruko od uobičajene tarife, ali ja mu dobacujem novac, ovo nije vrijeme za rasprave. Anna mi slabašno daje neke znakove i kad se saginjem do nje, nešto mi nečujno šapće. Što kažeš, ne čujem te. Ona ponovno oblikuje riječi i ovaj put čujem. Reci im što sam uzela. Rekao sam im, kažem, upravo kad ona gubi svijest.

Donio sam sa sobom njezine recepte za lijekove da ih pokažem liječniku i on vrti nad njima glavom. Uzela je sve ovo. Sve ovo, da. Mora joj ispumpati želudac, kaže on, i objašnjava mi bolnička pravila. Neobična su, mora mi ih ponoviti prije nego što ih potpuno shvaćam. Liječenje, bolnica, besplatni su, ali oprema i lijekovi nisu. Ali ne može ih se jednostavno platiti, mora ih se doslovno kupiti.

I tako mi liječnik piše popis potrebnih stvari na papir koji ja onda nosim niz hodnik, preko dvorišta i kroz još jedan hodnik u ljekarnu. Oko pulta se bučno nagurava rulja, svi mašu svojim papirima, svi viču kako bi ih se čulo. Bacam se među gomilu, laktovima si raščišćujem put da izbijem u prvi red. Prijateljica mi umire, urlam, molim vas uzmite me prvog.

Možda do njih dopire moj ton jer odmah uzimaju moj papir. Moram kratko čekati dok se službenica koja se dosađuje šetka među policama birajući potrebne stvari. Komad gumenog crijeva, slana otopina, malo gaze. Onda se sve zbraja, uzima se moj novac, pomno se broji sitniš koji mi se vraća. U zraku se zgusnuo osjećaj nestvarnog, poput sna u kojem se ne možeš pomaknuti i kroz tu maglu trčim opet uz hodnik, preko dvorišta, kroz drugi hodnik do sobe. Osorna sestra uzima od mene opremu i gura cijev Anni u grlo. U cijev se upumpava slana otopina, a onda ponovno izvlači. Gledam s nadom, s očekivanjem, čekam da se pojavi hrpa tableta, ali tekućina je čista.

Ništa, kaže sestra. Želudac joj je prazan.

To je nemoguće.

Gledajte, kaže ona i ponavlja zahvat. Posuda se puni tekućinom. Sestra mrzovoljno odlazi obaviti nešto i ostavlja cijev na mjestu. Caroline je sumnjičavo promatra.

Mislim da joj to nije u želucu, kaže.

Kako to misliš.

Mislim da joj je ušla u pluća. Oboje zurimo u cijev. Trenutak kasnije Caroline kaže, izvadit ću je. Zakorači prema Anni i povuče cijev iz njezinih usta, a u tom času ponovno ulazi sestra i bijesno urla. Kad Caroline pokuša objasniti zašto to radi, sestra tresе glavom, cijev joj je bila u želucu, uporno tvrdi ona, nemojte me učiti mojem poslu.

Ali Caroline je u pravu, kasnije toga dana morat će joj vaditi vodu iz pluća, a još kasnije dobit će upalu tog plućnog krila. Ali sve je to u budućnosti, a ono gdje su sada i te kako je sadašnjost. Preselili su je kat više na ispiranje želuca, a ja ponovno moram trčati u ljekarnu po potrebne sastojke. Na povratku me dolje zaustavlja liječnik. Kaže mi da ako ispiranje ne postigne željeni efekt, morat će je premjestiti u veliku bolnicu u Panjimu. Ondje imaju umjetna pluća i srce, u opasnosti je da joj otkažu organi, ovdje u Margau jednostavno nemaju potrebnu opremu.

Kad sam ponovno stigao na kat i našao je, ondje je već nastupila nova scena. Ona leži u krevetu u sobi punoj bolesnica, u guštiku bolesnog ženskog mesa. Sve su Indijke, a neobična drama koja se zbiva u kutu sobe u kojoj uloge igraju stranci izrazito im je zanimljiva. Zure ne skrivajući da su opčinjene dok postaje jasno kako su od ispiranja želuca usnuloj ženi popustila crijeva. Na leđima spavačice širi joj se mrlja, osjeća se smrad. On se izbezumljeno okreće oko sebe tražeći sestru, ali naravno da to ne ide samo tako. Liječnik nam strogo kaže, vaša se prijateljica uneredila. Morate to očistiti.

O, Bože, kažem ja, pa ne mogu vjerovati. I to je jedna od rijetkih situacija u njegovu životu kad je ta tvrdnja zbilja istinita. Tog sam jutro hodao po plaži, sad moram čistiti govna prijateljice koja je na samrti. Caroline ponovno uzima stvari u svoje ruke, postaje odsječna i učinkovita. Trebat će nam gumene rukavice, sredstvo za dezinfekciju i vata. Liječnik to zapisuje na komad papira, ja trčim niz dva kata stuba i kroz bolnicu u ljekarnu. Vraćam se i vidim da je

Caroline razrezala Anninu spavaćicu i skinula je s nje, kao i kupaći kostim koji je imala ispod. Okrećemo je na bok. Ona je inertna masa, od nje nema nikakve pomoći, leži kao mrtva. Ostalim ženama u sobi cijela je ova operacija neopisivo smiješna, hihoću se i došaptavaju iza dlanova.

Počinjemo je čistiti, ali odjednom mi je to previše. Odlažem vatu i kažem, više sebi nego bilo kome drugome, ne znam mogu li ja ovo, Caroline me gleda i kaže, prepusti to meni, ja takve stvari i inače radim na poslu. Kao bolničarka u Engleskoj brine se za bolesne, stare, a često i nepokretne i tako zarađuje novac kojim plaća boravak u Indiji. I opet me preplavljuje zahvalnost prema Caroline, zato što je preuzela ovaj zadatak umjesto mene.

Žene koje nas gledaju tresu se od veselog smijeha dok je Caroline čisti i otire. Izlazim u hodnik. Osjećam se daleko od sebe i od površina koje me okružuju, kao da niz dugi mračni tunel gledam u osunčani svijet na drugoj strani. Vraća se liječnik, debeljko lijena izgleda. Morat ćemo je premjestiti, kaže on. Ali ne ovakvu.

Kako to mislite.

Gola je, ne. Mora nešto odjenuti. Ne možemo je ovakvu voziti kolima hitne pomoći.

Ali, kažem ja. Ali. Nemam haljinu. Ne biste li mogli, mislim, pa nemate li vi nešto, bolničku spavaćicu ili tako nešto.

On vrti glavom. Morate naći haljinu.

Teško je u tim okolnostima vjerovati da je čednost prioritet. Želim zgrabiti ovog samozadovoljnog debeljka koji izgleda gotovo kao da uživa u mojoj mucu i tresti ga dok mu zubi ne zazvekeću i dok ne prizna da haljina nije važna, ne uopće nije važna, u ovakvom trenutku. Ali znam da nemam izbora. Gle ga kako ponovno juri niza stube, hodnicima, kroz izlazna vrata bolnice na cestu pa sve do glavne ulice. Utrčava u neki dućan, ali ondje ne prodaju haljine. Ako to tražite, obavještavaju ga ljubazno, morate otići na tržnicu. Tako on ponovno izlijeće iz dućana na ulicu, zaustavlja autobus i plaća kartu, kao svaki najobičniji putnik. Gle ga kako se vozi kroz grad do tržnice, točka neprirodne smirenosti u središtu tolikog protoka i pokreta, a onda iskače iz autobusa, trči od dućana do dućana, haljinu, moram naći haljinu. Nakon nekog vremena nalazi jednu haljinu, plati je i izjuri iz dućana ne čekajući da mu vrate ostatak. Ispred dućana neki

čovjek besposličari sjedeći na motoru, hvatam ga za ruku. Molim vas, vičem, molim vas odvezite me u bolnicu, platit ću vam, samo me odvezite. Osjetivši moju paniku, ili željan zarade, čovjek me odvozi na svojem motorčiću, vijugajući kroz promet.

Ponovno u bolnici, plaća čovjeku koji ga je dovezao i trči na kat. Ništa se nije promijenilo, Anna i dalje leži u istom položaju, golim leđima okrenuta prema sobi. Navlačimo je i natežemo u haljinu i tek što smo je uspjeli obući ona se ponovno posere po njoj. Baš šteta, kažem, morat će ostati ovakva. Zbor žena valja se od smijeha.

Pred bolnicom čekaju kola hitne pomoći koja će je odvesti u Panjim. Vožnja traje oko jedan sat, a možda je jedan sat prošao otkako smo stigli ovamo. Ti komadi vremena nalikuju mu na velike udaljenosti, pustinju koja se proteže u oba smjera. Sad već zna pravila igre, i u Panjimu će morati sve kupovati, mora nabaviti novac i odjeću. Prije no što je uopće stigao glasno izreći taj prijedlog, Caroline je već sve povezala u glavi, daj da ja idem s njom, kaže ona, a ti idi u hotelsku sobu i uzmi sve što ti treba.

Ima osjećaj da je sobu posljednji put vidio davno u prošlosti, a ne tek prije nekoliko sati. Uzima torbu s odjećom i nešto novca i sprema se izaći kad spazi Annin dnevnik kako leži na krevetu. Opsesivno je pisala dnevnik od trenutka kad su krenuli na put, očito bilježeći svaki trenutak putovanja, i on se sad pita je li ondje zapisala i posljednju poruku. I kad sa strahom okrene zadnju stranicu, tu je, nesuvislo naškrabana velikim slovima, Damone, nemoj imati grižnju savjesti. Znam da će me, ako se vratim, strpati u ludnicu. Bolje mi je da umrem na vrhuncu života. Na suprotnoj stranici, još jedna poruka. Dragi svi koje volim, ne mogu više živjeti sa svojom bolešću. Nitko nije kriv, sve vas volim i svi ćemo se ponovno sresti u drugom životu.

Ima toga još, upute o tome što da napravi s njezinim tijelom, novcem i stvarima, neke poruke njezinoj djevojci i obitelji, i Jeanu. Ali sve je napisano u pomahnitalom stanju, razlijeva se po stranicama, očito pod pritiskom. Pomišlja kako je to nažvrljala kad je već popila tablete, možda baš dok je on sjedio vani na balkonu i čitao, dok su joj se u umu postupno spuštali kapci.

On zatvara dnevnik i sprema ga, nema se vremena sad time baviti. Prije no što ode u bolnicu, mora obaviti jedan telefonski poziv,

poziv od kojeg strahuje, mora zvati Anninu ljubavnicu u Cape Townu. Mora joj reći sve ono čega se ona najviše užasava i boji, sve protiv čega se borila proteklih osam godina. Odlazi u govornicu na križanju i okreće broj. Ne može dobiti vezu i ne može dobiti vezu, a onda mu se javlja automatska sekretarica. Ali što da kaže, nema riječi, svakako ne riječi koje bi mogao izgovoriti da se snime na vrpcu. I tako je poruka koju ostavlja štura i svedena na najosnovnije, samo činjenice i broj hotela. A onda zavlada tišina prije nego što završi drukčijim glasom, ne znam što da ti kažem, ne izgleda baš dobro.

Vlasnik hotela ponudio je da me odveze u Panjim. Dok jedan sat putujemo na sjever u njegovu džipu, sjedim šutke kraj ćelavog, smrknutog sredovječnog muškarca koji je za tu priliku odjenuo svečano plavo odijelo. Bolnica je kompleks betonskih zgrada s kojih se ljušti boja, sličnija siromašnom gradskom naselju nego ustanovi, na samom rubu grada. Gusto smeđe nisko grmlje, koje ga podsjeća na Afriku, prostire se u daljinu iza zidova kompleksa.

Anna je još na prijamnom odjelu, još je nisu smjestili. Caroline sjedi na klupi u hodniku, izgleda utučeno i tužno. Onog pouzdanog autoriteta kojim je prije zračila sad više nema. Trebat će proći neko vrijeme prije nego što otkrijem da je vožnja u kolima hitne pomoći s Anninim inertnim tijelom podsjetila Caroline na neke stvari, stvari koje nemaju nikakve veze s ovim gdje smo sada.

Žao mi je, kaže mi ona tihim glasom, ali mislim da tvoja prijateljica umire.

Hoće mi reći da se moram pripremiti, ali kako se pripremiti za to. Da bih ušao na odjel, moram proći kroz gomilu bolesnika koji leže u krizi i tek onda nalazim Annu. Zastrašujuće je plava i sisa zrak iz boce s kisikom promuklo se i bučno naprežući. Neki arogantni doktor cupka uokolo, izdaje mišljenja kao da čini uslugu, a kad ga pitam kakvi su joj izgledi, lepršavo lamata rukama. Mora na intenzivnu, kaže, onda ćemo vidjeti.

Ubrzo nakon toga primaju je na odjel intenzivne njege na katu i odjednom sva strka prestaje kao odsječena, pretvara se u bolni spokoj čekanja. Anna je iza zatvorenih vrata, ne vidimo je, a mi ostali moramo sjediti ispred, u prljavoj prostoriji punoj plastičnih stolaca. Sva je pozornost usmjerena na ta vrata koja se gotovo nikad ne otvaraju. Kad se otvore, to je uglavnom zato da izađu sestra ili

liječnik, koji glasno izvikuju ime pacijenta. Kad prozovu Annu, što je često tog prvog dana, moram s papirom u ruci otrčati u odvojeno krilo bolnice, u poznati prizor žamora i natezanja u ljekarni, i vratiti se s kojim god lijekom ili priborom koji su potrebni, i te su mi misije odmor od čekanja.

Vrlo mi brzo postaje jasno da, bez nekoga da mi pomogne, nikad neću moći otići iz ove prostorije. Svaki sat svakoga dana netko mora biti na raspolaganju. Moj užas pred tim što me čeka malo se ublažuje kad počnem razgovarati s nekima od ljudi oko mene, priče u toj prostoriji stavljaju moju muku u perspektivu. Jedna obitelj dežura naizmjenice, smjenjuju jedan drugoga u smjenama od šest sati, i tako mjesecima. Jedna žena koja nema nikoga da joj priskoči u pomoć doslovce živi ovdje s torbom odjeće i četkicom za zube već pet tjedana, a kraj se ne nazire.

Caroline se vratila u selo s vlasnikom hotela i noć zijeva preda mnom kao crn prazan prostor. Ali nedugo nakon toga stiže turist Nizozemac po imenu Sjef, kojeg pomalo poznajem iz protekle dvije sezone. Došao je dežurati preko noći, kaže mi, tako da se ja mogu otići kući naspavati. Njegova mi ljubaznost tjera suze na oči, ali ne mogu se prisiliti da odem. Očekujem da će, premda to ne kažem na glas, moja prijateljica noćas umrijeti i želim biti ovdje kad se to dogodi.

Tako Sjef i ja stražarimo zajedno u ovoj smjeni. U osam sati, na moje iznenađenje, u prostoriji se svi uskomešaju, skupljaju se oko vrata odjela. Što se događa, pitam, i netko mi objasni da se dva puta dnevno, uvečer i ujutro, dopušta prijateljima i obiteljima bolesnika da uđu na pet minuta. I tako ulazimo u unutarne svetište, s dva reda kreveta i sablasnim ugođajem obustave života. Anna je priključena na stroj srce-pluća, u nju su ugurane razne cjevčice i žice. U lice joj se vratila normalna boja, ali usred toliko tehnologije koja zuji i bruji ona sama djeluje beživotno, oblik omotan oko praznine, jedna verzija leša koji tako žarko želi biti.

Dodirujem joj ruku i šapćem joj. Moraš se boriti, kažem joj, moraš nam se vratiti. Nema nikakva odgovora, a onda sestra žurnim korakom prolazi kroz odjel i tjera nas da izađemo.

Ta je prva noć vrlo duga i gotovo besana. Osim pohoda na ljekarnu, sati se jednolično vuku u dosadi pod fluorescentnim svjetlima. Zahod koji svi moramo dijeliti strahovito je prljav, a dvije kante za smeće prelijevaju se od bolničkog otpada iz kojeg se razbježe štakori u svim smjerovima svaki put kad se otvore vrata. Kad napokon legne na pod spavati, nagurava čepove od novinskog papira u uši da mu se u njih ne uvuku žohari koji gmižu posvuda.

Ali jutro s vremenom stiže i vrata se ponovno otvaraju. Anna leži u sasvim istom položaju kao i sinoć, princeza koju je vještica zamrznula čarolijom. Za nju nema prljavog poda koji mora trpjeti, ni prolaska vremena, ni štakora ni kukaca, ti elementi pripadaju nama ostalima, i danima koji slijede. Ali mene spašavaju Caroline, Sjef i njegova žena Engleskinja Paula koji mi naizmjenice pomažu u stražarenju pred vratima. Vozimo se amo-tamo između sela i bolnice, sat u svakom smjeru, u smjenama koje se preklapaju.

Vrijeme koje provodim u selu uglavnom je zauzeto mejlovima i telefoniranjem, poruke osobne i službene naravi prošivaju šavove preko mora. Najduži razgovor vodim s Anninom djevojkom u Cape Townu. Potres koji je doživjela razoran je. S druge strane svijeta osjećam kako je bespomoćna, svjedokinja koja čak nije ni nazočna. Naravno da smjesta želi doći. Ali praktična su pitanja komplicirana, tu je viza za koju treba nekoliko dana da se organizira, a i letovi su i dalje puni. Ali pokušavam je odgovoriti od dolaska zbog još jednog razloga. Bilo bi užasno za nju da dođe ovamo samo da bi otkrila kako Anna ne želi nju nego nekog drugog. Uspomena na posljednjih nekoliko tjedana još mi je i te kako bolno svježa, sve one priče o Jeanu, njezinu vitezu na bijelom konju, koji nije pokazao ni trunku želje da dođe i bude joj pri ruci, premda je obaviješten o tome što se dogodilo. On je i dalje tajna, ali s vremenom ću morati progovoriti. Ima nešto, kažem, ima nešto što ti moram reći.

Da.

Anna je ovdje imala jednu vezu.

Nastupa tajac. Znala sam, kaže ona naposljetku, znala sam.

Žao mi je.

S muškarcem.

Da. Čvrsto je odlučila imati vezu s muškarcem, kažem, i bilo koji muškarac bi poslužio. Žao mi je što ti to nisam mogao prije reći. Ali

mislim da to moraš znati prije nego što dođeš ovamo. Govorila je kako je njezina veza s tobom gotova i da želi biti s tim tipom.

Sad na svjetlo izvlačim sve pojedinosti, sve što se skrivalo. Kao da smo stigli do neke srži kad se sve ispovijeda, više nema tajni, nema skrivanja. Izvrćemo se iznutra van, kao da bi nas istina mogla odriješiti od grijeha, ali samo donosi još boli. Možda prilikom ovog razgovora, ili možda tijekom nekog drugog ubrzo nakon ovog, odlazim s telefonom u ruci u sredinu pustog polja kraj hotela i tulim. Žao mi je, kažem joj, žao mi je što sam rekao da mogu paziti na nju, nisam pojma imao u što se upuštam.

Vraća se Anninu dnevniku i čita ga satima, od prve stranice. Ni najmanje ga ne grize savjest što bez skanjanja zaviruje u njezine privatne misli i osjećaje, ako nas je ona dovela do ovog trenutka istine, no dobro, neka i ona bude njime obuhvaćena. Ono što nalazi u dnevniku žalosno je i potresno. Upravo je onako kako je i sam na kraju shvatio, njezin čin nije bio trenutačni impuls, naprotiv, bio je to cilj za kojim je čeznula od samog početka, cilj prema kojem je postupno gurala samu sebe. Njezina je djevojka u međuvremenu otkrila pismo, skriveno negdje u njihovoj kući, koje je Anna ostavila prije nego što je otišla na put. To je gotovo, premda ne sasvim, oproštajno pismo, još jedan dokaz da je sve isplanirala unaprijed i odavno. Tako zapravo nikad nije bila na njihovoj strani, na strani svih onih koji je vole i pokušavaju joj pomoći da ozdravi. Umjesto toga, sklopila je dogovor s onom drugom, tamnom neznankom u sebi, onom koja joj želi smrt. Teško je izbjeći osjećaj duboke izdaje. Čak i dok su planirali putovanje, dok su pričali i pričali o tome kako će to biti dobro za nju, ona je već sanjala o ovom drugom scenariju, u kojem joj je on trebao kao bespomoćni promatrač, čuvar njezinih ostataka. Ako se oporavi, a počinje izgledati kao da bi se mogla oporaviti, ne može zamisliti da bi ikad više bio u stanju s njom razgovarati.

U međuvremenu skuplja smeće, odbačene omote lijekova ispod kreveta. Bolno ga podsjećaju na ono što se dogodilo svaki put kad je u sobi, ali postoji još jedan razlog ovog čišćenja. Pokušaj samoubojstva u Indiji je prekršaj i mogli bi još uslijediti ozbiljni problemi. Čim su je primili u bolnicu u Margau, policajac koji je dežurao na hitnom prijemu došao je s njim porazgovarati i uzeti

podatke. A u bolnici u Panjimu liječnik jednog dana prilazi Sjefu i kaže mu, ako vas vlasti budu gnjavile, dajte me nazovite.

Pripremajući se za moguće probleme, on razgovara s južnoafričkim veleposlanstvom u Bombaju, objašnjava im sve pojedinosti onog što se dogodilo i naglašava, unaprijed, da su svi lijekovi koje je uzela bili legalni. Ali također iz njezina dnevnika zna da je s Jeanom uzimala i druge droge pa u slučaju neočekivane premetačine pretražuje cijeli Annin ruksak, od vrha do dna, kako bi bio siguran da u njemu nema ničega što bi poslužilo kao optužujući dokaz.

Prema meni se u selu gdje sam proveo mjesec života i već se sasvim dobro upoznao s nekim mještanima razvija neko općenito sumnjičavo raspoloženje. Mnogi ljudi, od kojih su mi neki gotovo potpuni stranci, uzeli su si za pravo da me agresivno ispituju o onome što se dogodilo. Nekolicina ih se pretvara da suosjeća sa mnom, ali to uvijek vodi do iste točke. Vaša djevojka, kažu, što je to napravila. Jeste se svađali. Implikacija je jasna i točno se poklapa s mojim osjećajem krivnje, skrivenim, ali uvijek prisutnim. Ona mi nije djevojka, počinjem, ali svaki put zašutim. Moji prosvjedi samo im potvrđuju ono što ionako vjeruju.

I tako se povlačim u majušni krug u kojem nalazim utočište. Caroline, Sjef i Paula moji su novi i jedini prijatelji. Provodim mnogo vremena u njihovu društvu i beskrajno razgovaramo o onom što se dogodilo i što nas još možda očekuje. Čak se u određenim trenucima uspjevamo i nasmijati. Zbilja želim da se oporavi, kažem jednog dana, tako da je vlastoručno mogu ubiti.

Otpribliže u to vrijeme postajem svjestan toga da se još nešto događa, nešto povezano s Caroline. Jedva da je poznajem, a opet smo bačeni u umjetnu prisnost i u našim nepovezanim razgovorima nešto sam o njoj saznao. Spomenula je da je bila udana, ali da joj je muž poginuo u nesreći u Maroku prije mnogo godina. Nekako između redaka stječem dojam da je to središnji događaj u njezinu životu, događaj koji ju je duboko obilježio unatoč vremenu koje je od onda proteklo, i daje ono što se dogodilo s Annom na neki način ponovno oživjelo uspomenu na to. Priča o tome tu i tamo, uvijek okolišno i u aluzijama, ali sjena joj se prevlači preko lica, oči joj se pune suzama. Ona vožnja u kolima hitne pomoći s Annom, kaže mi

jednog dana, to je bilo užasno, podsjetilo me na, ah, nije važno. Drugom prilikom kaže, sanjam užasne snove, sve o onome što se dogodilo u Maroku. Na tome staje, ne priča dalje, ali daleko onkraj njezinih riječi naslućujem bezdan koji se obrušava u tamu i ne želim pogledati preko ruba.

Trećeg dana već se javljaju znaci života. Anna se povremeno pomiče, očni joj kapci trepere, a četvrtog je dana budna. Kad ulazim na odjel u jutarnji posjet, mutno škilji u mene, a usta joj se, razvučena oko debele plastične cijevi, uspijevaju osmjehnuti. Kad je ponovno posjećujem uvečer, cijevi više nema i ona leži ondje cijela i obnovljena.

Nakon svega što smo prošli, to mi djeluje nestvarno. Gladim je po ruci i nježno joj govorim, s nježnošću koja je zbilja u ovom trenutku gotovo nepatvorena dok je pitam kako joj je biti na životu. Sasvim je slaba i moram se prignuti da uhvatim što mi odgovara šapatom. Sranje, kaže mi.

Nakon tog razdoblja zastoja i stagnacije, događaji se ponovno počinju zbivati velikom brzinom. Prvo je već sljedećeg jutra sele iz intenzivne njege na srčani odjel preko puta. Treba im krevet, objašnjava mi jedna sestra, a tu će dobiti postintenzivnu skrb. I isprva ovaj novi aranžman kao da funkcionira. Budući da nema tjelesne snage, uglavnom je krotka i poslušna, premda joj i dalje treba neprestana briga i pažnja pa netko od nas uvijek mora biti pri ruci da joj ih pruži. Prvih dan ili dva ima užasan proljev i svako malo mora joj se pomoći da ustane iz kreveta i pridržavati je dok čuča nad noćnom posudom. Sjeća se sukobljenih osjećaja sažaljenja i gađenja dok je pridržava u uspravnom stavu, a po rukama i nogama prska mu vodenasti izmet. Ona mu se slatko smiješi i mrmlja, ovo je test izdržljivosti našeg prijateljstva. Pojma nemaš kakav test, odgovara joj on.

Kasnije na njega pada odnijeti prepunu posudu u štakornjak od zahoda, isprazniti je i isprati. Tu dužnost opetovano obavlja tijekom dana, ponižavajući posao u kojem mora dati više nego što se bilo kada od njega tražilo, ali obavlja ga pokorno i bez prosvjeda, možda samo zato što nema izbora. Posvuda oko njega ljudi su zauzeti sličnim zadacima i u njihovu trudu stvara se rezignirano zajedništvo.

U jednom trenutku u danu ona baca pogled na susjedni krevet i povjerljivo mu šapće, gledaj onu, ona je sto posto ovdje zbog poremećaja prehrane.

I sam gledam onamo, zbunjen. Ali to nije pacijentica, Anna, samo je tu u posjetima.

Anna podiže glavu i škilji prema njoj. No, morala bi biti pacijentica, kaže. Golema je.

Ne, nije, kažem ja, ali prije nego što joj uspijevam napomenuti kako je žena o kojoj je riječ zapravo sasvim sitna, prasnem u smijeh. Vodimo sumanutu razgovor, ali prvi put nakon mnogo dana ima nečeg gotovo šarmantnog u tom sumanutom. Ispod riječi negdje iskri tračak one prijateljice koju pamtim, ekscentrične i duhovite, a ne poremećena uma.

Te noći Sjef ostaje s njom, a ja odlazim natrag u sobu. Olakšanje zato što sam izašao iz tunela omogućuje mi da se pošteno naspavam i tako se sutra ujutro vraćam u bolnicu u donekle okrijepljenom stanju. Ali čak i prije no što sam zakoračio preko praga odjela, shvaćam da nešto nije u redu. Sjef me čeka, namršteno me vodi u stranu.

Imali smo tešku noć, kaže mi.

Tešku. Bacam pogled unutra, vidim da Anna sjedi na krevetu, ljutito prekriženih ruku, i sijeva očima prema nama. Ne brini se, ja ću to s njom riješiti, kažem.

Ali ništa ga nije pripremilo na preobrazbu koja se dogodila. Slatki, slabašni anđeo od jučer je nestao, a zamijenilo ga je nešto posve drukčije. Tamna neznanka sasvim je prevladala. Prvi znak upozorenja primjećuje kad želi s njom razgovarati o tome kako se ponašala prema Sjefu. Ne razumiješ, kaže mu ona. To je samo pola priče. Jebeš tog gada. Kako mi se obraća.

Pa cijelu noć te pazio.

Tko ga je tražio da me pazi. Ne treba mene nitko paziti.

Treba, ali u svakom slučaju netko mora biti ovdje. To su bolnička pravila.

Zašto me ti nisi pazio. Gdje si bio.

Bio sam u hotelu u sobi, htio sam malo odspavati. Molim te, Anna, bila mi je to prva prilika da odspavam. Sjef mi je pomogao zato da se mogu odmoriti.

Odmoriti od čega. Dižeš jebeno veliku dramu ni oko čega. Ja samo hoću cigarete, jebeš tog gada kad mi ih neće kupiti.

Ovo je srčani odjel, ne smije se pušiti ovdje.

Jebeš to, ja ću raditi što ja hoću, jebe mi se. Idi mi donesi cigarete.

Gleda je zapanjen. Ali prije no što se razgovor nastavi, spopada je još jedan napad proljeva. Pomogni mi, zapovijeda mu ona, moram na zahod. Slijedi čučanje nad posudom, prskanje. Ovo je grozno, mrmlija ona. Grozno grozno grozno. Nije baš ni meni zabavno, kažem.

Kasnije, dok praznim posudu u zahodu, obuzima me nelagodna strepnja da ona opet nešto izvodi. U panici si izlijevam izmet po rukama pa me još usporava to što se moram oprati. Ali moj se nagonski predosjećaj pokazao točnim, kad sam se vratio na odjel, Anna je ustala iz kreveta i uputila se nekamo. Noge su joj još drhtave i slabe, inače bi odmaknula dalje.

Kamo ideš.

Kupiti cigarete.

Rekao sam ti, pušenje je zabranjeno, a osim toga nemaš novca.

Odvedi me natrag u hotel. Sad sam dobro, zahtijevam da me odvedeš istog časa. Protuustavno je držati me ovdje protiv moje volje.

Ustav ti neće pomoći, ovo je Indija. A što više izvodiš, dulje ćeš morati ostati ovdje. Vрати se sad u krevet.

Neočekivano, ona me poslušala, ali kad se smjestila kako spada, kaže mi samozadovoljno, nisam išla kupiti cigarete, išla sam se baciti kroz prozor.

Prozori su prekriveni rešetkama, a i nisu visoko, na prvom su katu, ali njega svejedno ispunjava gnjevni očaj. Pokušava kontrolirati glas dok joj govori, poduzimamo sve što možemo da te održimo na životu.

Tko je to tražio od vas. Samo me pustite da umrem. Otiđite i pustite me. Dajem vam dopuštenje da jednostavno otiđete.

Ne radim ja to zbog tebe. Radim to zbog onih ostalih ljudi koji te vole. I zbog sebe, tako da mogu sam sebe pogledati u oči.

Ha. Zuri u njega određenim pogledom, proračunatim, omalovažavajućim pogledom. Znaš, za sve si ti kriv. Ti si preuzeo

odgovornost za mene kad si me poveo na ovaj put i gledaj što se dogodilo.

Kako god bolesna bila, to joj ne smeta da nacilja i pogodi moju najranjiviju točku, istinu koja će me zauvijek boljeti. Glas mi je prigušen kad joj odgovaram. A ti, ti valjda nisi odgovorna. Stvar je u tome da tebi nije stalo ni do koga, ti si samo radila što se tebi htjelo.

Nisam to mogla napraviti, jer si me ti spriječio.

I dalje ću te sprečavati. Vraćaš se u Južnu Afriku živa, a od tamo pa nadalje više nisi moja briga.

Ionako se ne brineš za mene, samo ti je stalo do toga što će drugi reći.

U ovom je trenutku to istina. U ovom trenutku te mrzim.

Pa što onda, i ja tebe mrzim.

Te ružne riječi dolaze iz najdublje jezgre mogeg bića, dio su one destruktivne srži na koju nas je Anna svela. Treba uložiti napor volje da se shvati, čak i teoretski, koliko je jako ona bolesna. Proći će godine prije no što ću biti u stanju prihvatiti i priznati da je ona psihotična, u punom zamahu manijakalnog razdoblja, bez lijekova koji bi je mogli primiriti i u grozničavoj vrućici od upale pluća, a čak mi je i tada teško oprostiti joj. Jer je odavno, čak i u trenucima najvećeg psihičkog zdravlja, htjela ovo i uporno radila da to postigne, da postigne svoju toksičnu, terminalnu ekstazu. Mi ostali tek igramo sporedne uloge u drami u čijem je središtu samo ona.

Pamtim svaku riječ optužbe, uključivši i one koje sam ja izgovorio, poput noža u trbuhu, poput nečega što nas je oboje posramilo. A opet, ona sama je nedirnutu. Kasnije toga dana, na primjer, dolaze Sjef, Paula i Caroline, svi zajedno, da mi pomognu. U pokušaju da joj spustimo temperaturu, kupujemo led u kantini u prizemlju i stavljamo joj obloge po cijelom tijelu. Ona jauče i buni se, ali i smiješi se, gledaj me, kaže, imam cijelu ekipu koja radi na meni, i u tom času ponovno je anđeoska, ponovno moja čedna i koketna prijateljica, i užasni je razgovor toga jutra zaboravljen. Ona se ne sjeća ničega iz tog razgovora, ništa što se izgovorilo ili napravilo, čak ni onog što je sama rekla ili napravila. Lebdi iznad sve boli i jada i krivnje koju je stvorila, gleda s visine na nas kako trčkaramo i trudimo se. U načinu kako se ponaša prema nama nedvojbeno je prisutan vrlo stvaran element prezira, kao da se podrugljivo smije na

naš račun. Daleko je odmakla od svih nas, jer više se ne boji smrti, što je ujedno njezina slabost i njezina najveća snaga.

A postaje sve gore. Svaki dan sve je jača i lukavija, sve dosjetljivija u svojem samouništenju, a u zahtjevima sve upornija. Hoću svoj pojas s lisnicom s novcem, objavljuje jedno jutro, a kad joj kažem da je kod mene na čuvanju, optužuje me da sam joj ukrao novac. Drugi put traži svoje cipele. Daj me pogledaj, ojađeno plače, moram sjediti ovdje bosih nogu, kako si okrutan prema meni. Te ga molbe ni najmanje ne diraju, s novcem i cipelama moći će pobjeći, zna da ih zato i traži. Ali kad joj odbije zahtjeve, počinje se ponavljati kao histerično dijete, moj novac, daj mi moj novac, daj mi moje cipele, odmah, sad. On samo i dalje vrti glavom. Ne.

Ima nekog perverznog užitka u vitlanju tom riječi, u sposobnosti da otkloni smrt od nje.

Ali također je svjestan da vrijeme ističe i da ga ona još stigne nadmudriti. Za nekoliko dana Sjef i Paula odlaze kući i tada ostaju samo on i Caroline. Sumnja da će je njih dvoje uspjeti pokriti, to bi značilo da svaki ima smjenu od dvanaest sati, a njoj se ne može vjerovati da i na trenutak ostane sama. Čim netko na čas okrene leđa, ona se diže iz kreveta i ide prema vratima. Razgovarao je sa sestrama na recepciji i preklinjao ih da je drže na oku, ali one su prezaposlene, rastresene i zapravo ne previše zainteresirane, baš ih briga za ovu nepristojnu strankinju i njezine preopterećene čuvare.

Ono što najviše zabrinjava i straši, kako joj se fizičko stanje popravlja, prebacuju je u bolničke odjele s manje nadzora. Ondje ima manje sestara i više bolesnika. Nakon tri ili četiri dana sele je u sobu u kojoj po dvoje dijeli jedan krevet, a neki pacijenti leže na podu. Ona počinje plakati i divljati, ovo je neprihvatljivo, ne želim ostati ovdje, zahtijevam da me odvedete odavde.

Volio bi joj udovoljiti, ali nije to tako jednostavno. Prije no što je službeno otpuste iz bolnice, mora proći nekoliko razina stručnih liječničkih procjena, taj proces nije u njegovim rukama, a kad god se raspituje o tome, odgovor je uvijek neodređen. Za nekoliko dana, kažu. Vidjet ćemo. Jedan mu liječnik kaže da će je morati podvrgnuti psihološkoj procjeni, sama mu pomisao tjera strah u kosti, ako je proglašena neuračunljivom moglo bi proći jako dugo prije nego što je bilo tko uspije izvući iz bolnice. Ali čak i da je može izvaditi danas,

kamo bi je odveo. Ne može se vratiti u selo. Letovi su svi puni, već je provjerio, ne može je ranije poslati kući. Najbolja je varijanta pokušati je zadržati ovdje do datuma predviđenog za povratak, što je još nekih pet dana od danas. Kako će i hoće li biti sposobna za putovanje u ovom stanju treba još vidjeti.

Ali izgledi da će izdržati do leta kući neznatni su. Ovo je Sjefu i Pauli zadnji dan, ujutro ih više neće biti. On i Caroline do sad su već psihički na rubu, a Anna je na vrhuncu ludila i na vrhuncu moći. Najbliže su dnu otkako se probudila, a u tom očajničkom trenutku na pozornicu ulazi još jedan karakter, prepredeni, pognuti tip u uniformi koji im prilazi preskačući i obilazeći tijela na podu. Gledamo ga s nerazumijevanjem.

Vrlo je uljudan. On je iz policije, iz odjela za nesreće, kaže nam, i volio bi nam pomoći. Kao što sigurno znamo, ovo je stvar za kriminalističku istragu, a kad Annu puste iz bolnice, vjerojatno će biti privedena. Situacija je teška, ali ako razgovaramo s njim, i dok to govori pruža nam papir sa svojim imenom i telefonskim brojem, siguran je da ćemo se uspjeti nešto dogovoriti.

Od svih nas, jedino je Anni drago što ga vidi. O, hvala Bogu, uzvikuje ona, napokon netko tko razumije. Jedino želim izaći odavde.

Prepredeni čovječuljak kima s razumijevanjem. Ja ću vam pomoći, kaže.

Hvala, hvala.

I ja mu zahvaljujem, nešto suzdržanije, i rukujem se s njim. Ali čim je otišao klizeći poput podmukle kapi ulja, mi se ostali očajnički zagledavamo. O, k vragu i sve. Što ćemo sad.

Javlja se Paula. Sjećate se onog liječnika koji je razgovarao sa Sjefom, kaže, možda biste njega mogli potražiti. Sjef danas nije tu, u hotelu je gdje pakira stvari, ali ja jurim do telefonske govornice i nazivam ga. Srećom je sačuvao ime i broj liječnika o kojem je riječ pa ga nazivam odmah nakon što spustim slušalicu. Liječnik sluša što sam mu ispričao i uzdiše. To ne valja, pažljivo mi kaže, upravo sam se toga i bojao. Evo što morate napraviti, ali nikako ne smijete spomenuti moje ime niti reći da ste sa mnom razgovarali.

Neću.

Policija ju je vjerojatno pratila u bolnici i znaju da će uskoro biti otpuštena. Onda će vas zaskočiti, što znači da je prije toga morate odvesti iz bolnice. Odvedite je sad. Otiđite nadležnom odjelnom liječniku i kažite mu da želite potpisati samovoljni odlazak iz bolnice. On će se raspravljati s vama, reći vam da je to nemoguće, ali vi i dalje inzistirajte. Zatim je odvedite prije no što liječnik može pozvati policiju i reći im što se događa. U toj priči i liječnik dobiva svoj dio kolača, zato se morate požuriti.

Ali kamo da je odvedem. Nemam kamo.

Jedan moj prijatelj ima privatnu bolnicu u Panjimu. Javite mu se. Zove se dr. Ajoy.

Daje mi adresu bolnice i ja smjesta odlazim onamo taksijem. To je mala, čista i tiha bolnica, blizu plaže, a dr. Ajoy izlazi mi u susret. Da, kaže mi, možemo je ovdje smjestiti. On ima lijekove kojima će je smiriti. Mogu je dovesti odmah.

U posljednjem koordiniranom naporu snaga, organiziramo bijeg. Taksist koji nas je sve prevezio amo-tamo od sela u bolnicu i natrag parkirao je auto kraj bočnog ulaza i čeka. Ja odlazim do glavne odjelne sestre i pitam je kako da dođem do dežurnog liječnika. Nije ovdje, kaže mi ona.

Gdje je. Morao bi biti ovdje, nije li tako.

Na sastanku je.

No, mi vodimo prijateljicu iz bolnice pa moram vidjeti doktora.

Ne možete je odvesti. Moraju je prvo otpustiti iz bolnice.

Vodim je sa sobom. Rezervirali smo joj kartu za let u Južnu Afriku i moramo smjesta krenuti za Bombaj.

Ne, to neće biti moguće. Čuli ste što je rekao policajac, u tijeku je istraga. Ne možete je odvesti.

Želim je samovoljno odvesti, kažem ja s lažnim pouzdanjem, i to moram obaviti sada.

Morat ćete pričekati doktora.

Ja ne čekam. Da pokažem kako mislim ozbiljno, dajem znak ostalima da izvuku Annu iz kreveta. Dajte mi formular da ga potpišem, ili je vodim bez toga.

Bijesna, ledena pogleda, sestra mi donosi formular. Pokazujem Anni gdje da se potpiše, a onda je brzo vodimo kroz pretrpane hodnike do bočnog ulaza i taksija koji čeka. U svakom trenutku

očekujem da će nas ščepati korumpirana policijska šaka pa kad napokon napuštamo bolnički teren, obuzima me osjećaj beskrajne slobode. Kad budu snimali film o ovome, kažem, hoću da me igra Tom Cruise.

Mene Faye Dunaway, kaže Caroline.

Čak se i Anna uključuje. Mene Julia Roberts, kaže, i svi se smijemo. Ali lakoumna zabava ne traje dugo. Za samo nekoliko minuta Anni postaje jasno da se ne vraćamo u naš hotel i počinje stenjati i buniti se. Hoću natrag na plažu, plače ona, hoću nastaviti odmor. Nemate mi pravo ovo raditi. Kad joj kažem da će je ondje tražiti policija, privremeno zašuti, ali onda ponovno digne galamu. Samo mi daj moj pojas s novcem, daj mi ga. Ne mogu ti ga dati. Daj mi ga i ostavi me tu kraj ceste. Srećom ugurana je na stražnjem sjedalu između Caroline i Paule, inače bi možda pokušala iskočiti iz auta u vožnji. Vidite što mi rade, urla ona taksistu, kidnapirali su me, to su zločinci, kradljivci.

Taksist, kojem je ime Rex, već se nagledao svega i svačega tijekom proteklog tjedna. Nekoliko je puta bio na odjelu i vidio Annu u akciji, ali danas ona postavlja nove standarde. Po dolasku u kliniku, molim Rexa da ide s nama, u slučaju da nam bude potrebna dodatna pomoć. Kad Anna vidi sobu u kojoj će spavati i čuje da će u susjednom krevetu spavati sestra kako bi je držala na oku, potpuno puca. Zahtijevam da odmah odem, vrišti i juri prema vratima. Prepriječim joj put, uhvatim je za zglobove i pola minute nijemo se hrvamo u pantomimičkoj predstavi za publiku koja nas gleda razjapljenih usta. Jača je od snage svojih mišića, oči joj sijevaju luđačkim sjajem. Ali napokon popušta i diže ruke od borbe, a kad je pustim, dobiva napadaj, vrišti, mlati šakama po zidovima, lupa nogama u vrata i na kraju se onemoćala ruši na krevet i tuli.

Dok se vozimo natrag prema selu, Rex ponovno proživljava taj prizor. Bum, kaže sam sebi, tres. Gestikulira kao da udara rukama i nogama, i vrti glavom u čudu. Sasvim sigurno nikad nije vidio takvo što. Godinu ili dvije kasnije, iz čista mira, poslat će mi mejl u Južnu Afriku. U jednom dijelu piše, kako napreduješ s poslom. Nadam se da ćeš prodati puno knjiga. Ja sam dobro i posao mi ide. Uvijek se sjećam tvojih pametnih riječi, tvoje su mi riječi dale mnogo znanja.

Ako budeš objavljivao još knjiga, trebao bi pisati o onoj ženskoj koja je htjela umrijeti.

Sad je pod jakim sedativima i znatno mirnija nego što je bila u državnoj bolnici. Ali to ne zaustavlja beskrajni mlaz uvreda, optužbi da smo je iznevjerili i zanemarili, kao ni zahtjeve da joj se daju razne stvari. U klinici je telefon kojim se pacijenti mogu služiti s odgodom plaćanja i ona mu opsesivno telefonira u hotel, bezbroj puta na dan, s popisima svega što joj mora donijeti kad sljedeći put dođe. Hoće svoje cipele, svoj novac, svoj ruksak. Ne želi joj dati ništa od toga, jer se boji kamo bi to moglo odvesti, ali ono što joj može dati, donosi joj. Nikad za to ne dobije hvala, samo litaniju optužbi protiv sebe koju umorno sluša. Kradeš mi stvari, dat ću te uhititi. Tako si okrutan i sebičan, mrzim te, nikad više neću s tobom razgovarati.

Ovdje im je prvi put na raspolaganju plaćeno bolničko osoblje što znači da on ne mora biti ondje svaki dan. Drago mu je što može zadržati razmak između nje i sebe. I tako je obilazi na jedan sat svako poslijepodne, a onda se vraća u sobu, ali nema mnogo prilike za odmor. Umjesto toga traju panične pripreme za Annin povratak. U dogovoru s njezinom partnericom i obitelji kod kuće, odlučeno je da će je pratiti dr. Ajoy i onaj drugi prijateljski naklonjeni liječnik iz bolnice koji je pomogao organizirati njezin bijeg. Ugovaranje avionskih karata i viza u tako kratkom roku vraški je kompliciran posao, uključuje faksove koji se šalju južnoafričkom veleposlanstvu i aviokompaniji, sa svom mogućom popratnom dokumentacijom, od koje se nešto mora naručiti od kuće. Ali sve se napokon rješava i stiže večer kad joj u bolnicu može donijeti ruksak, zajedno s njezinom putovnicom i kartom, i oprostiti se s njom.

Nakon svega onoga što se dogodilo, trenutak je nekako malen i prazan. Njezina pozornost nije usmjerena na njega, nego na njezinu prtljagu koju smjesta mora raspakirati i provjeriti i nanovo presložiti. Vidiš, skrušeno joj kaže on, sve ti je tu, ništa nije ukradeno. Razne vrećice odjeće s malim naljepnicama tužan su podsjetnik na početak putovanja.

Ona izlazi iz sobe da se pozdravi s njim. Nosi cipele koje je tako dugo tražila da joj donesu i djeluje gotovo vedro. Plima ludila se povukla i za sobom ostavila ovu prozirnu ljusku žene koja čak i

Podsjeća na njegovu staru prijateljicu. Ali ne sasvim. Među njima vlada ledena suzdržanost koja prekriva jaz tako širok da ga možda nikad neće moći premostiti. Ipak, nalazi u sebi snage da je zagrlji. Doviđenja, kaže joj. Čuvaj se.

I ti. Uživaj u ostatku putovanja.

Ili tako nešto. Što god da su govorili, to su ležerne, neobvezatne fraze poput ovih, fraze bez sadržaja, ili možda s previše sadržaja. A onda se udaljava od nje, Rex je za volanom, i posljednji se put okreće pogledati usamljenu, izgubljenu priliku u sutonu.

Tek ga tad ono što se dogodilo pogađa punom snagom. Do ovog časa bio je neprestano u akciji, izvlačio je deblji kraj u nevolji, bez prilike da razmišlja. Kao da mu je uragan prohujao kroz život, sve sraunio sa zemljom, a posljedice su pregolema tišina i praznina.

Nema što raditi, ali tijelo mu se opire to prihvatiti. Vječno je na rubu, vječno pripravan za krizu. Spava loše i isprekidano, budi se prije zore. Dani su prazni i ne zna čime ih ispuniti. Postupno se izvlači iz sebe i postaje svjestan onog oko sebe. Ponovno primjećuje vlastito lice, koliko je smršavio, ukočeni pogled.

Uglavnom sjedi i priča s Caroline ili odlazi posrtati plažom. Tijelo mu usporava i s vremenom se miri s besciljnošću, ali duboko u njemu kao da bruji motor kojem nedostaje dio i sad se zauvijek vrti zavijajući uvijek u istoj visokoj brzini.

Dobiva vijesti iz Južne Afrike. Anna je sigurno stigla kući. Zatim su je odveli u kliniku. Mnogi njezini prijatelji ne mogu je ili ne žele vidjeti, previše su zgroženi onim što je napravila. Isprva je pokušavala svoju ekshibiciju u Indiji otpisati kao neznatnu smetnju u inače predivnom odmoru, ali s vremenom priznaje razmjere katastrofe. U stalnom je kontaktu s Jeanom, ali nije jasno kamo njihova veza ide.

Većina informacija do njega dolazi preko Annine djevojke s kojom dugo i plačno razgovaram gotovo svaki dan. Ona i dalje redovito posjećuje Annu u bolnici, premda su se dogovorile da će se na jedno vrijeme rastati i vidjeti što budućnost donosi. Treba joj utjeha, koju jedva da joj mogu pružiti, a ona na neki način tješi mene. Katkad me pita za savjet. Vezano za to dajem si oduška, mani je se, kažem, jednog će se dana ubiti. Znam da je to istina, ona je kao

bomba koja svaki čas može eksplodirati i bolje je da je prostor oko nje čist.

Sve to, ta zbrka i panika oko Anne sad se događa na drugom kraju svijeta. On više nije odgovoran, više se ne računa na njega. Ali naravno da će na neki način uvijek biti odgovoran za ono što se dogodilo i ta je spoznaja utisnuta u njega poput vatrenog žiga. Bar nije umrla. Zamišlja što bi slijedilo da je umrla i kako bi mu se ostatak života zauvijek promijenio.

Između ostalog, o tome u tjednima koji slijede razgovara s Caroline. Ona je još jedini preostali glumac iz drame koju su upravo preživjeli i drže se jedno drugoga radi utjehe. Druže se nekako svađalački, u uzajamnoj ovisnosti, gotovo kao obitelj. Ona mu je sad postala prijateljica, premda to nije njegov osobni izbor. Jednog nasumično odabranog jutra životi su im bačeni zajedno i spojeni sudbinom. Mogla je otići kad me čula kako vičem ili se držati na udaljenosti kao ostali, a možda sad i želi da je tako postupila. Ali umjesto toga uspjela se stubama i ušla u sobu i odonda se naselila u kutku njegova života.

Ali zbog toga je njihov savez nategnut i nelagodan, on osjeća da joj duguje i istodobno joj zamjera to što joj je dužan, želi cijeli ovaj doživljaj ostaviti za sobom i zaboraviti, izbrisati mu svaki trag, ali ona je ovdje svaki dan da ga podsjeti na to. A sa sobom nosi i vlastitu bol i gubitak koji su se s vremenom presadili na Annu, a onda i na njega. Kao i on, i ona je loše, ne spava dobro, ima napadaje plača. Ali nekako kao da joj se čini, premda to nikad ne kaže na glas, da je on na neki način rješenje njezinih nevolja, a on bježi od tog prešutnog očekivanja. Iznevjerio je Annu, iznevjerit će i nju.

Ali vrijeme koje može provesti ovdje bliži se kraju. Za samo mjesec ili dva postat će neugodno vruće, mnoga se mjesna poduzeća već zatvaraju. On planira ubrzo otići, naći će se s jednim prijateljem u Bombaju i otputovati na sjever, u planine. Caroline ga je pokušala nagovoriti da ostane, zašto se ne bi našao s prijateljem, kaže ona, pa se vratio ovamo. Ne, kažem joj, moram dalje. Kad je to čula, rezervirala si je kartu za let kući dan prije njegova odlaska. Taj se datum približava i potreban mu je, opraštanje kao klimaks i zaključak.

Jedne od tih posljednjih večeri, dok zajedno večeraju, ona mu kaže, ono što mi se dogodilo u Maroku, nesreća koju sam tamo doživjela. Znaš, kad sam izgubila muža.

Da.

Nisam ispričala tu priču. Ispričala sam dijelove, samo osnovne činjenice. Ali cijelu priču, što se zapravo dogodilo, to nikad nisam ispričala nikome.

Da, kaže on i sluti što sad slijedi. Mučno mu je do dna duše, želi pobjeći, ali ostaje gdje jest.

Htjela bih to barem jedanput ispričati, kaže ona sada. Voljela bih da netko to čuje, onda ću to možda moći ostaviti iza sebe i otići. Znaš što mislim.

On kima glavom, zna točno što misli. Kakva god da je priča, zna da će biti užasna i hvata ga strava od toga što je mora slušati. Ali nakon svega što je ona prošla zbog njega, kako da to odbije.

Odgađaju to sve do dva dana prije njezina odlaska. Na njezin zahtjev, jednu večer silaze na plažu. Sunce je počelo tonuti u vodu, oblaci su obojeni raznim bojama. Nalaze mjesto podalje od ostalih ljudi, blizu potočića i šumarka palmi, i sjedaju na deblo koje leži na tlu. Ne znam kako početi, kaže ona, nešto sam i zapisala pa sam mislila da bih ti to mogla pročitati. Ali kad vadi snop papira, sve to nekako djeluje pogrešno, preuštogljeno i službeno. Samo mi pričaj, kažem joj, samo mi pričaj što se dogodilo.

Nije još pravo ni počela govoriti, a već se trese i drhti. To se dogodilo prije trideset godina, ali kao da ovog časa sve ponovo proživljava, a tako se osjeća i on. Njezina priča uvlači se u njega, koža mu je sasvim tanka, nema prepreke između njega i svijeta, sve upija u sebe. A čak i kasnije, kad je želi izbaciti iz sebe, ne može, u tjednima koji slijede, dok pokušava zaboraviti Gou i selo, stvari koje je ondje proživio javljat će mu se gotovo kao da su mu u stanicama, proganjati ga, a Carolinina priča dio je toga, nekako stopljena s Annom, sve je postalo jedno. A opet što početi s takvom pričom. U njoj nema teme, nema pouke koju valja naučiti, osim spoznaje da jednog jutra iz vedra neba može udariti grom i oduzeti ti sve što si sagradio, sve na što računaš, i ostaviti za sobom ruševine i besmisao. To se može dogoditi svakome, to se može dogoditi tebi.

Nastavak je njegova putovanja poput kakva beskrajna bijega. Nalazi se s prijateljem u Bombaju i putuju zajedno na sjever. Orchha, Khajuraho. Sad je već sredina ljeta i u ravninama je vruće kao u peći pa kreću u planine, u Dharamsalu gdje čame nekoliko tjedana.

U svemu tome on se pokušava ponašati kao običan putnik, diviti se svemu što vidi. Ali gotovo nikad ne uspijeva zaboraviti sebe, uglavnom je zaglavljen u jednoj točki u prošlosti. Materijalni svijet djeluje mu nestvarno, bez supstance, kao sumoran san iz kojeg će se probuditi u prijavnoj bolničkoj sobi.

Anna mu se javlja nekoliko puta. Prvo elektroničko pismo stiže mu nekoliko tjedana nakon što je otputovao iz Goe. Puno pravopisnih pogrešaka i čudnih rečeničnih konstrukcija, to je pismo isprike za sve što je napravila. Piše da je izašla iz klinike i sad je kod obitelji u obližnjem gradu. Ne kaže ništa o tome u kakvu je stanju, ali on o tome i dalje povremeno saznaje od njezine djevojke. Zna, na primjer, da Anna ne može odlučiti što hoće, ostati u vezi sa ženom ili održavati kontakt s Jeanom. Jean dolazi u Južnu Afriku, onda ne dolazi, onda dolazi. U međuvremenu, nakon što provede jedno vrijeme s obitelji, Anna će se iseliti iz kuće u kojoj je živjela s partnericom i useliti u vlastiti stan.

Ali prije nego što se bilo što od toga dogodi, ponovno je u bolnici. I dalje je suicidalna, i dalje je u komi. Ima pedeset pet kilograma i izglednjuje se. Ponovno se pali cigaretama i reže. Mnogi njezini prijatelji i dalje izbjegavaju bilo kakav kontakt s njom, a oni koji je viđaju i sami imaju tajni dogovor sa smrću. Poprimila je neku nezemaljsku auru, u isti mah privlačnu i odbojnu, prekoračila je smrtonosni, konačni prag i uspjela se vratiti.

Ponovno mu piše nakon što je prošlo još nekoliko tjedana. Opet je izašla iz bolnice i shvatila je, kaže, da kad god se počne osjećati suicidalno, mora potražiti pomoć. Zvuči smirenije, pribranije, a možda je to samo ravnodušnost depresije. Jean je s njom i zajedno putuju uokolo. Jako se dobro slažemo, kaže ona, oduševljena sam što me došao posjetiti. Mislim da imamo budućnost kao par. Dodaje da se za nekoliko tjedana vraća na posao i završava riječima, čuvaj se prijatelju i nadam se da ćeš mi se jednog dana smilovati i oprostiti mi.

Ne odgovara joj, jednostavno zato što ne može. Nema želju kažnjavati je, kao što joj nema ni snage oprostiti, ono što se dogodilo odvelo ih je predaleko. Ne razumije kako ona to ne vidi. Oni su u točki gdje jezik nema snage i, što god se dogodilo, sumnja da će se to promijeniti. Najbliže što prilazi Anni je preko razgovora s njezinom partnericom, o kojoj još misli kao o njezinoj partnerici premda ona to tehnički više nije. Ona i dalje duboko voli Annu, ali dok je Jean u gradu, drži se podalje. Pita je što će biti kad Jean ode. Hoćeš li opet probati biti s njom.

Ne znam, kaže ona. Ne znam što ona želi. Mislim da ni ona sama to ne zna.

Čak ni u tim razgovorima jezik nikad neće biti dovoljan. Ono što je ona proživjela posebna je vrsta slomljena srca. Pazila je na Annu, brinula se o njoj gotovo osam godina i nema dvojbe da bi bez nje Anna odavno bila mrtva. Ali sad je završila odbačena, gurnuta u stranu, od same Anne i ostalih koji su s njom u sprezi. Annina obitelj, kojoj nikad nije bila po volji pomisao da je u vezi sa ženom, dograbili su se ove alternativne budućnosti s muškarcem i razdragano je podupiru. Ali ja sam vidio kako je to išlo s Jeanom i znam da od toga nema ništa, nema budućnosti, a jedva da ima prošlosti.

Kako malo budućnosti ima ubrzo se svima otkriva. Poruka stiže samo nekoliko dana kasnije. On je već jedno vrijeme znao, od njezina pokušaja samoubojstva u Goi, da će se ona jednog dana ubiti i da su samo vrijeme i okolnosti neizvjesni, a opet kad pročita te riječi, ipak ga pogađaju kao fizička sila koja ga baca unatrag na stolac. Anna je mrtva. Dan nakon Jeanova odlaska popila je golemu overdozu sredstava protiv bolova dok je bila sama u svojem stanu. Njezina se sestra zabrinula kad joj se nije javljala na telefon, dovela je bravara da otvori vrata i zatekla je kako leži na krevetu.

Ima još, ali riječi se gube u magli koja ispunjava sobu i briše vrijeme. Posljednja dva mjeseca nisu se dogodila, ona spava u onom krevetu u Goi, upravo je primijetio praznu ambalažu lijekova na podu i shvatio što je napravila. Skače u šoku i juri na ulicu. Kao da mora nekamo ići, nešto hitno obaviti. Želi pozvati upomoć, želi zgrabiti nekoga tko prolazi i reći mu da nađe liječnika, želi je održati na životu. Treba mu trenutak da shvati kako se vijest ne može povući, ne može promijeniti. Ni sada ni ikada, jer mrtvi se ne vraćaju.

Čak i tad njegovo putovanje ne dolazi kraju, premda je u nekom drugom smislu već odavno završilo. Razmatra povratak u Južnu Afriku, ali, iskreno rečeno, ne želi se vratiti, a i čemu. I tako nastavlja putovati, ili bježati, visoko gore u planine, u Ladakh. Zapravo kući se vraća tek mjesec ili dva poslije, kad ozbiljno zaprijeti nuklearni rat između Pakistana i Indije, i njegov prtljavi, neodlučni odlazak djeluje kao prikladan završetak ove priče.

I tako nije u Cape Townu da vidi njezino tijelo izloženo u otvorenu lijesu, niti da bude na svečanoj misi na kojoj ima toliko ljudi da se izlijevaju iz katedrale sv. Jurja, na cijeloj paradi i javnim izljevima boli koje je tako žarko priželjkivala i za koje je očito mislila da će im i sama nekako prisustvovati. Čuo je o svemu tome, dakako, i to u njemu izaziva, tužan, ljutit strah, kao vijesti o potresu na drugom kraju svijeta. Ali najbliži ponovni susret s njom doživljava kad se nijemo suoči s vrećom pepela i kosti, sve što je od nje ostalo nakon kremiranja. To je u kući njezine djevojke, prvi put kad je dođe posjetiti. On zuri u vreću i bocka je prstom. Zapanjeno vrti glavom. Izgleda bizarno, gotovo da se čovjek gorko nasmije, da se ljudsko biće može svesti na ovo.

Nekoliko godina kasnije, kad putuje po Maroku, u jednom navratu prenoći u Agadiru i ujutro uzima taksi do prašnjavih obronaka izvan grada. Namjeravao je kupiti cvijeće, ali nije ga uspio naći pa stiže praznih ruku. Zega je pripekla, sinoć je slabo spavao, ima gadnu glavobolju. Hoćete da vas pričekam, pita ga taksist. Ne, vratite se po mene za pola sata. Je li vam to dosta vremena, pola sata. Da, trebalo bi biti dosta.

Zamišlja da će lako naći pravo mjesto, odati počast i otići, ali stvari ne idu onako kako je zamislio. Taksist ga je ostavio na pogrešnom mjestu pa mora pješaćiti komad puta nizbrdo. Kad nađe europsko groblje, vrata su zaključana i mora vikati da ga netko pusti unutra, a kad napokon uđe, izgubljen je. Grobovi su kaotično raštrkani u svim smjerovima, bez logike, bez plana. Spotiče se uz redove nadgrobnih ploča, imena mu plivaju pred očima, i prolazi više od tričetvrt sata prije nego što slučajno nabasa na grob koji traži. Sve je točno onako kako mu je Caroline opisala, napuknuta ploča s

natpisom i konačnim datumima koji uokviruju život. Pokraj nje, lijevo, bezimena smeđi humak zemlje, grob jedne žene, prijateljice koja je poginula u istoj nesreći. Njezina obitelj nije imala dovoljno novca da joj tijelo preveze natrag kući niti da propisno obilježi uspomenu na nju.

Možda je to samo zbog vrućine ili zbog glavobolje ili umora, ali odjednom shvaća da neočekivano jeca. Pokušava zaustaviti suze, ali one samo naviru. Jedan golemi osjećaj buja u njemu, nepovezan s ovim prizorom, naposljetku, on ne pozna nikoga od ovih ljudi, a i svi su već odavno pokojni. Ali izgleda mu nepodnošljivo tužno da neki život može završiti ovdje, na suncem zapečenom brijegu iznad stranog grada, s morem u daljini.

Carolinina priča s plaže ponovno mu se vraća, uspomene i riječi neodvojive jedne od drugih. Ali treba mu jedno vrijeme da razabere za kim zapravo plače. Životi se prelijevaju jedan u drugi, prošlost polaže pravo na sadašnjost. A sad sve osjeća, možda prvi put, sve što je pošlo krivo, sav nered i bol i katastrofu. Oprosti mi, draga, trudio sam se držati te, ali pala si, pala si.

Trenutak kao da se razvlači satima, ali vjerojatno prolazi tek minuta ili dvije dok se ne pribere. Osjeća se užasno, ali i nekako olakšano, ispražnjeno. Vani mu taksist već nestrpljivo trubi. Dan ide dalje i mora uhvatiti autobus, završiti putovanje. Vrijeme je da ide. Briše oči i podiže sićušni kamenčić s tla, nalik milijunima drugih kamenčića svuda uokolo, i stavlja ga u džep dok ide prema izlazu s groblja.

Table of Contents

[Start](#)